

Szerkesztőbizottság: *Jókai Anna* (elnök),
Báger Gusztáv, *Csontos János*, *Fehér Béla*,
Horváth Antal, *Kalász Márton*, *Kő Pál*,
Salamon Konrád, *Szakály Sándor*

Főszerkesztő: *Oláh János*

E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, tanulmány: *Rosonczy Ildikó*

E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Vers, kiadványkiadás: *Szentmártoni János*

E-mail: vers@magyarnaplo.hu
konyvkiadas@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Próza: *Bíró Gergely*

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: *Ekler Andrea*

E-mail: nyitottmuhely@magyarnaplo.hu

Európai Figyelő: *Jávorszky Béla* (rovatvezető),

E-mail: europaifigyelo@magyarnaplo.hu

Könyvszemle: *Erős Kinga*

E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Tördelőszerkesztő: *Molnár Csenge-Hajna*

Borító: *Zách Eszter*

Ügyintézők: *Cech Vilmosné*, *Nagyné Paládi Judit*

Terjesztés: *Zsiga Kristóf*

E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu
hirdetes@magyarnaplo.hu

A szerkesztőség címe: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673; 342-8768**

Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

E-mail: **info@magyarnaplo.hu**

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

Szerkesztőségi fogadóóra: minden szerdán 16⁰⁰-17⁰⁰ között a Magyar Írószövetség székházában, a Magyar Napló szerkesztőségében (Budapest, VI. 1062 Bajza u. 18. II. emelet).

Kiadja a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.) Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénnytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) 1 évre 7392 Ft, fél évre 3864 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj 1 évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-0000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekken elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Mackensen Kft. 1139 Bp., Frangepán utca 12-14.

*Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Muta-
tópéldány kérhető, megrendelés leadható a szerkesztőségben.*

A címlapon Deák László

Az emberiség döntő többsége jól megvolt évezredek óta az írás-olvasás ismerete nélkül. S még csak azt se mondhatjuk, hogy ezek az analfabéta őseink korlátozott szellemi képességűek voltak, hiszen rendelkeztek a korabeli létezéshez szükséges ismeretekkel, amelyeket a szájhagyomány őrzött meg és fejlesztett tovább a tárgyi és a szellemi kultúrában egyaránt. A felvilágosodás korától kezdve, az Európa-szerte erősödő polgárosodás során azonban egyre inkább működésképtelenné vált volna a társadalom, ha egyedei nem rendelkeznek nemzedékről nemzedékre haladva egyre magasabb fokú iskolázottsággal, tehát az írás-olvasás egyre mélyebb ismeretével. A XX. középső évtizedekben vált Magyarországon kötelezővé a nyolcosztályos általános iskola, ma meg ott tartunk, hogy 18 éves koráig majdnem mindenki tanul, s ezen életkor fölött a korosztálynak mintegy fele folytat felsőfokú tanulmányokat.

Manapság mégis riasztó kutatási adatokkal szembesülhetünk: az olvasni tudás és a szövegértés egyre ritkábban jár együtt. Volna még egy nehezebben vizsgálható harmadik szint is. A szövegértés egyszerűen szólva alkalmazási képességet jelent. Ha elolvasom a porszívó használati utasítását, és megértem azt, akkor használni is tudom a gépet. Ha megértem azt, hogy Petőfi Sándornak *Az Alföld* című költeménye miért tájleíró vers, akkor *A Tisza* esetében már magamtól is ráismerhetek erre a típusra. A harmadik szinten nem alkalmazó, hanem alkotó felhasználást értek. Tehát a porszívó ismerete alapján esetleg használati utasítás nélkül is kezelni tudok egyszerűbb gépeket. A tájleíró vers ismerete alapján másfajta verseket is csoportosítani, tulajdonságaik alapján megnevezni leszek képesek.

A megértéssel nem csak manapság vannak bajok. Az oktatás tömegessé válása évtizedekkel ezelőtt is jelzett gondokat. Az Olvasó Népért Mozgalom formálisan ugyan az olvasás – s azon belül a szépirodalom – népszerűsítését tűzte ki céljául, azonban nemcsak erről volt szó. Akkor még a közmondás szerint inkább csak a jó papra mondták azt, hogy holtig tanul, de már érzékelhető volt, hogy a modern kor minden emberének élete végéig tanulnia, tehát olvasnia, művelődnie kell. S ezt a gondolatot szükséges volt népszerűsíteni, hiszen a tanulás, a „tankönyv” a felnőttek többsége szerint gyerekeknek való. De az iskoláskorúak körében is akadt elegendő többletfeladat. A felnőttkorra sokan közülük is úgy gondoltak, hogy akkor majd nem kell tankönyveket kézbe venni, nem kell verseket olvasni. Ugyanakkor az iskolai oktatás kényszerű formalizáltsága korlátozta az egyéni haladás lehetőségét, a fokozottabb egyéni érdeklődés kielégítését. Ezt megszüntetni ma se nagyon lehet.

A Magyar Írószövetség az Olvasó Népért Mozgalom egyik fő kezdeményezője és gazdája volt. Így Darvas József elnök és munkatársai, elsősorban Fábrián Zoltán titkár, jó szívvel támogatták a fiatal írók kezdeményezését, amelynek köszönhetően 1972 nyarán elindult a tizenéves korosztály számára az olvasótábori mozgalom. Az ötletadó Varga Csaba volt, az első tábor megszervezője pedig a fiatal hatvani könyvtáros, Kocsis István. Ez Felsőtárkányban működött általános iskolások részére. A mintegy tíz fős kiscsoportokat öten vezették: Ratkó József, Kovács István, Mózsi Ferenc, Varga Csaba és én. A nyári táborozás önmagában is élmény. Ezt itt különlegessé tette, hogy nálunk nem volt úttörőtábori fegyelem, s hogy a görög eszmények jegyében szabadon tanítottunk és tanultunk. Igazi olvasóvá neveléssel próbálkoztunk, és ez emberré nevelést is jelent.

Ez a mozgalom igen hamar népszerűvé vált. A sokszor lebecsült, ám ez ügyben igen hasznosan tevékenykedő Hazafias Népfront irányította a szervezést, adott ki módszertani füzetet, a fiatalabb írók közül pedig sokan vállalták a részvételt. S csatlakoztak hozzájuk más művészeti ágak, sőt tudományok képviselői is. Hiszen van-e jobb alkalom énekelni, mint nyári esteiken, vagy ugyanekkor tanulmányozni a csillagos eget. Lehetett tábori újságot szerkeszteni, színelőadást tartani vagy bírósági tárgyalást rendezni valamely izgalmas világszemléleti, etikai kérdésben. Országszerte egyre több tábor szerveztek, a fénykorban nyaranta több ezren vettek részt ezek munkájában. A mozgalomnak a kilencvenes évek elején a Garabonciás Szövetség lett a gazdája.

A legelső tábor 35 évvel ezelőtt működött. Ennek ürügyén volt a közelmúltban a hatvani könyvtárban egésznapos konferencia. Emlékeztünk is a kezdetekre, az elmúlt évtizedekre, de nem ez volt lényeg, hanem inkább annak tudatosítása, hogy a feladat ma talán még sürgetőbb: minden értelmes módszerrel meg kell kísérelni megértően és alkotóan olvasó embereket nevelni.

Vasy Géza

Vasy Géza: *Olvasni szükséges*. 1

LÁTHATÁR

Monoszló Dezső: *Exitus; Ha nem leszek* 3
 Antal Attila: *A vadőr; Darvak* 4
 Vári Fábíán László: *Kannibál évszakok; Fordított virágének* 5
 Miklya Luzsányi Mónika: *Hetedíziglen* 6
 Gömöri György: *Inkább birkózás* 8
 Faludi Ádám: *A holt muzikusok éji zenéje ringatja az örökre elszunnyadt városokat* 9
 Dobai Péter: *Honvágys Havanna-émlék; A leveleket meg kell a maguk idejében írni!* 10
 Dobozi Eszter: *Túl a rákbarakkon (Angelika naplójából – 2. rész)* 12
 Turczy István: *Akrosztikon; Poezja dzisiaj* 32
 Janusz Drzewucki: *Október rozsdája; Augusztus utolsó vasárnapja* (Tornai József fordításai) 34
 Marian Grzeszczak: *Itt semmi sem igaz* (Gergely Ágnes fordítása) 35
 Ryszard Danecki: *A föld felosztása; Magány; Június halottainak* (Zsille Gábor fordításai) 36
 Szakály Sándor: *Igazságszolgáltatás helyett leszámolás* 37
 Blasszauer Róbert: *Egy nem regisztrált halott* 41
 Bolemant László: *kavicsok, Végleg*. 45
 Móser Zoltán: *Angyalokra és apostolokra gondolva, Dsidára emlékezve* 46
 Nagyatádi H. Tamás: *Calcinatio* 48

Nyitott műhely

Erős Kinga: *Tollal és ecsettel (Beszélgetés Deák Lászlóval)* 49

olvasói jegyzet

Ködböcz Gábor: *Az intenzív jelenlét könyve (Szakolczay Lajos tanulmánykötetéről)* 57

könyvszemle

Pécsi Györgyi: *„ne vedd meg, amit nem értesz!”* (Kondor Béla: *Küszködni lettél*) 59
 Wutka Tamás: *Hullámok hátán (Kodolányi Gyula: A hullám taraja)* 61
 Deák László: *Keserű Mézes (Mézes Gergely: Miféle nyár)* 63
 MH & FM (Bán Olivér: Minden állomáson és megállóhelyen) 63
 Kocsis Lilla: *Regényrejtvény (Nagy Koppány Zsolt: Jozefát úr, avagy a regénykedés)* 64
 Koncz Tamás: *A párhuzamos ösvények kertje (Tóth Krisztina: Vonalkód)* 66
 Rózsássy Barbara: *Csak a kérdések maradtak (Miklya Luzsányi Mónika: Te csak táncolj szépen)* 67
 Pienták Attila: *Író születik (Sipos Lajos: Tamási Áron)* 68
 Farkas Attila Márton: *A filológusok titka (Hubai Péter: A Megváltó a keresztről. Kopt apokrifek Núbiából)* 69

**Számunkat az ARTE Galéria és Aukciós Iroda (Bp., V., Ferenczy István u. 14.)
 28. grafikai árverési kollekciójából illusztráltuk.
 Az aukció 2007. június 8-án lesz. További információ: Marsó Diana (20) 477-4228**

MONOSZLÓY DEZSŐ

Exitus

*Tárgyak arca bámul feléd
ha meg is van még
bömböl az asztal, sikít a szék
fuldokolva közelít a csend
mögé bújik rejtőzködik a Léte
életen túlra halhatatlanul.*

Ha nem leszek

*Beszélgetnek még a tárgyak
ha nem leszek
Fényt sugároznak az ablakok
amennyit a zsalugáter rése átereszt
A messzeségből egy óra hangja
a szoba emlékezetéhez igazítva zeng
Láthatatlan hangjegyek pisze zöreje muzsikája
csak legvégül reked kívül a csend
S az ember árnya.*

Bernáth Aurél (1895–1982; színes litográfia)

ANTAL ATTILA

A vadőr

Gombolatlan
 viharkabátja szárnyai
 fenn lobogtak a széllel
 csak jött és ment mindig
 pohár bort ha kapott
 állva nyelte be
 kérdéseinkre csupán hümmögött
 meredt zordan
 s csak egyszer
 egy márciusi reggelen
 zörrent ránk bozót-bajsza mögül
 míg az évszakokat rangsorolgattuk
 „tudják én a telet szeretem”
 s elnézett mellettünk
 aztán már lódult is
 – jégkorszakból itt ragadt kísértet –
 kapunk felé
 így látom egyre most is
 lából széltől puffogó
 kabátjában a tavaszba ki
 hurcolja magában tovább
 a havazást

Darvak

Láthatatlan kórus
 az este párás homályában:
 darvak krúgatnak a város felett. –
 Húsz éve ilyentájt egy messzi faluba való
 barátommal fűrtük az utcák ködét
 múltat emlegetve és kutatva a jövőt,
 mikor ugyanezek a tiülkölő hangok
 csaptak ránk a magasból.
 „Nem is képzeled, mi mindent
 jelent ez nekem” – jegyezte meg barátom.
 Aztán csak füleltünk az ég felé,
 s én távoli, havasok alá szorult falujára
 gondoltam meg a lengyel ködökbe futott
 Balassira, az idegenbe csángált székely
 lelkekre és azokra, kik őszi harmatok után
 enyésztek el a vesztesek ösvényein...
 Darvak krúgatnak felettem.
 Hallgatom a múltat.

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

Kannibál évszakok

*Emberrel él mind a tél,
emberrel él mind a nyár.
Vérrel fertőzött égen
őrül meg a madár.*

*Vérbajban ment el az ősz,
fekélyben forog a föld.
Gyöngye üvegburáját,
Gonosz, össze ne törd.*

*S az ember ugyan mivel él?
A tavasz túsza valahol.
Tojásgránátok fészékén
kotlik a krumplibokor.*

*Van, ahol háború dúl,
de itt a nád se zizeg.
Itt csak a csúnya csonkban
jajdul meg az ideg.*

*Egy lövet morfiumot,
egy utolsó kenetet...
János, üsd fel a könyvet,
lássam a neveket!*

*Anyjába bújnék vissza,
aki ott írva vagyon.
Jobb lett volna, tulajdon
apja veri agyon.*

*Halál fellege károg –
apáról fiúra száll.
A nyulak elvetélnék.
Közelít a tatár.*

Fordított virágének

*Nem kell a virágnak ének,
szirmai úgyis elégnék
a napon.*

*Azt meg csak a bibék tudják,
a szemembe miért húzom
kalapom.*

MIKLYA LUZSÁNYI MÓNIKA

Hetedízigen

Váratlanul, hátulról érte a támadás, nem számított rá, csak a felvillanó arcot látta, ahogy visszafordult. Ha fel fogja, mi készül, tán akkor sem védekezik, mint a bárány, ha vágóhídra viszik, hagyta volna, hadd üsse, megérdemli. A hang ismerősnek tűnt, átellenben, a kisoroszi révnél feketéllik tőlük a part, apuskám, csak közibük kell durrantani. Puskát ő szerzett, nem gyanakodott rá senki, a leventeoktató fiának bejárása volt az otthonba, észre sem vették, mikor kinyitotta az ablakot, épp csak résnyire, apám megnyúz, ha megtudja, Steinbach Józsi elvagyorodott szélesen, ha beszartál, megcsinálom én. Együtt mentek végül, Józsi tartotta a bakot, Áрпи meg beugrott, kihajított egy puskát, aztán spuri, csak a Cserek lépcsőnél álltak meg lihegni egy sort.

Steinbachéknak Visegrádon volt villájuk, oda nem engedte volna el már akkor sem az apja, cserkészalapot vett, hátizsákot, nyomkeresésre megyünk a Pilisbe az őrszel, még a liliosos zászlót is magával vitte, gyanút ne fogjon az apja. Már amikor a Briglovics hentes ladikját elkötötték a visegrádi parton, látták, hogy a vadkacsák ott napoznak átellenben a kisoroszi révnél, feketéllett tőlük a homok, alig értek közelebb, Józsi már kapkodta is elő a leventepuskát, durrants közibük, Árpikám, hadd hulljanak. A puskaropogásra szárnyra kapott az egész csapat, csak egynek jutott golyó, de azt sem érték be, hangosan csobbant az élettelen test a vízen, sodorta el a Duna, a kurva anyád Hargitai, káromkodott Steinbach, ezt már csak Bajánál fogják ki. Akkor békélt meg, mikor előkerült a krumpli meg a hagyma is, eszcájg, csak ami a cserkész fölszerelésben, forró volt úgy is a paprikás, felváltva kanalaztak, legalább hamarabb meghül. Visszafelé ár ellen kellett evezni, fölfelé, ütemre húztak, nem kell nekünk más folyója, nem kell nekünk mások bércse, csak magyar hegy, magyar róna, ahogy Isten rég kimérte. Steinbach Józsi anyja habos kakaóval várta őket Visegrádon, fürödjete le, fiúk, füstszagúak vagytok, kormosak.

Hogy a leventék honnan jöttek rá, nem lehetett tudni, szebb jövőt, adjon isten, Merek Bandiék a Pinkler közbe odaszorították őket a Lövölde oldalához, a falon át hallani a vezényszót meg a lövéseket. Józsi idejében meglépett, nem törődtek vele, Árpit vették elő, tudjuk, hogy ti voltatok, hova dugtátok, apád rajtunk veri el a port, ha meg nem kerül. Hargitai Áрпи nem köpött, Kisoroszinál homokos a part, nem jön arra rá senki, soha, pedig Merek Bandiék kezelésbe vették rendesen, neked nem lesz bajod, a haverod

nyakába varrják úgyis. Akkor Steinbach Józsi már otthon volt, hátra se nézett, úgy szaladt hazáig, a lövéseket még akkor is hallotta, mikor már a saját ágyában vacogott, mintha mellette szólnának, olyan élesen, szinte fáj, harapta az öklét, hogy kivérezett, ott kéne lenni nekem is.

A hang ismerősnek tűnt, megzavarta, így váratlanul, hátulról érte a támadás, Kisoroszi, Visegrád eltűnt nyomtalan, csak a szétlőtt házak maradtak, a seftelők a Széna téren, az árvaházban enni kapnak legalább, naponta háromszor, meleg ételt.

Pedig akkor sejteni lehetett, hogy baj lesz, amikor a minisztériumi rendelkezést felolvasta a lelkész, harminc utcagyereket utalnak be az árvaházunkba, hiába próbálta magyarázni nekik, álltak a fiúk vele szemben, dacos kamaszok, nem szóltak semmit, sokáig, a tartásukban ott feszült az ellenállás, Gábor bácsi, azt nem lehet. Mondania sem kellett, tudták, milyen kölykökről volt szó, a háború elvett tőlük mindent, apát, anyát, ott-hont, rettegett tőlük a város, csapatostól, bandákba verődve járnak az utcákat, a romok között laknak, mint a kivert kutyák, törvényt, hatalmat nem ismernek, csak a saját erejüket, ügyességüket.

– Fogadjátok szeretettel őket – mondta a lelkész, de folytatni nem tudta, mert Farkas Szilárd elügrott.

– Hisz ezek tönkre tesznek itt mindent!

A lelkész csak nézte a gyereket, Farkas Szilárd, anyja neve, született, konzulátusi védlevél, pecsét rendben, a csendőr megrántotta a vállát, tőlem viheti, ha megtalálja, míg el nem indul a szerelvény, és a marhavagonok felé bökött. Jártá végig a sínek mentét, kiáltozta a nevét, Szilárd, Farkas Szilárd, hol lennél te is, drága fiam, ha nincs ez az otthon. Végignézett a többiekben, kamasztesztükben az indulat, falként zárultak össze, elfogadni nem tudta, de megértette őket, féltik, ami megszületett. Az árvaházban akkorra már rendeződni kezdtek a viszonyok, az ostrom alatt bombatalálatot kapott az egyik épület, együtt javították meg, műhelyeket hoztak létre, amit lehet, maguk teremtettek elő, épülj, épülj, új világ, egy ütemre dobban a szív, együtt szól a száj, új csillag szikráz az égen, peng az üllön a kalapács. Tudta, hogy nehezen fogadják majd be az utcagyerekeket, de hogy ilyen gyorsan kitér a vihar, arra nem számított senki.

Mikor megérkeztek, legelőször is a borbélyhoz vitték őket, mocskosak voltak, sokan tetvesek, néhányan rühesek is, Hargitai Áрпи lett kész leghamarabb, mehetsz a fürdőbe, aztán kapod a tiszta ruhát. Sokáig eresztette a tarkójára a forró vizet, nem is tudja, mikor fürdött igazán utoljára, a régi lakásukban nem volt fürdőszoba, csak az újban, de ott képtelen volt rendesen, csak kapkodott, mintha szemmel tartaná valaki mindig, szégyellte a mézítelenségét. Pedig mikor az apja hazajött, hogy kiutal-

tak nekik egy lakást, boldogan csomagolt, ott lesz külön szobád, de nem a szobának örült igazán, hanem a kilátásnak, hogy végre nem csak a cipőtalpakat. A régi lakásuk ablakait hiába takarította az anyja, mocsos lett azonnal, az első esőnél felcsapta a sár, gyékényt terített le, úgy mosta, térden állva. Gyurics háziúr hátulról nézte az asszony domborodó tomporát, nincs mit panaszkodjon Hargitainé, ahhoz képest, hogy szuterén, még száraz és világos, a lakbért meg olcsón számítom, az anyja nem panaszkodott, de sose nevezte szuterénnek az alagsort. Gyurics háziúrnak a tekintetét gyűlölte leginkább, ahogy változott, ébredj, magyar, ősi föld veszélyben, nem magyar az, ki nem tart most velünk, tisztelettem Hargitai úr, éljen Szálasi, leszámolunk valahány latorral, mi leszünk újból Isten ostora.

A forró víz elzsongította, most már jó lesz, megint minden újra jó, váratlanul, hátulról érte a támadás, nem számított rá, csak a felvillanó arcot látta, ahogy visszafordult.

– Kurva anyád, Hargitai!

A hang ismerősnek tűnt, de hirtelen nem tudta, ki az, ám ha felfogja, mi készül, tán akkor se védekezik, pedig akkor már tudott verekedni igazán, muszáj volt megtanulnia, ha életben akart maradni a háború után. A többiek választották szét őket, de Steinbach nem engedett, úgy kellett visszatartani, két srác fogta le, hogy ismét neki ne menjen.

– Megvesztél, Steinbach?

– Én ezt megölöm! Nyilas volt az apja!

Mikor a védett házat kiürítették, csak egy pillanatra villant össze a tekintetük, az anyja is megismerte, segísen, kérem, legalább a fiamat ne, Hargitai apja lökött rajta egyet, takarodj innen, zsidó szuka, de amikor a gyerek kiugrott a sorból, csak a levegőbe lőtt, s nem engedett utána futni senkit. Közel volt már a Duna-part, odahallatszottak a lövések a szenespincébe, ahol meghúzta magát. Az árvaházban, a háború után tudta meg, hogy hármával kötözték össze őket, az anyját meg az apját tán a Filler suszterrel, vagy Detty kisasszonnyal a Libertyből, azok álltak mellettük a sorban. Hármójuk közül csak egynek jutott golyó, hangosan csobbant az élettelen test a vízben, rántotta magával a másik kettőt, sodorta el őket a Duna, na, ezt már csak Bajánál fogják ki, nem jön arra rá soha senki, ki volt, kitarítás, testvér, a lövések, mintha mellette szólának, harapta az öklét, hogy kivérzett, a kurva anyád Hargitai, ott kéne lenni nekem is.

Hiába tartották két oldalról, Farkas meg a Kisweisz, kitépte magát a kezük közül, és már ütött is.

– Hol laktál, te szemét, mondjad a címedet!

A hang akadozva jött ki Hargitai torkán, Lipótváros, Zádor utca negyvenkettő, Farkas Steinbachra kapta a tekintetét, az ostrom után a Parlament körül álltak az orosz

tankok, mögöttük hosszú sorban a teherautók, le egész a Zádor utcáig, el akartak húzni gyorsan, de az orosz lekapcsolta őket, nu, pamagitye, malcsiki, davaj, davaj. A teherautókról akkora ládákat adogattak le, hogy szakadás még csak nézni is, nem volt nehéz mégsem, elbírta egyedül, de intett Józsinak, fene se törí magát a ruszki knak. Egy szemvillanás és értették egymást, a harmadik fordulónál beugrottak az egyik kapubolt alá. Ahogy kifeszítették a zárat, a dohány jellegzetes illata csapta meg az orukat, no, apuskám, most már lesz mivel seftelni. A Zádor utcai házban rejtették el a ládát, visszajártak gyakran, nem is ház volt az, csak rom inkább, Steinbach Józsi felóvakodott egyszer a lépcsőn mégis, sokáig maradt, aztán egy törött üvegű fényképpel jött vissza. Farkas úgy tett, mintha nem vette volna észre, hogy belerejtette a zsákjába, de most, hogy ez az utcakölyök benyögte a Zádor utcai címet, csak rákérdezett.

– Az a ti lakásotok volt, nem?

Steinbach nem válaszolt, mit mondjon, az apja, mikor befejezte a rendelést, benézett hozzá minden este, megtanultál, kisfiam, már várta, leste, mikor reccsen a parkett a hallban, mire az opálüvegen átsötétlett az apja alakja, eltűnt előle a három testőr, de még a vadlő is, ha elkapták, meg nem úszta prédikáció nélkül, csak az lehet biztosan a tiéd, amit megtanulsz, fiam. Amikor visszament, a könyvei közül akart elhozni néhányat, de a szobák helyén csak a romok, a könyvszekrények szilánkjai között kormos gerincek, a bőr égett, keserű szaga, felpöndörödött vászonkötés, az anyja képe maradt meg egyedül, nincs más, mit magával vihetne onnan.

– A mienk. Volt.

– Ezt akkor sem így kell lerendezni.

Az ítéletet helyben meghozták, a faskamrával Farkas állt elő, ott kell, éjszaka, ne vegye észre senki. Mikor meghallotta az ítéletet, nem szólt, nem is védekezett, mint a bárány, ha vágóhídra viszik. Körbeülték a szenespincét, középen egy hokedli, rajta két pakli bagó, meg a vödör, természetesen. A hokedlihez kötözték, az elsőt Steinbach gyújtotta meg, a másodikat Farkas, aztán a többiek is sorban, mind, úgy adták neki oda, égve.

– Szívjad, a kurva anyád!

Kaparta a torkát az orosz kapadohány, émelygett a gyomra, forgott vele a világ, de alig végzett eggyel, már nyomták a szájába a következőt, az öklendezését alig tudta visszatartani, hiszek egy Istenben, hiszek egy házában, hiszek egy isteni örök igazságban, hiába.

– Ott a vödör, abba okádj!

Nem számítottak rá, hogy Gábor bácsi tetten érheti őket, a fászinca jó rejtkehelynek tűnt, az éles fény elvakította a szemüket, ahogy felcsavarta a villanyt, az ajtóban állt meg, vállán lutherkabát.

- Mi történik itt?
- Farkas szólalt meg végre, nagy sokára.
- Ítéletvégrehajtás.
- Micsoda?
- Elgázosítjuk a Hargitait.

A füstben elmosta az arcokat a némaság, gyűlöld azt, akik engem gyűlölnék, átkozd meg azt, akik engem átkoznak, Katicát anyámékkal vitte el a transzport, a szomszéd Schuller látta őket, mikor gázba mentek, nagyanyám a gettóban halt éhen, a bosszúállás ruháit öltöttem magamra, a felindulás mint köpeny borult rám, Andor bátyámat agyonverte a keret a munkaszolgálaton, az árvák szenvedése égre kiált, az özvegyek pa-

nasza eljut az égig, semmi az Gábor bácsi, higgye el, nyilas volt ennek az apja, megérdemli.

A lelkész nem szólt, csak feloldozta a megkötözött fiút, ám a gyerek képtelen volt tovább tartani magát, lecsuklott a székről, forgott vele a világ, Árpád atyánk, ne féltsd ősi nemzedet, el nem vész az, ha eddig el nem vészett, már azt sem tudta, hol van, csak a ringatást érezte, ahogy Gábor bácsi karjába vette, a hang is messziről jutott el hozzá, ne félj, fiam, itt vagyok veled. A szobájába vitte fel, lefektette a saját ágyába, végigimádkozta mellette az éjszakát, mi Atyánk, ki vagy a mennyekben, mikor bocsátod meg végre a mi bűneinket. Észre sem vette, mikor hullott le válláról a lutherkabát.

GÖMÖRI GYÖRGY

Inkább birkózás

*„Az élet inkább birkózás, mint tánc”
(Marcus Aurelius)*

*Az élet inkább birkózás, mint tánc –
szentigaz. Már pöttöm korunkban
meg kell birkóznunk a nyelvvel
és számos szokással, ami nélkül az ember
nem élhet. Később az iskolapadban
a dolgok árnyékaival tusakodunk és a számok
végtelen óriáskigyója fojtogat. Meg kell
aztán élnünk, s a megélhetés
harc az árakkal, a szükségletekkel,
s a kísértéssel, hogy bűnözve hamarabb
boldoguljunk. (Ez nyelvi fintor, hiszen
senki sem „boldogabb”, ha bűnre adja fejét,
csak bűnrészesebb, míg meg nem boldogul.)
A karrier koreográfiája olyan,
hogy a birkózás idővel tánc látszatát
fogja majd kelteni. „Szumóval szebb az élet”.
Mígnem ráncokkal behintve, összeaszva,
vagy megdagadva, beállunk mi is a sorba,
lépteinket az utolsó – halálos – tánchoz igazítva.*

FALUDI ÁDÁM

A holt muzsikusok éji zenéje ringatja az örökre elszunnyadt városokat

*Az Őszhajú revolvert becsúsztatom a zsebembe,
és hagyom, hogy jöjjenek a vendégek,
akik szavakat küldenek előre a képviselőinkben,
és kifejezéseket öltenek magukra,
hogy szabadon jusson eszébe minden mindenkinek,
és egyszerre legyen hallható és látható
az első isten, a második és az utolsó is ha van.*

A holt muzsikusok éji zenéje ringatja az örökre elszunnyadt városokat.
Ez a férfi olyan labdarúgócsapatból vált ki, amelyik három játékosból állt.*
Ilyenek hallatszanak már messziről,
de gondolatok csak el,
mi lesz velünk, ha elfogy az összes kifejezés,
vagy autóba rejtett bomba robban fel a szavak mellett egy zsúfolt utcán.
Rengeteg húscafat látszik naponta a képernyőkön
és véres lé a piacok kövezetén.
A zárt elmék üzenete a pusztulás kódja, amit én nem így neveznék.*

*És eltelt egy perc, amíg mindez kilépett belőlem,
a rádió szólt, meg valami zene a lejátszóból,
és csak nézegettem közben az Őszhajú revolverben a betűket.
Alig tudok pár szót franciául,
de nekem nincs is szükségem francia nyelvtudásra.
Kézrátéttel olvasom a franciákat,
bármely bábeli származékot megértek megérintve,
és nem adom össze a mesterséges halál küldötteit,
ott vannak szerteszórva temetetlenül egy másik utcában.
Megpróbálok védett helyen lenni. És hagyom, hogy megérkezzenek a vendégek.*

* André Breton és Philippe Soupault véletlen folytán idekerült szóhalmi Parancs János fogalmazásában.

DOBAI PÉTER

Honvágyas Havanna-émlék,

A. D. 1973. avagy már csak álom?

Senorita anonyma

*A mellvéden magasló királypálmák hirtelen dőlni,
szédülni, forogni kezdtek, a sötétvörös lángfák
meghalni tárulkoztak ki, mintha szeretkezni:
a Karib-tenger felől tankként támadó szélcsapás*

*pásztázó, bombázó, rohamozó, súlyos lökéseivel.
A mély vihar kinyílt, mint szárnyas oltárképek
századok időitől megsötétült, festett táblái.
Zsalugáterek csapódtak be, aztán szakadtak sorra ki.*

*Fehér függönyök röpültek, lobogtak, az ablakok
keretére tapadtak, lélegeztek, összecsavarodtak,
megint kinyíltak, jeleként a feltétlen megadásnak:
egyszerre az összes trópusi kert összeomlott.*

*Egy közeli ablakból, magnetofonról, régi dal szólt:
„Holding out for a Hero”, ó, a hang ismerős volt,
Bonnie Tyler énekelte egy messze-egykor, egy
évek alá elsüllyedt ifjúságban, más nemzedéknek.*

*A közeledő mulatchina leányzót figyeltem. Közelgett szépen.
Azt hittem, ő maga a tengervihar szenvedélyes demiurgosza.
Fel, fel, a fekete felhőrajokra nézett, úgy tűnt szerelmesen.
Közben a hurrikán a tengert átölelte, a hullámokat sújtotta*

*halálos táncba, utolsó tangóba, kék-fehér őrzöngésbe...
A leány egy kapuboltív alá húzódott vagy oda is a szél lökte,
egy izzóvas-villámlás, s mintha félelme, futó ijedelme,
riadalma szépségét is üzente volna, üzente volna szemembe.*

*De kisvártatva, a leányzó kapitányi mozdulattal
kapucniját fejére vonva, elindult, szemben a viharral.
Viharmenyasszony, afro-cubai-kínai véregyenlet.
Teremtés-ősi, csillagkép-enigma, eleven égi képlet!*

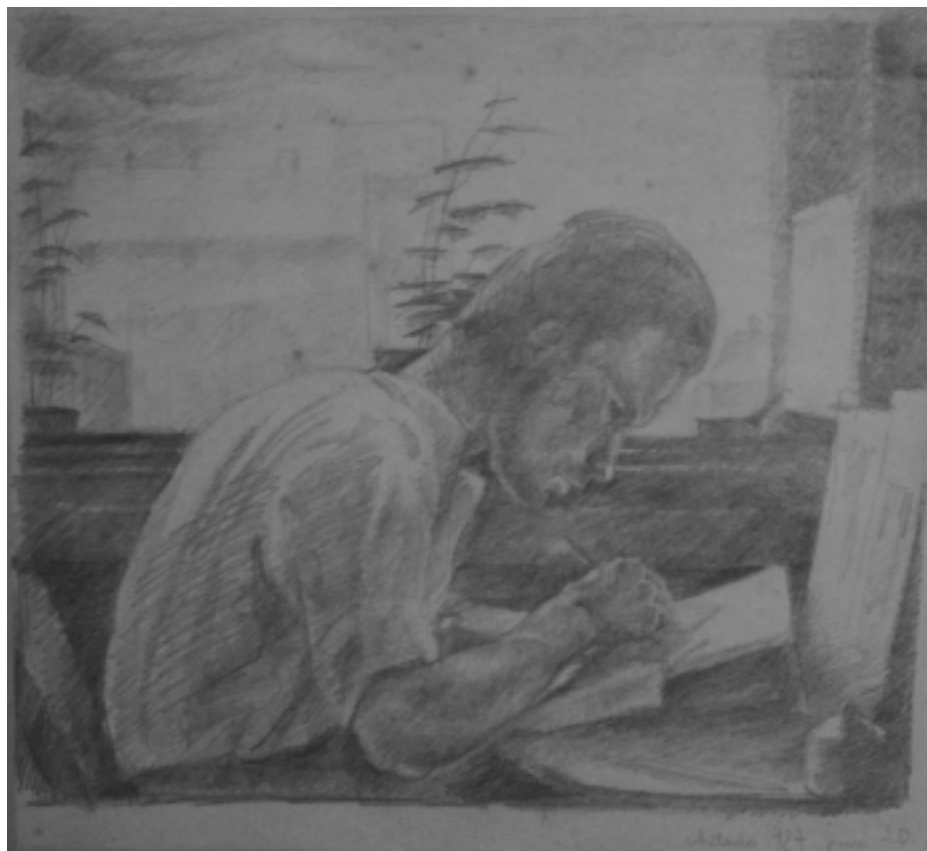
*Vagy ő maga lett volna szeme és szelleme a légörvénynek?
Követtem, mint egy bűnös detektív. A vihar kifulladt, leroskadt,
mint egy vén, ókori isten. A mulatchina leányzó személyének
flegma, kihívó, glóriás, hatalmas kamasznőisége, hamvas és vad*

*egyszerisége, bőrének Guinness-Kilkenny-sör sötétsége,
hosszú, hibátlan lábszárának nyúlánk, ragadozó, izmos íve,
sudár, deli termete, sugárzó ereje szerveinek, idegeinek,
ő mennyire vitt, vonzott lényének délköre, az a győztes test:*

*mellei hulláma, járásának tánca, érzékiségének géniusza,
– Afrika-Ázsia-Hispánia hősi és szeplőtlen genotípusa –
rejtélyektől teljes amazon-persona: ment, mintha céltalan,
ment, mint tulajdon álma: jött, régi álmaimon át és eljövő álmaimban!*

A leveleket meg kell a maguk idejében írni!

*Egy véletlen meg nem írt
vagy el nem küldött levél,
amelyre válasz étellel minket
már soha el nem ér, meg nem talál,
– mely már csak nekünk, magunknak üzen –
igen, egy még élő időben meg nem írt levél
szótlan fájdalmának ismeretlen hősei vagyunk.
És életfogytiglan azok is maradunk.
Hiába, hogy késve, egyre írunk, írunk...*

Sugár Andor (1903–1944; ceruzarajz)

DOBOZI ÉSZTER
Túl a rákbarakkon

Angelika naplójából

2. rész

Már parókat viselek, amikor először megérkezem G. V.-hez. Még sosem voltam természetgyógyásznál, pszichológusnál sem. Fiatalkori depressziós – vagy annak mondott, laikusok által akként értelmezett – tüneteimet tapasztalva javasolta egyik-másik jóakaróm, hogy forduljak ilyen szakemberhez. (Magam csak úgy emlékezem, a depresszióknak vagy neurózisnak vélt tünetek a tiltakozás nagyon sajátos változatai voltak lehetetlen élethelyzetekkel szemben. Tiltakozások az elfogadhatatlan ellen. Csak a kényelmes környezet hajlamos depresszióknak vagy neurózisnak beállítani a kiszolgáltatott ember reakcióit, amikor fájdalmasabb volna a valódi okok beismerése. Fájdalmasabb annak, aki fölöttébb rosszul érzi magát a bőrében, látván hozzátartozója, eze-aza vergődését. Túl nagy volna – ha netán cselekedne érte – az áldozat? Vagy egészen egyszerűen kényelemszeretetből folyamadik a másik, a tiltakozó, kínlódó fél beteggé nyilvánításához. Még mielőtt szembesülnie kellene az egészségétől kicsattanó félnek a saját felelősségének tudatával, gyorsan ki kell mondania: Ó, szegényke, milyen gyenge. Nem e világra való. E játszmákat átélve így-úgy, mennyire tudtam, hogy ezek csak játszmák. Státuszjáték mind, ahogyan később olvastam is erről. Nem megyek pszichológushoz, mondtam egykor. Csak magam lehetek a magam orvosa. Ha én nem találok megoldást, s nem fogadom el, jöhet száz pszichológus. Ezer. Pszichiáterek sokasága.) Most tehát mégis itt vagyok a természetgyógyásznál. A kétségbeesés hozott ide. Meg az elszántság. A halálos veszedelem félelme. A halálos veszedelem, amelyet nem éltem át igazán addig, amíg az első kemoterápiás kezelésre sor nem került. Amíg hatásának megsemmisítő érzését meg nem ismertem. Ez a megsemmisülést idéző élmény készítet elhatározásra. Mindent kipróbálok a gyógyulás érdekében. Életben akarok maradni, ki akarom bírni, ami rám vár. És közben nem szeretném elveszíteni emberi formámat. Emberi méltóságomat. Eszembe jut, amit a nővér a fejemre olvasott komoran: nem fogom átvészelni a további kezeléseket, hacsak valakitől, egy pszichológustól segítséget nem kérek. Hinni akarom, hogy segít nekem ez az ember. Hogy tud segíteni. Bettina oly elhíhetően beszélt a maga gyógyulásáról, hogy nem tartom lehetetlennek, az ő gyógyítójának beavatkozása fordulatot fog

előidézni az én sorsomban is. Nagy a várakozás bennem, mielőtt az első találkozásra sor nem kerül. És nagy a kíváncsiság. Mi ez vajon? Nehezen találok meg a rendelőt. Sokkoló ereje van a felfokozott utcazajnak, amelyen át kell fűrnöm magam, amíg a bejáratig el nem jutok. Kaputelefonon bejelentkezem. Már vártak, mint kiderül. Odabenn a kinti világgal ellentétes miliő fogad. Rend és patikatisztaság. A gyógyító ember elém is jön, ő maga bocsát be szobájába. A futó benyomást nincs is időm értékelni. Ahogyan azonban az ajtón belül kerülök, a bemutatkozásból, kézfogásból az marad meg, hogy itt mintha biztonságban lennék. Nem történhet velem semmi rossz. Itt a rokonszenvért nem kell külön megharcolni. Sőt ez az ember olyannak fogad el, amilyen vagyok. Ennek az elfogadó attitűdnek az érte aztán a további kezelések alkalmával csak növekedni fog. Ez lesz az egyik alapélmény. A „Mi a panasz?” kérdésre röviden tájékoztatom az előzményekről. Szeretném tudni, remélhetek-e segítséget. Bettina szerint G. V. időben szól a betegnek, ha módszereitől nem várható pozitív fejlemény. Fölöslegesen nem járhatja a páciens magához. Már a vizsgálóasztalon fekszem. A gyógyító kézből kellemes meleg árad a testembe. Aztán egyre forróbb hullámokban ér ez a különös, semmihez nem hasonlítható élmény. Ilyen lehet a vérátömlesztés? A vércsere? Érzem, ahogy átáramlik, zúdul ez az erő (nem tudok pontosabb kifejezést a jelenségre), és szívódik fel az egész szervezetemben. Mindez meglepetés-szerűen hat rám, mégis a legnagyobb természetességgel történik. Nem gondoltam, hogy Celsius fokokban mérhető és tapasztalati úton is felfogható, tetten érhető lesz a gyógyító energia. És hinnem kell a hihetlent. Hogy ettől javul a közérzetem. Mert radikálisan és rövid időn belül megváltozik. Gyógyítóm kedvezőnek tartja, hogy a szervezetem (személyem?) már az első alkalommal fogadóképes az átadott energiára. A hazafelé út össze sem hasonlítható az ide vezetővel. A könnyűségre emlékszem. Hirtelen minden egyszerűnek tetszik. A mozgás. Az autóvezetés. Nem kell külön tartanom magam, hogy össze ne omoljak. Amikor otthon belépek az ajtón, a férjem, akit végtelenül megviselt, amit az elmúlt egy hónapban átéltünk, hetek óta először mosolyog. Az erő, amit kaptam, róla tükröződik vissza. Így értelmezem. Eloszlott a szorongásom. Vége az elszeparáltságomnak is. Újra rá tudok nézni az emberekre. Állom a tekintetüket. Nem félek tőlük. Van erőm kimenni az irodámból. Nem zárom magamra az ajtót. Nyitva tartom. Hogy pusztító vegyi anyagot fecskendeztek belém, arra már csak az emlékeztet, hogy néhány napig még mindig nem érzem az ételek valódi ízét. De legalább enni képes vagyok már. S egyre többfélét megint.

Alighogy magamhoz térek, s kezdem igazán jól érezni magam ismét, kezdődik újra minden. De nem egészen úgy zajlik a második, a harmadik, a negyedik kemoterápiás kezelés, mint az első. Nem vagyok rosszabbul. Nem roskadok össze, amint jósolták. Ezek előtt a kezelésekk előtt most már mindig elmegyek G. V.-hez, hogy felerősítsen. A legelső iszonytató élmény után így lett bátorságom a második kemoterápiás beavatkozáshoz, a harmadikhoz és a többihez. Mert az első után közel voltam ahhoz, hogy fellázadjak, és soha tájára se menjek a kórháznak.

Bár a mendemondák alapján már az első beavatkozást is bizalmatlanul és némi félelemmel fogadom. Még mielőtt bevonulnék (mindig így mondom, mint az újoncok, amikor katonának vitték őket), hallok egy rádióműsört éppen az engem is érintő témában. Egy bizonyos ritka ráktípusról beszélnek, amelyet nem ezzel a hírhedt módszerrel gyógyítanak. Lelkendezve számolnak be róla a betelefonálók, milyen jó, s nem észlelnek semmiféle mellékhatást. Az elhangzó telefonszámot azonnal hívom én is. A Rákbetegek Országos Szövetsége nevében szólal meg valaki a drót másik végén. Kiváltható-e a kemoterápia más gyógyszeres megoldással az én esetemben? A válasz: nem. Ezt a szövetséget még egyszer-kétszer hívom, ha információhiányban szenvedek. Általában ezek a telefonos beszélgetések nem érik el a kívánt hatást. Aggályaimat nem oszlatják el. Nem nyugtatnak meg. Nem kapok megfelelő választ. Sem itt, sem más telefonszámokon. Dr. Infót kétszer hívom. Egyszer arról szeretnék hallani, a Zitazonium milyen mellékhatásokat válthat ki. Mivel lehetne helyettesíteni? Később – már a rendszeres kórházjárás végére jutva – azt szeretném megtudni, mi a teendő, ha dagad az Arimidexet szedő bokája, s a mindennapi életében és kötelezettségeinek teljesítésében is zavart keltő aluszékonyság vesz rajta erőt. Nyugtalanít, hogy nem élhetek úgy, mint régen. De még ennél is nyugtalanítóbb, ha arra gondolok, Kristóf már nem él, akit kb. fél éve lábdagadással kellett váratlanul kórházba szállítani. Mind a kétszer betanult szövegként mondja fel a telefonügyeletes szakember a szakirodalomban olvasható sorokat, de a speciális és egyéni helyzetre nem tud reagálni. Egyik alkalommal egy másik telefonszámot kapok, majd ott többet elárulnak. Nem mondanak semmit. Újabb telefonszámot ajánlanak. Itt nem veszik fel a kagylót. Lemondok a további információgyűjtésről. Másodszor türelemre intenek. Ezek csak kezdeti tünetek, majd elmúlnak. Ha mégsem, forduljak a kezelőorvosomhoz. Hétfővége lévén nem tehetem meg. De amint eljön a hétfő, jelentkezem – természetesen telefonon. Lehet, hogy magamra is haragítom csökkent tűrőképességemmel,

okvetetlenkedésemmel az orvosnőt, amikor vízhajtót szeretnék kérni. Telefonon nem szokott effélékről dönteni, mondja. S igaza van. Ha engem nyaggatna ugyanilyen módon valamelyik ügyfelem, hasonlóan válaszolnék. Ha annyira elviselhetetlen az állapotom, menjek be hozzá, mondja, pénteken. Máskülönb pedig örüljek, hogy nyár van, s aludjak, ha aluszékony vagyok. Ne törődjem semmivel. Nem megyek be pénteken. Főként, mert szégyellem magam a hisztériám miatt. S valóban inkább csak hisztérikus a gyógyszereszedés, mert a panaszok később nem jelentkeznek. Vagy tényleg hozzászokott az új állapothoz a szervezetem, vagy csak a túlzottan forró és fülledt időre reagált ekként. Ám ez idáig még mi mindennek kell megtörténnie!

H. doktornő hiába próbált hatni a hiúságomra. Azt mondta, ki hogyan viseli a kemoterápia mellékhatásait, kulturáltság kérdése is. Szerinte egyesek látványosan hányanak, öklendeznek, jajveszékkelnek. Mintha büntetni szeretnék ezáltal a kezelő személyzetet, az orvost. S vannak a csendben tűrők. Akik inkább sietnek haza, még akkor is, ha hányanak. Hányjanak inkább otthon, úgy gondolják. Ne lássa senki a szenvedésüket. Magam jobban szeretnék ez utóbbiakhoz tartozni. Első alkalommal mégsem sikerült. Másodszor viszont a hányás-csökkentő mellé jó adag nyugtatót is kapok.

– Mi ez a rózsaszín tableta? – kérdezem.

– Xanax.

– Érdekes, én fehérnek ismertem.

– Ez a nagyobb dózis, rózsaszín, de ugyanaz.

Másnap reggel is kapok a szokásos kifli-sajt-tea reggelizéshez. A reggelit nem sokára viszontláthatom. A nyugtatótól alélt vagyok. Nincs időm kirohanni a mellékhatásba. Szerencsére a fejem mellett, a párnámon ott a hánytató műanyag tálca. A hánytál. A szobatársam viszi ki, mielőtt még lekászálódna az ágyról. Most minden cselekvésem olyan, mint a lassított felvétel. Szégyellem magam. Sose szégyenkezem – mondja. Nagytetű asszony. Első ránézésre nem túl bizalomgerjesztő, kifejezéstelen arccal. Itt azonban meg lehet azt is tanulni, hogy aki első pillantásra nem rokonszenves, bárkit felül tud múlni, amikor gondoskodó segítőre van szükségünk. Szolgál, szalad – kéretlenül is. Szinte megszegyenítően adakozóan. Sosem felejttem el a jószágát. Sokat beszél hozzám. Már ismerem az élettörténetét. A félelmeit, a szerelmeit. Ebben az egyszerű tanyai asszonyban nagy lélek lakik. Nagyobb, mint sok jól öltözött, ápolt, szépséges hölgyecskében. Szegénynek még megvan a haja háromnegyed része. Sír, amikor megmutatom neki, hogy én már teljesen kopasz vagyok. Ilyen lesz ő is nemsokára. A betegség megalázó – ebben

egyertünk. Margitkának pelenkáznia kell magát. Mikor bejön a férje hozzá, megértem, miért aggódik a hűségéért. A kicsattanó egészséggel megáldott, jó kötésű férfit nyomban megkörnyékezte a fiatal és szemrevaló szomszédnő, amint híre ment a feleség betegségének. Hogy meddig fog ellenállni, ezen morfondírozik Margitka. A férjéért nem tenném tűzbe a kezem, erre gondolok, ahogyan kikandikálok a takaróm alól. S ebben nincs semmi rosszmájúság a részemről, csak a tények ismerete szól belőlem. A reggeli megpróbáltatások és az alapos kiürülés után szinte egész nap alszom. Csak épp a férjem látogatása idejére térek magamhoz. Az egész napból csak annyira emlékszem, hogy betették mellém az ebédet. Talán még a szaga (?), illata (?) is megcsapott. Álomkórosan hanyatlottam vissza az összegyűrt párnára. Egy újabb jelenet félálombeli állapotomból: látom, hogy valaki – bizonyára a nővér – viszi kifelé az ebédemet a tálcán, hiszen bele sem kóstoltam. Legalább nem lesz mit kihánynom, gondolom magamban, s ez megnyugtat. Újra visszaalszom. A férjem ébreszt. Már késő délután van. Újságot hoz. Ennivalókat. Gyümölcsöt. Almát, narancsot. Duzzadó szépeket. S banánt. A kekszet meg a banánt elfogadom, a többi gyümölcsöt, noha mind rajongásig szeretem, visszaadom. Tanultam a korábbi esetből. Semmit, ami savas!

Nem szabad leszakadni a világról, az újságnak ezért is külön örülök. Bertára gondolok, aki mindig tele volt olvasnivalóval, minden elérhető és fontos napilapot átnézett. Innen a kórházból is lejárt naponta az újságárus-hoz, hogy friss hírekhez juthasson. Berta már nincs. És nem mentem el a temetésére. Ezzel adósa maradtam. Tartottam a hosszú utazástól. S már jó ideje kerültem a temetéseket. Nem bántam azt sem, ha megszólnak érte. Akkor már sejtettem, hogy én is nagy bajban vagyok. A szomszéd tragikus halála sem mozdított ki ebből az elzárkózásomból. Ódzkodtam a halál közelségétől. Mint ahogy most a fekete színű holmiktól ösztönös a viszolygásom. Mennyi fekete ruhám, kabátom, sálam van pedig. Most tüntető vöröset, bordót viselek a legszívesebben. S megkedveltem nagyon a narancsszínt, a napszínű sárgát. Egyedül maradván olvasni kezdek. A kábultságom mintha szűnt volna. Hiszen a déli tableta még ott van az éjjeli szekrényemen érintetlenül. Ahogy az ételhez, ahhoz se nyúltam. Jólesik, hogy olvashatok. Megnyugtató, hogy föl is fogom, amit olvasok. Már este van. H. doktornő szokásos körútján megáll egy pillanatra az ágyam végénél. A kellemes tekintet legalább olyan gyógyító hatású, mint hogy megint képes vagyok a szövegek értelmét fölfogni. Nem ment el tehát a józan eszem. A főfájásom is tompult valamicskét. Pedig sokáig az volt az érzésem, a belém nyomott Demalgon injekció mit sem

változtat állapotomon. Az éjszakai alváshoz s már másnap is csak a felét veszem be a mellém készített nyugtatónak, stresszoldónak. Nem akarom a nappalokat átaludni. Talán észreveszik a turpisságot, mert mikor legközelebb itt vagyok, már rögtön az elején injekciót kapok. Csodálkozom, hiszen korábban ezt mellőzték.

– Mi ez? – kérdezem a nővért.

– Olyan sokat tetszik hányni, azért adjuk.

De hogy mit, azt nem tudom meg. Mégis megadóan fogadom ezúttal a szúrást, meg azt is, amit belém fecskendeznek.

Nézem magamat a munkahelyi mosdó tükrében. Szürke az arcom. Különösen az áll tájékán. A szememből viszont eltűntek a vérerek. Olvastam, hogy akinek négy-öttnél több ilyen ér látszik az irisében, komoly betegség. Nekem ezek az erek régóta ott voltak a szemem fehérjében. Láttam a tévé képernyőjén is. Már akkor figyelmeztető jel lehetett volna, ha tudtunk volna belőle olvasni. Ha tudtam volna. Képtelen vagyok enni. Inni is alig. Az előírt mennyiséget semmiképpen nem tudom lenyelni. Így telik el megint a kezelés utáni hét. Közben játszom. Játsszom, hogy minden rendben van. Egyre többet kell megjelenem a nyilvánosság előtt. Egyre többet szenvedek a hajam miatt. Van, aki szótlanul néz. Van, aki úgy, mintha tisztában volna a titkaimmal. Van, aki dicséri az új frizurámat. Sírnom kellene. Dühös vagyok. De mindennekfelett elszánt.

Most már nem halogathatom tovább a szüleim meglátogatását. Ott is vagyok, meg nem is. Igyekszem, hogy ne maradjak anyámmal kettesben. Így talán megúszom a faggatózást. Mert, hogy rendellenesnek tartja külsőmet, látom a szemében. Abban az egyetlen pillanatban, amikor a konyhában egyedül maradunk, meg is kapom a keresztkérdést. Mit csináltam a hajammal? Befestettem, most ilyen. S már fordulok is ki. Nehéz, nagyon nehéz a lelkem. Pedig hátul össze is kötöttem a padlízszánszín tincseket, hogy még inkább a természetesség hatását keltsem vele. Míg a munkahelyemen elfogadják valódinak, anyám átlát a szitán. Sasszeme volt mindig is. Mindig többet látott a szerencsésnél. Úgy látszik, az anyákat nem lehet félrevezetni. Az enyémet semmiképpen. Menekülésszerűen indulok haza a férjembe kapaszkodva. Ez még inkább gyanúba kever. A szüleim nyomozni kezdenek. Testvéretem, a család összes tagját megkörnyékezik, mit tudnak rólam.

Tanácskozom a szüleim kezelőorvosával. Mennyit mondhatok el gondjaimból? Mit tegyek? Óv a teljes valóság megvallásától. Úgy véli, összeomlanának a hír hallatán. Abban maradunk, nem ejtem ki a számon a betegség-

gemnek a nevét. Hogy vannak problémáim, azt azonban teljes mértékben nem rejthetem el. A betegségem történetében ez az egyik neuralgikus pontja. Jó volna beszélni róla. Nagyon jólesne, ha legalább öelöttük nem kellene titkolóznom. Megkönnyebbülnék. Szükségem volna az együttérzésükre. De legalább ennyire félttem is őket a végzetet is magában hordozó veszély ismeretétől. Az első szobatársam jut eszembe. Egy idős aszszony. Vele beszéltem erről, milyen nehéz viselnem, hogy a szüleimnek nem mondhatom el, mi történik velem. Értetlenül nézett rám. Elfogadhatatlannak tartaná, mondta, ha a saját lánya eltitkolná előle, hogy bajban van. Az édesanyának ezt tudnia kell! Ne fosszam meg attól, hogy segíthessen rajtam!

Otthon vagyok egy szombat délután. Vacsorát készítünk anyámmal. Közös ténykedésünk közben csak úgy, mint a világ legtermészetesebb dolgát, közlöm vele, hogy egy vizsgálatra néhány napra be kell mennem a kórházba. Látom rajta, hogy nem lepi meg ez az újság.

– Nem kell félni, nincs nagy baj. Csak egy apróság.

Mellébeszélek. Csúsztatok. Hazudozom. Hogy vizsztatérően bent kell töltenem több alkalommal is néhány napot, arra kényszerít, legalább ennyit eláruljak magamról. Hogy kórházban vagyok a hétvégén. Ha keresnének, nem kívánhatom férjemtől, hogy tagadjon, torzítson. Úgy ismerem őt, mint akinek ez egyébként sem sikerednék. Képtelen vagyok én is akkorát lódítani, hogy hivatali útra megyek. Pedig mondhatnám ezt is. Riasztom a testvéreimet, hogy az első kisadag információt átadtam a szülőknek. Ígéri, este megnézi őket, vajon hogyan hatott rájuk, amit immár tudnak. S mit tesznek hozzá a hallottakhoz saját képzelőerejükre hagyatkozva? Mindig is aggódóak voltak. Akkor is, ha semmi okuk nem volt rá. Most hogyan rágódnak vajon a nagyon apró cseppekben adagolt

híreken? Csak később, jóval később tudom meg, anyám zokogásban tört ki nem sokkal ezután barátnője jelenlétében. Bizonyára mindennel igen hamar tisztába jött. Erről azonban soha nem beszélünk. Azt a szót, amely a betegséget jelöli, egyetlen egyszer ki nem ejtik a szájukon. Ők sem. Ha találkozzunk, mindig és túlzottan is fegyelmeztettek.

Amikor már közel vagyok a sebészeti beavatkozáshoz, anyám fölteszi a kérdést, néven ugyan nem nevezve a betegséget, mi lesz, ha a műtét után kiújul. Innen tudom, hogy világosan látja helyzetemet.

– Nem újul ki – mondom eltökélten.

Ő tud olyanokról, akiknek kiújult. S azt is sejtem, hogy a szomszéd Szilvire gondol, aki már rég nem él. Velem egykorú volt. Mikor meghallottam, mi történt vele, átsuhant rajtam is, mint egy merész ötlet, hogy én sem kerülhetem el a sorsomat. Ennek már sok-sok éve. Anyám kérdése most mindenestre nagyon szíven érint. Próbálok elhitetni vele, van más út is, mint a közeli halál.

– Van gyógyszer, amely megakadályozhatja a kiújulást – mondom.

Látom, hogy nem igazán hisz benne. Vagy talán a féltelme, féltése erősebb annál, hogy tőlem bármi bizalomgerjesztőt elfogadjon.

Aztán napokig ez motoszkál az agyamban, ha jónyám nem biztos a gyógyulásomban, nem leszek elég én sem a kór leküzdéséhez. Roppant nyugtalanító. Több mint nyugtalanító. Bénító. Esténként, elalvás előtt most nem a saját állapotomra koncentrálok, nem a daganatom csökkenését próbálok gondolati úton felgyorsítani, hanem anyám tudatállapotán akarok módosítani. Legalább egy hétig ez foglalkoztat. Vajon át tudom-e hangolni őt. Vagyis el tudom-e képzelni magamban, hogy áthangolódott.

Nagy László (1925–1978; tusrajz)

Tartózkodom attól is, hogy a gyerekek tudára adjam, mi zajlik bennem. Nelli születésnapján együtt vagyunk. Mind hazajöttek. Az új hajszínem és a frizurám megváltozott fazonja sokat foglalkoztatja őket. Ügyeskedem, hogy mielőbb más témára tereljem a beszélgetést. Nincsenek további kérdéseik, mert tapintatos emberek. De sejtéseikhez bizonyára begyűjtik a legszükségesebb információkat – talán az édesapjuktól, aki nagy igyekezettel szintén hallgat énelőttem erről –, a továbbiakban sosem mulasztják el ugyanis, hogy érdeklődjenek a hogylétem felől. A gyerekek keresztanyja azonban – aki szintén jelen van a születésnap ünnepségen – nem elégszik meg az elterelő hadmozdulatokkal is fölérő válaszaikkal. A szemében látom, nincs értelme a játéknak. Hogy új külsőm nem egyszerűen fodrászi eredményekkel magyarázható, szavak nélkül is érti. Amint alkalom adódik arra, hogy négy szemközt beszélgessünk, elmondom neki a történetemet. Őszinte segítőmre találok az ő személyében is. Hirtelen öt-hat ismerőse, barátjánője története tolu fel belőle, akik mind felgyógyultak. Ma is élnek. Daganatuk eltűnt, felszívódott. Akit műtétre utaltak, úgy dolgozik, mintha mi sem történt volna. Csilla később telefonon hív. Címeiket kapok tőle. Gyógyítókét, természetgyógyászokét. Tőle hallok először arról a készítményről, amelyet a pécsi orvostudományi egyetem egyik biokémikusa fedezett fel, és amely állatkísérletekben eredményesnek bizonyult, s már étrendkiegészítőként kapható bármelyik gyógyszertárban. Általa kerülök kapcsolatba azzal a kft.-vel, amely előállításával, forgalmazásával foglalkozik. Tanácsokat is adnak, meghallgatnak. Csilla járatos az ezoterikus irodalomban. Könyvet juttat el hozzám, amelyből az emberi test csakráiról, működésükről olvashatok. Tévéműsört ajánl. Egy hölgyet, aki ezoterikus pszichológusként hirdeti magát. Miféle felsőbb hatalmak döntenek helyettem, amikor szándékom ellenére megnyílok egy-egy embernek? Erre a találkozási is azzal az elhatározással indultam el, hogy elzárkózom minden kérdezősködés elől. Csillának faggatóznia sem kellett. Nem kellett kínos kérdéseket föltennie. Csak nézett merően, riadtan. S ez nekem elég volt, hogy eredeti szándékommal ellentétesen viselkedjem? Ki küldi hozzám, közelembé a segítőkét? Csilla nagyon hisz abban, hogy a jó szónak, a jóindulatnak, a szeretetnek ereje van. Arra igyekszik rávezetni engem, hogy az ember saját akarásával is befolyásolhatja az öngyógyító mechanizmusainak működését. Hit is kell a gyógyuláshoz. Nem elég a kemikáliákra bízunk magunkat. Hasonló témákról beszélgetek a természetgyógyással is, aki nem annyira lelki életem előzményeivel van elfoglalva, hanem a szervezetem energiaháztartását akarja egyensúlyba hozni. Bár a má-

sodik alkalommal a múltam is szóba kerül, amikor felkeresem. Nem éltem-e át túl nagy traumát az elmúlt négy-öt évben? Hát már hogyne éltem volna, mondom, hiszen ekkortájt szenderültek öröklétre családunkból négyen is, ekkor akartak megfosztani munkámtól, indítottak ellenem rágalomhadjáratot, s váltak ellenségeimé olyanok is, akik egykor a barátaim körébe tartoztak. Mióta exponált helyen dolgozom, közelébe kerültem a politikának is. Hogy még pontosabban fogalmazzak, magam is kiszolgáltatottjává lettem a politikai széljárásoknak. A bőrömnön kellett érzékelnem, hogy szakmai döntések miként válnak egy szempillantás alatt politikai kérdéssé, ha valahol belekerülnek különféle érdekek hálójába. Magam sosem rejtettem véka alá a politikai szimpátiámat. A legnagyobb megtorlásokat nem is a nézeteim miatt kellett elviselnem. Érdekes módon a legnagyobb csapást nem az ellenkező oldalról mérték rám, hanem azok, akikkel együvé tartoztam. Ma sem értem, és nem is tudom feldolgozni, miért kell egymást ölniük azoknak, akik egymás támaszai is lehetnének, ha nem volna irigység, féltékenység, hatalmi gög, kisebbségi komplexus. Én láttam már, a kisebbségi hogyan termeli ki a politikai életet a szörnnyeteget. S azokról még szót sem ejtettem, akiket a korrupció taszít ide-oda. S játszanak hol ilyen, hol olyan színben. Efféle megpróbáltatások persze értek már tíz-tizenöt évvel ezelőtt is. A bulvársajtó és az annak módszereivel élő napi- és hetilapok ekkor kezdtek hajmeresztő ötletekkel előállni. Szemen szedett hazugságokat írtak pincében dolgoztatott munkatársokról. (Nem is volt a cégünk épületében pince sohasem!) Pornosztárok képzeletbeli történeteit álmodták a mi környezetünkbe, mintha gyártmányaink a pornográfia kellekei volnának. Pornográfiaival azonban ők vádolhatóak, nem a mi dolgozóink. Az újságírók és akiket kiszolgálhatnak, a sajtómágnások, akik visszaélnék a sajtószabadsággal. Ez a politika és a közélet pornográfiája, amit ők művelnek. Zsarolnak, de meg is vásárolhatók. Zsarolni engem is próbáltak. De nem ijedtem meg tőlük, mert nem éreztem magam zsarolhatónak. Bár az a mendemonda jár róluk, hogy hirdetési partnereiket is így szerzik, ha nem hirdetsz nálunk, pajtás, készítenek rólad néhány pikáns sztorit. És bárkiről bármit leírhatnak. Következmények nélkül. Ügyvédünk szerint sajtópert indítani ellenük merőben felesleges, hiszen perek ezrei torlódnak lezáratlanul évről évre. Ki emlékszik már az eredeti sajtóvitára évek múlva, amikor esetleg majd kimondják az ítéletet, s helyesbítésre kényszerülnek? A pozitív hír egyébként sem ragad meg az emberek tudatában. Viszont százszoros-ezerszeres a hatása a negatívoknak. S addigi is, amíg zajlik a per, további akárhány koholmányt

közölhetnek a meghurcolt emberről. Emlékszem, az első gyanús elváltozást akkor fedeztem fel a testemben, amikor a legelső sajtótámadás viharai zajlottak. Ennek éppen tíz éve már. Ijedten kaptam a fájó testfelülethez véletlenül, a tapintható csomó azonban nyom nélkül eltűnt néhány hét múlva. Szervezetem pozitív energiái akkor még elég erősek voltak ahhoz, hogy legyőzzék a kórt. Nevetséges vagyok, hogy néhány kellemetlenkedő mondattól így kikészültem? A cenzúra és öncenzúra éveitől föllélegzés volt sokunknak a szabad sajtó létrejötte. Korlátok közé szorítva, elfojtásokkal éltük fiatalágunkat, korai felnőtt évtizedeinket. Ki ne örült volna, amikor az első független lapot kézbe vehettük? S mi lett a szabadságból? Hát ezért érintett oly mélyen, ezért éreztem személyemet érintő csapásnak a mocskolódást, amely lehet, nem is a személyemnek szólt, de az ügynek sem. Tudom, kizárólag üzleti szempontok vezették a hecckampány elindítóit. Így akartak piachoz jutni a szenzációéhes tömegek körében.

Csilla arra ösztökél, hogy még messzebb kereskedjem, amikor betegségem keletkezését akarom megérteni. Mélylélektani okokra szeretne rávezettetni. Valahol a gyerekkor tájékán sejt valami rendellenes. Vagy az előző életemben. Ő hisz az előző életek lehetőségében. Kéthetente tesz javaslatot arra, hogy feltétlen keressem fel az ezoterikus pszichológusnőt. Valamilyen nehezen megmagyarázható oknál fogva ettől óvakodom. De lehet, hogy csak a lustaságom tart vissza. Egyébként pedig sokkal gyorsabban elfáradok, mint még a kezeléseim előtti korszakomban tapasztaltam. Elegendő gyötrelem számomra a háromhetenkénti kemoterápiás kezelés, a rengeteg vérvétel. Minden kezelés előtt és után. Ezek a vérvételek ma már nem az ájulás fenyegetésével sokkolnak, mert biztos lehetek benne, hogy nem fogok összeomlani ernyedten egy kis csapolástól, mint hajdanán. Hiszen valódi fájdalmakat, rosszulleteket is átvészelttem a közelmúltban. Hogy a szülési fájdalmakra most ne is utaljak. Ettől a felismeréstől el is oszlott az a főbia, amely évtizedeken keresztül gerjesztette bennem az olykor iszonyodásig fokozódó borzongást mindenfajta egészségügyi beavatkozással szemben. Aki nem élt még át efféle félelmet, bizonyára nevetségesnek véli, hogy be lehet szerezni ekkora és majdhogynem egész életre szóló hisztériát egy tűszúrástól. Nem tudhatja, hogy nem a tűszúrás apró kellemetlensége idézi elő a gyermekded viselkedést, hanem ami utána következik. Amikor úgy érzem, kiszalad a lábam a testem alól. Elveszítem magam fölött a kontrollt. Elveszítem a tudatomat. Megsemmisítő élmény. A vérvételt most már kellő edzettséggel, szorongás nélkül fogadom, de a vérvétel helyszíne előtt kigyózó sorok hosszúságának látványa

mindannyiszor fölingerel. A sokadik alkalomra sem tanulok meg türelemmel várni. Majd szétvet a düh, mire sorra kerülök, hogy itt, ilyen helyen kell vesztegelnem. Túl sok órát elvesz az életemből. S persze túl sok a munkám is, amelyet el kell végezni, ha már nem kértem magam táppénzre, mint annyian mások hasonló helyzetben. Nem tudok olyan korán érkezni, hogy ne legyenek több tucatnyian előttem. Mikorra a vérvevő nővérke keze alá jutok, addigra már régen a hivatalban volna a helyem. Így hát a pszichológusra – ha vágnám is arra, hogy foglalkozzon velem – egyelőre nem marad idő. Mellesleg nem is szeretném átadni magam semmiféle lélekgyógyászati vizsgálódásnak. Nem mintha tagadni akarnám a lélek jelentőségét. Talán túlzottan is fontosnak tartom ahhoz, hogy bárki emberfiával, egy ismeretlennel megosszam mindazt, amit lelkileg átéltem, amit a lelkemben hordozok. Az is zavar, ha akarom, a gyerekkoromtól, esetleg fogantatásomtól a közelmúltig legalább ötvenféle olyan mozzanatát tudom megnevezni az életemnek, amelyre szívesen ráharapna bármelyik pszichológus. Az ezoterikus is, a nem ezoterikus is. Melyikre fogjuk rá, hogy rákot okoz? És miért nem volt rákja az édesanyámnak, a nagymamámnak? Sorsukból következően akár lehetett volna.

Egy pszichológusnővel készített interjút olvasok. Rákbetegekkel foglalkozik – állítólag eredményesen. Még meg is dicsőülök egy pillanatra a vallomásaival ismerkedve: ez a jó emberek betegsége, mondja. Bizonyos ráktípusok háttérben a szexuális élet zavarait sejteti. Nem tetszik ez nekem. Ezzel is, mint a freudi pszichológiával, az a bajom, hogy nem ismer másfajta készítményt, másfajta vágyakat az emberben, mint a szexuális. Itt Junggal kell egyetértenem, aki a személyiség freudi magyarázatát éppen ezért túlságosan leegyszerűsítőnek találta. Ebbe az utcába nem fogok besétálni, teszem fel magamban. Elrontottam az életemet, azért lettem rákos? Rossz döntéseket hoztam? Zsákutcába jutottam, mégpedig úgy, hogy fel sem ismertem, mennyire tévelygő vagyok? Ha ezzel vádolnak, olyan, mintha meg akarnának fosztani az egész eddigi életemtől. A múltamtól. El akarják venni tőlem a boldog-boldogtalan éveimet! Pedig ezek az enyémeik. Akkor is, ha számosan megvetettek, sajnáltak ezekért az éveikért. Ezek nélkül az esztendőik nélkül nem én volnék én. Úgy érzem, a személyiségem megsemmisítése zajlanék, ha ezt a játszmát elfogadnám a pszichológiától. Nem volt boldogtalan az én életem. Ne követelje, de ne is sugalmazza senki, hogy egész múltammal szembeforduljak. Megtagadjam. S tegyek úgy, mintha nem is az én életemet éltem volna az idő tájt. Főként pedig ne keltsenek bennem büntudatot holmi kiéletlen életenergiákra hi-

vatkozva. Ne tegyék ezt még Wilhelm Reich tanítványaiként sem velem. Ez ellen együtt lázadok Susan Sontaggal. Az én életem az én életem. Nem fogom megtagadni ilyen-olyan pszichologizáló elméletek kedvéért. Sem a nagy fordulatokhoz kapcsolódó döntéseimet vissza nem vonom. Ezeket egytől egyig átgondoltam, sokszor megszenvedtem, s mind a sodródás veszélyével szemben születtem. Azért jártam ezt az utat, amelyen ide jutottam, mert számomra ez volt az egyetlen lehetőség. Nincs mit megbánnom, nincs mit töredelmesen megvallanom. A bibliai Jóbot is mennyit zaklatják jóakarói, barátai: váltig állítják, hogy Jób vétkezett, máskülönben nem sújtotta volna őt az Úr annyi szerencsétlenséggel. Jóbot azonban hiába sarkallják bűnbánatra, a végsőkig kitart az állítása mellett, miszerint mindig hűséges volt az Úrhoz. Jób tiltakozott. Mi pedig tudjuk a kerettörténetből, hogy az Úr és a Sátán vetélkedésének áldozata ő. Máskülönben, ha vétkeztem, hát azzal vétkeztem, hogy túlzottan erősen dolgoztam bennem a becsvágy. Mindig száz százalékot akartam teljesíteni. Mindig mindenkinek megfelelni. S rendszerint túlhajtottam magam. Legalább két-három emberre való feladatot vállaltam éveken át. Szerepeket, amelyek külön-külön is egész embert igényeltek volna. Ma már nem akarok senkinek sem megfelelni.

És ha mégis belemegyek a bűnbánósdiba, s azt mondom, legyen igazuk a pszichologizálóknak, rendben van, rosszul éltem az életemet: mi van akkor? Ettől meggyógyulok? Vagy még alább süllyedek szégyenemben? Ami elmúlt, vissza nem hozhatom. Nagymamakorban nem élhetek a tinédzserek szenvedélyeinek! S nemcsak azért, mert nem szeretnék nevetségessé válni. Fiziológiailag is lehetetlen!

Elvesztegettem az ifjúságomat – mondaná a lélekgyógyász. Ha-ha-ha! Nem akkor vesztegettem volna-e el, ha benne ragadok azokban a lehetetlen viszonyokban, amelyeket megkerülni – ma is vallom – sokkal helyesebb volt, mint átadni magamat nekik? A meddő és tárgy nélküli várakozások és vágyakozások hosszúra nyújtott időszakát – jóllehet – megspórolhattam volna.

A teljes magány kivetettségét és kiszolgáltatottságát. Igen, jó pár esztendőn keresztül senkit nem engedtem magamhoz. S épp abban az életkoromban, amikor a legvonzóbb, legvirágzóbb a nő (már szinte hallom is kívülről, ahogy mondani szokták). Így volt jó? Már hogyan

Kass János (1927; tusrajz)

lett volna? Emlékszem, egyik alkalommal, amikor kozmetikusom hozzáért az arcomhoz, majdnem összeomlottam. Éreztem, hogy az előzőleg kezelt arc melege még ki sem hűlt a tenyeréből. Mielőtt a tisztítás műveletét elvégezte volna rajtam, valami jótékony anyagot masszírozott a bőrömbe. Az első érintésétől össze-rezzenem. És ömlött a könnyem a finom, körkörös vagy inkább ellipszist leíró mozdulatok alatt fekvemben. Ekkor ébredtem rá, mennyire hiányzik a másik ember. Mindegy, kicsoda! Egy ember. Egy ember, akivel el lehet tölteni órákat, napokat közös légtérben anélkül, hogy zavaróvá válna egyikünk vagy másikunk jelenléte. Egy ember, akihez szólni lehet. Aki megszólít. És kár tagadni, hiányzott a másik

ember érintése. Cefetül hiányzott. Ordítani szerettem volna. De csak halkán szipogtam. S úgy viselkedtem, mint akinek a bőrébe dörzsölt szer csípi a szemét.

Nem volt mit tenni, mint szép csendben, alázatos türelemmel várakozni. Szemlélni jobb híján. Avagy hová vezetett volna, ha elfogadom, hogy Vizay a nekem rendelt férfiú? Vagy Hamar Zsolti? Jánoshegyi? Fehér? Rédey? Hogy a püspök úr unokaöccsét ne is említsem. Mit veszítettem, hogy elmartam magam mellől ezeket az embereket? Néhány házasságon kívüli terhességet. Abortuszokat vagy törvénytelen gyerekeket. Ismeretlen eredetű nemi betegségeket. Néhány válást. Alkoholizmust. Igaz, többet szülhettem volna, ha időben kezdem a normális női életet. Több gyermekem lehetne, nem csupán kettő. A szülésre alkalmas utolsó pillanatok sietségével.

– És éltél volna! – visszhangzik bennem most is akkoriból Juli dorgálása.

– Ez nem élet – kiabált velem, hányszor –, ez vegetálás! Eltelik egy-két évtized, és elbujdokolhatsz a szellemi tőkédvel, hisz az mit sem ér a másik ember nélkül.

Juli folyton oktatott. Mindig mindent jobban vélt tudni, mint én. A nyomomban volt az örökös okoskodásával. Nem is értem, miért engedtem, hogy mindenütt megtaláljon a rábeszélőkéjével. Másnak sosem bocsátottam volna meg azt a rengeteg életbölcösséget, számon kérő jóindulatot, amit tőle eltértem. Rendszerint hagytam, csak hadd fejezze be a mondókáját. Addig sem nekem kell vallomásoznom. Legyintettem – csak úgy láthatatlanul. Látszólag sokat adtam a tanácsaira. Sűrűn bólogattam, hogy el is hitessem vele, megfogadom a javaslatait. Nem volt erőm ellenkezni. Magamban azonban földhözragadtnak gondoltam. Ő pedig a fellegekben járónak engem, aki feláldozza a jelenét holmi elérhetetlen ideákért.

– Mindenekelőtt ne légy olyan finnyás! – adta ki az utasítást, mikor utoljára találkoztunk.

Én azonban finnyás maradtam. Fél évbe telt felismernem, hogy Vizay személyében kivel is állok szemben. Naponta felkeresett. Minden este jött a muslialárvákat etetni, kísérletező biológusnak készült ugyanis. Már nem emlékszem pontosan, mit is akart kimutatni ezeken a muslialárvákon, pedig rendszeresen tartott róluk kiselőadásokat rövidke sétáinkon. Engem azonban akkoriban az élő organizmusok világa cseppet sem vonzott. Hogy mi minden történik egy muslialárvával, amíg kifejlett, röpködő lényvé válik, s hogy Vizay a belőlük-bennük termelődő kémiai anyagokat mi mindenre vélte hasznosíthatónak, nem tudott lekötni. Míg az okfejtését hallgattam, pontosabban: kellett volna hallgatnom, folyton azon járt az eszem, ez az ember talán nem is érdeklődne irántam, ha nem esne útba neki az én szállásom. Ha nem éppen a kutatóintézetének közelében laktam. Haszonelvű érdekember – gondoltam oldalvást rá-rásandítva. De csak akkor telt be a pohár, amikor rájöttem, számára csupán az a konszolidált hölgyecske vagyok, akit az ő széplelkű édesanyjának és a pedantériájáról, régimódiságáról híres édesapjának be lehet mutatni, a vasárnapi asztalához oda lehet ültetni. Arra kellett, hogy jól nevelt kisfiúságának képze ne szenvedjen csorbát az öregekben (a hátuk mögött így nevezte a szülőket). Az egyetemi hirdetőtáblán megláttam egyszer egy neki szóló feliratot. Alkalmi barátrnői üzentek neki. Valami házibulira hívogatták. S így! A megszólítás roppant árulkodó volt. Leírni még most sem volnék képes, évtizedek távolából is belepírulnék. Mindenesetre a szöveg arra engedett következtetni, hogy az én Vizay ezeknek az orgiaszerű házibuliknak, amelyeknek nagy híre volt egyetemi berkekben, az egyik bajnoka. Értesüléseim szerint ezek az összejövetelek nem ritkán csoportos szexbe fordultak a lerészegedett fiatal urak és csajsziáik körében. A lá-

nyok rendszerint nem azon párjuk mellett tértek magukhoz, akivel érkeztek, és fordítva: az urak egészen másfajta hölgyek bájainak adóztak az éj folyamán, mint akit kézen fogva odavezettek. Az alkalmi partnereket kisorsolták, amikor már végképp felforrósodott a hangulat. Ahogy szembesültem Vizay kilengéseivel, többé nem fogadtam. Elzárkóztam az esti sétáktól, a vasárnapi ebédektől és vacsoráktól. Minden magyarázkodás nélkül vettem véget a kapcsolatunknak. Nem sírtam. Meg sem rendültem, még csak egy cseppnyi üresség sem maradt a helyén. Csupán Júlia ostorozott, és mondott el mindenféle hülyének, buta tyúknak, hogy egy ilyen jó partit elszalasztottam, egy ilyen klassz pasit hagytam elsomfordálni.

– Az a baj veled – zárta ekkor tanításait Júlia –, hogy nem ismered a férfiakat. Nem jöttél rá, hogy ez egy hapsinak nem ügy! Mit kell bolhából elefántot csinálni!?

– Nekem viszont ügy – válaszoltam öntudatosan.

– A prüdériád az égre kiált – csapta rám az ajtót Júlia.

Vizay véglegesen és nyom nélkül tűnt el az életemből. Most sem jutott volna eszembe, ha pszichológiai olvasmányaim alapján nem kényszerülnék oknyomozásra.

Hamar Zsoltival is gyorsan a végére jutottunk a játszmánknak. Jószerével el sem kezdődött. Illetve még mielőtt elkezdődött volna, eltaszítottam magamtól. Hamar Zsolti – mint a neve is mutatja – mindent hamar szeretett volna megkapni. Akkoriban és azokban a körökben, ahol én forogtam, nem udvaroltak a hölgyeknek. Nem volt ismerkedés. Csak szex. Bárhol, bárkivel. Zsoltika is azt hitte, hogy az első tánc folytatásaként velünk is megeshet, ami azon az estén a klubban szórakozókkal talán válogatás nélkül megtörtént. Vadul nekem rontott. Mi mást tehettem volna? Menekültem, át az éjszakai városra. Másnap reggel az egyik évfolyamtársnőmet kísérte haza. Azt hitte, féltékennyé tehet? Minden lehetőséget megragadott még utána is sokáig, hogy bosszanthasson, hátha sértettségemben harcolok majd érte. Zsoltika és a hazakisért hölgy azóta férj és feleség. Történetük úgy folytatódott, végződött, mint a mesék, ma is együtt élnek, ha meg nem haltak. A Zsoltika gerjesztette macskaegér-harc éppúgy nem okozott nekem fájdalmat, mint a Vizay-féle kaland fináléja.

A püspök rokonának történetéről, amely a két eset közé ékelődött, majd elfeledkeztem. A fiatalembernek már a vonásait sem tudom feleleveníteni. Csak arra emlékszem, mindenáron meg akart győzni engem arról, hogy küszöbön áll a harmadik világháború, és hogy ez milyen ígéretes.

– Kell egy tisztítóútz Európának, hogy magához térjen.

– Ilyen áron? Számomra ez elfogadhatatlan – tiltakoztam.

– Még szerencse, hogy a politikát nem az ilyen széplelkek művelik – ez volt a válasza.

Összevesztünk, és többé nem láttuk egymást.

Ha szenvedtem, nem ezek miatt az urak miatt szenvedtem. Nem adtam át ugyanis magam igazán ezeknek a kapcsolatoknak. Lassan viszont érlelődött bennem a fölismerés, hogy nagyon kevés közöm van nekem ehhez a világhoz, ahol a férfi és nő közötti viszonyok ennyire az ízléssel, természetemmel és neveltetéssel ellentétes módon alakulnak. Úgy éreztem magam, mint aki egy régi, elveszett világ maradékeként pottyant erre a Földre. Mindig mindenütt fölösleges voltam és anakronisztikus. És be kellett látnom azt is, Júliának igaza van. Valóban semmit sem tudok a másik nemről. Fogalmam sincs, mi a férfi. Megmaradtam nagyon sokáig vadócnak, olyan sokáig, hogy már magam is a sorsom csapdájának tartottam a viselkedésemet.

Vizay és Hamar nem kavart fel, sem a püspök unokaöccse. Jánoshegyi viszont annál inkább. Nőiesen taktikázott. S hogy módomban állt később távolról szemlélnem az üzelmeit, közös nőismerőseinkkel folytatott lélektani hadjárait – az iránta táplált érzelmeimtől megszabadulván –, jöttem rá, milyen ravaszul vonja függő helyzetbe a kiszemelt nőket. Gyengeséget színlelt, sajnálatot ébresztett, s mikor már a lába előtt hevert a nőcske, és mindent kész volt feladni, eldobni, megtenni a szegény esendő férfiért, visszavonulót fűjt. Hetekre, hónapokra szó nélkül eltűnt. Hogy aztán újra kezdődjön ez a különös mérkőzés a végtelenségig. Velem csak kétszer tudta ezt a tréfát üzni. Szünetemnek, amelyet a kiszámíthatatlanságával okozott, magam vettem véget. Újabb feltűnésekor nem reagáltam semmire, még arra sem, hogy idegrohammal és egyéb végzetes cselekedetekkel fenyegetőzött. Telefonszámot változtattam, elköltöztem az előző lakóhelyemről. Ezúttal én tűntem el a számára. Ha nem így cselekszem, talán máig is egy pszichopata kiszolgáltatója volnék. Azért a távolból sokáig szemmel tartottam, vajon mi történik vele. Hol a detoxikálóból kellett előhozni, hol az ideggyógyászaton kellett felkutatnia éppen soron levő barátnőjének. Mert mindig volt – amíg sorsát nyomon követhettem –, akit le tudott venni a lábáról. Kit a félreértett és elnyomott zseni szerepében, kit a nőktől kifosztott, anyától elhagyott óriáscecsemő elesettségével. Bennünk, nőkben könnyű feltámasztani a gondoskodót, az anyapótlót. S Jánoshegyi is megtapasztalhatta, ezt kereste ösztönösen vagy tudatosan (?), valahányszor hatalmába igyekezett vonni újabb és újabb áldozatát.

Ha Júlia korábban azzal gúnyolható-szidalmazható, hogy menekülök az élet hívásai elől, az érintetlenséget abszolutizálva, Jánoshegyivel való találkozá-

somtól fogva vádpontjai már nem állták meg a helyüket. Jánoshegyivel belekerültem az élet sűrűjébe. S mert korábban érzéketlen maradtam az egészséges ösztönű partnereim iránt (Júlia így vélekedett a szerintem elfogadhatatlan erkölcsű Vizayról meg a gátlástalan Hamar Zsoltiról is) – mintha büntetésként rótták volna a fejemre a rájuk fecsérelt időt –, ettől fogva jó ideig csak lelki defektussal terhelt figurákkal akadtam össze. Nemegetszer olyanokkal, akiket a környezetük komplett örülteknek tartott. Mindenki tudta róluk, hogy valami hibádzik bennük-körülöttük, csak én voltam gyanútlan sokáig. Szinte vonzottam valamiért az antiszociális egyéneket, a félnótásokat, a birkatürelmet a dühöngő örült indulataival váltogató beteg lelkeket. Ahogyan Fehért és Rédeyt is.

Fehér eltitkolta előlem, hogy nős. A kaján pillantásokból persze érthettem volna, amellyel ismerőseink nyugtázták a tényt, hogy ezúttal együtt járunk, én azonban vak voltam és süket. Nem fogtam fel a rosszmájú megjegyzések valódi értelmét, nem láttam rosszállónak a rosszálló tekinteteket. Fehér udvarias volt és adakozó. Igazi lovag. A magány éveiben megtépázott öntudatom megerősítésében még segített is. Feladatokat talált ki nekem, mikor tétlenségre ítéltettem. Önbecsülésemet növesztette bátorító rábeszéléseivel. Ne hagyjam magam, ne elégedjem meg a végzettségemnek nem megfelelő megbízatásokkal. Kezdett úgyszólván nélkülözhetetlenné válni számomra. Mindenekelőtt azzal, hogy jól tudott hallgatni. Türelemmel viseltetett az apró-cseprő bajaim iránt. Mindenre támadt egy jó ötlete, mindenre akadt megnyugtató, lefegyverző válasza. El tudta velem hitetni sokáig, hogy roppant fontos lettem a számára, mígnem egyszer meg nem pillantottam a város egy távoli kerületében járva egy négyévesforma gyerekekkel kézen fogva.

– Tónikát kísérem haza – mondta a legnagyobb természetességgel.

Ekkor derült ki, hogy gyermeke és törvényes felesége van. S korántsem olyan magányos, mint ahogyan sejteni engedte, otthon lakik, és a feleségével épp oly gondoskodó, mint velem. Méltatlankodásomat hallván még ő kért számon engem. Sőt fenyegetett. Azonnal haza akart cipelni engem is a gyerekekkel együtt. Mikor látta, hogy elképedek az ötletén, könyörgőre fogta. Ismerjem meg a feleségét. Hígyem el, hogy meg fogom őt szeretni. Költözzem oda hozzájuk. Lakjunk együtt. Ő képes boldoggá tenni mindkettőnket. Nem tudtam, cinizmus-e benne, ami ezt a képtelen javaslatot kimondta vele. Kit hagyott el a józan esze? Őt vagy engem? Nyomban ott akartam hagyni. Nem lehetett. A gyermeket bebocsátotta a kapun, ahogy a házuk elé értünk.

Aznap egész éjjel jártuk a várost utcáról utcára. Egy áló éjszaka hallgattam a zsarnokoskodó és felfoghatatlan érveit, miért jó minden közöttünk úgy, ahogyan van. Hiába tiltakoztam, hiába toporzékoltam, jött folyton a nyomomban. Egy parkban talált bennünket a hajnal, én ültem a padon, ő térden állva fogadkozott (akkor már a politika is sorra került), hogy meg fog tanítani engem célba löni, fegyverrel bánni. Sírt. (Vagy mímelte csak a honfibúból fakasztott érzékenyülést?) Mert eljön a forradalmi cselekvés ideje, mondta, s milyen szép lesz, ha mi ketten együtt harcolhatunk. De hiszen egy örülttel van dolgom! – gondoltam. Kitéptem magam a keze közül, és elrohantam. Mégsem hagyott békén. Folyton a nyakamra járt. Hol

Szántó Piroska (1913–1998; színes szitanyomat)

megvárt a gyár előtt, ahol akkoriban munkát vállaltam, kiegészítendő az ösztöndíjamat. Hol hajnalban, hol késő este csöngetett fel a legkülönfélébb kedveskedésekkel. Sokszor hozta magával cimboráit, baráti társaságát is. Ravaszul! Hiszen tudta, az én stílusom nem engedi meg, hogy ilyen körülmények között jelenetet rendezek. Jó darabig nem voltam elég erős, sem elég bátor és ügyes ahhoz, hogy kitegyem a szűrét. Mintha démonikus erő fogságába kerültem volna, nem tudtam szabadulni tőle. Egyszerre éreztem iránta undort, és egyszerre volt elviselhetetlen a hiánya. Életem legmélyebb pokla volt az az idő, amit a társaságában töltöttem.

Fehértől úgy tudtam végre elmenekülni, hogy megismertem Rédeyt. Bár ne találkoztunk volna sohasem. Nem jutottam előbbre, csak csöbörből vödörbe. Rédey professzor volt az egyetemen. Mókás, nagyhangú figura. Rengeteg anekdotájával szóval tartotta a mindig körülötte sereglőket. Sebzettségemre nekem ekkoriban gyógyírként hatott a humor, a nevetés. S jó volt az is, hogy mindig társaság vesz körül bennünket. Hogy tévesen ítélt meg a helyzetemet, csak akkor vált világossá számomra, amikor elkísértem a professzor urat egy nyári kurzusára. Gondolván, nekem is jót tesz egy kis levegőváltás, ekkorra időzítettem a szabadságolásomat. Túl nagy volt bennem a várankozás, túl nagy a lelkesedés. Még sosem utaztam el együtt senkivel. Mindig csak egyedül szántam

el magam az útra, ha országot-világot vágytam látni. Egyedül bóklásztam az ezt megelőző nyáron az Őrség elhagyott falvaiban. Egyedül jártam Párizst, egyedül Skandináviát, a szomszédos országokat. Talán ezért is ért ekkora csapásként, amit meg kellett tapasztalnom ezen a „szakmai” kiruccanásom. Már a vonaton gyanút foghattam volna, ha elég szemfüles vagyok. De se nem láttam,

se nem hallottam. Az első megállónál még visszafordulhattam volna. A vendégfogadók közös ebédnél némi megmagyarázhatatlan feszültségre lettem figyelmes. Feszültségre, amely nem bennem keletkezett, hanem rajtam kívül. A levegőben éreztem a vibrálást. Nem tudtam mire vélni a változást. Az átalakulást, amely nem az én belső átlényegülésem volt, mint hittem először, hanem

a kedves páromé. Azon sem csodálkoztam, hogy nagyon is sokan nyüzsögnek az előadó körül. Nem tűnt fel, hogy eltűnt az előadás utáni ováció. A gratulációk. A gratulálók csókjai, ölegetései, amellyel az ünnepeket illették, mind-mind túlfűtöttek. Senkit sem ismertem a Rédey körül tolongók közül. Egyedül maradtam hirtelen ebben a tömegben. S Rédey ügyet sem vetett rám. Este, vacsora után szem elől vesztettem. Zavaromban sétálni indultam. Lenn, a folyónál ténferegtem a sűrűsödő homályban. Annyira azonban még nem volt sötét, hogy ne lássam, amitől földbe gyökerezett a lábam. A szemem láttára csalt meg egy nyakigláb nővel, újdonsült (vagy régi) hódolónak egyikével. Rohantam vissza a szállásra. Csomagoltam, amikor csapzottan beállított Rédey. Alakította a felháborodottat! Ó! Pedig nekem aztán meg lett volna az okom arra, hogy kikeljek magamból, és alaposan beolvassak neki. De hallgattam. Ő kezdett hangoskodni. Azt mondta, hazáig ver, ha elmegyek onnan. Csak próbáld meg! – ordítottam volna, ha nem óvtam volna magam az idegenek előtti megszégyenüléstől, így hát csak sziszegtem felé, mint a kígyó. Az állomáson hánytam és zokogtam. Így vártam meg a hajnali vonatot.

Lehetett volna-e mást tenni ezekkel az ifjúkori élményekkel, mint elveszteni őket! S felejteni, felejteni. Mindent elkövetni, hogy csupán apró epizódok maradjanak ezek a tévelygéses történetek, ne lépják át

a folytonosság határát. Folytonosságnak maradjon csak a tikkasztó várakozás. A várakozás a nem tudni kire, mire. Annyi bizonyos volt számomra, hogy nem erre vágytam. Nem ilyen életre. Mert ha ennyi és ez az, ami az úgynevezett élet ígérete, nem kell belőle semmi. Nekem ehhez a világhoz nincs közöm – fogalmaztam meg számtalanszor magamnak. Végül már csak egyetlen kérésem volt, legyen vége ennek a nyúglódésnek, amilyen gyorsan csak lehet. Még jó, hogy az elmém nem bomlott meg. Rédeynek hallottam később olyan ifjú barátjánőről, akit a Rédeyvel kapcsolatos kalandok annyira kihoztak a sodrából, hogy az elmeegógyászatot kötött ki. Elektrosokkal kezelték. Így törölték ki a tudatából Rédeyt. S vele a tanulmányai során elsajátított ismeretek jórészét. Lett-e belőle valaha is épkezláb ember, nem tudom.

Három év telt el nagy visszavonultságban, csendben. Elnyújtott lányágomban úgy éltem, mint a már semmire se használható, kivénhedt igásállat. Mint a rossz ló, amelynek – sorsába belesóványodva, gebévé fogyva – már csak a vágóhídra vezet az útja: előttem sem látszott se jövő, mögöttem se múlt. Depressziómba süppedve már nem vártam semmire. S nem akartam semmit. Nem voltak vágyaim. Anyám, emlékszem, bútorcserével akart felvidítani. Vonszolt magával üzletről üzletre. S én mentem vele, de úgy, mint az alvajáró. Egy gép is több érzelmet tud kicsiholni magából, mint én. Örülöm kellett volna, hogy megújul szegényes otthonom, de nem tudtam. A szülői-rokoni kórus már elsiratta fiatalságomat, mindenki azt gondolta, vénlány maradok. Anyám azzal vádolt, ennek egyedül én vagyok az oka. Nem született ember, aki eltűrné a macacsságom, a kibírhatatlan természetem. Szégyelltem magam, mert tudtam, hogy ők is szégyenkeznek miattam. S egyszersmind lázadoztam is az ellen, hogy bennem csak az eladható fehérsépet látják. Amit tudok, amit tanultam, semmi? Sajnos azonban önérzeteskedésem hatástalan maradt. Nem is csoda, hiszen nem volt nekem szakmai sikerem egy szemernyi sem. Szegény szüleim csalódottságát még azzal sem lehetett jóvátenni, hogy legalább vittem volna valamire a pályámon. De se pénz, se posztó – így könyvelhettem el ifjúkori eredményeimet!

Mint akik fogyatékkal élnek, úgy hordoztam ez idő tájt a testemet. Később, akik ekkoriban láttak, nem akartak felismerni. Pszichologizáló jóakaróim most bizonyára összefüggést akarnának látni az egykori vélt testi nyomorúságom és a mostani betegségem között. Aki annyira nem becsüli a testének értékeit, mint valamikor jómagam, aki szinte megvetéssel tekint saját egészséges tagjaira, nem érdemli meg, hogy épkezláb legyen. A természet megtorolja az eltékozolt adottságokat – hallom szin-

te a magyarázatot, amely ebből a történetből túl könnyen kínálkozik ahhoz, hogy igaz legyen.

Ha a fájdalomnak szobrot emelnének, rólam lehetne mintázni, néztek rám csúfondárosan. Ezt véltem kiolvasni a szemükből, de magam is így vélekedtem. Hogy férjem miként látta meg bennem a számára kívánatos, éppen neki való nőszemélyt, máig is rejtély előttem. Úgy kellett kicsomagolnia, hogy hozzám férjen, mint a tréfából sokszorosan becsomagolt-bedobozolt meglepetést. Be voltam bugyolálva, be voltam dobozva. Ki sem látszottam a szántalmas gátlásaimból. Sokat utaztunk akkortájt. Ahogyan egyre többet ültem mellette, nem lévén még vezetői engedélyem, mind biztosabb voltam abban, hogy a legjobb helyen vagyok. Sose érezhettem magam nagyobb biztonságban, mint az ő társaságában. Később aztán az is tudatosult bennem, hogy élni nemcsak teher. Hanem a legfőbb jó. Tőle tanultam meg örülni. Főként azt, hogy el kell tudni fogadni a jót, az örömet.

Ha becsukom a szemem, bármikor újrapergethetem, ami szép történet velünk. Szerencsémre azonban nem szorulok rá, hogy a régmúltunkból éljek, hiszen mostanáig eleven valóság az összetartozásunk, a testi is. A házasetéből manapság nem az foglalkoztat, milyen volt, sokkal inkább azon töprengök, vajon mi lesz a férjemmel, ha valóban mütétre ítélnék? Ha majd hegek éktenkednek rajtam, nem veszítem-e el őt? Nem leszek-e viszolyogtató roncs a szemében? Annyi rémtörténetet hallottam rákos feleségek magukra maradásáról, férjek elidegenedéséről, hogy rosszabb pillanataimban engem is elfog a szorongás. Mi vár ránk? Ha azonban mindazt, ami beteggé nyilváníttatásom óta történt, végiggondolom, mégiscsak reménykedő vagyok. Ha életben maradok, ezt a kritikus időszakot is átvészelve, mint a korábbiakat. Hogy másra ne is, csak a szülések utániakra, a szoptatások idejére hadd utaljak a magam biztatásául... Most is hiszem, hogy két egymásra figyelő, egymás személyét szerető és tisztelő ember között nem lehet gát, amelyet át ne lehetne törni.

Luca úgy jön, mint aki besurran. Egyszer csak elem tesz a tárgyalóasztalra egy gépelt szöveget. Imádságok vannak rajta. S használati tanácsok. Írjuk össze azoknak a névsorát, akik valaha megbántottak, megkínóztak, akik miatt szenvedéseket éltünk át. Írjuk fel azoknak a nevét is, akik ellen mi vétkeztünk. Kérjük bocsánatot azoktól is, akik ellenünk követték el bűneiket, azoktól is, akik ellenében mi bűnöztünk. Mondjuk el ezt tízszer. Utána az Üdvözlégy, Máriát meg a Mi Atyánkot. Megütközve nézek Lucára:

– Aki ellenem vétkezett, attól még én kérjek bocsánatot?

– Persze! – mondja Luca –, hiszen a viselkedésem mel én szolgáltatam indokot a másik ember bűnös cselekedeteihez.

Ez logikusnak látszik. Aztán: ó, hogyné! Valóban, lelegeztem, élettevékenységet folytattam, hát meg kellett, hogy fojtsanak. Ahol verseny van, ott az egyik ember a másik életére tör szükségszerűen. „Struggle for life.” És ki nincs versenyben? Csak a holtak nincsenek versenyben. Mindazonáltal elkészítem a listát. Félfüzetnyi névsor áll előttem. Ettől majdnem kikészülök. Az ellenségeskedők nagy számától. Már ezért megérte a fáradságot, hogy így együtt lássam őket. Elkezdem az előírt szertartást. Minden estére jut egy ember. A lista olyan hosszú, hogy több évre programot ad az elalvás előtti percekre. És ez így megy egy hétig. Néhány napig. Beszélgetek az ellenségeimmel. Aztán azokkal, akik miattam bántódhattak meg. Pedig mikor elvállaltam, amit elvállaltam, csak azért imádkoztam, ne engedje az Úr, hogy igazságtalan legyek másokkal. Ne kényszerítsen senki semmiféle kegyetlenség elkövetésére. Ne kelljen méltánytalannak lennem senkivel. A bocsánatkérős hadjáratomnak egy időre újabb testi szenvedések vetnek véget, amikor elkezdődik az újabb kezelési ciklus. Jó időre megfeledekzem a gonoszkodókról is meg azokról is, akik ellen én vétkeztem. Amikor a belém csepegtetett mérgek mellékhatásaival küzdök, nincs erőm ehhez a „szelleműzéshez”. A nagy fájdalmak hallgataggá teszik az embert. Képtelenné a belső beszédre is. És a cselekvéshez aránytalanul gyengévé. (Fájdalomnak mondom a kemoterápia utáni szenvedést. Pedig valójában nem fájdalom, amit érez a páciens ilyenkor. De mert megnevezhetetlen, elmondhatatlan, nincs jobb szavam rá, mint a fájdalom.) Ilyenkor az elméletben lejátszott cselekvések, mint például egy bocsánatkérés, is kivitelezhetetlenné válnak. Ezt a bocsánatkérős elmejátékot már csak akkor veszem elő újra, amikor túl vagyok megpróbáltatásaimnak legnehezebb szakaszain.

Porig sújtott az ég – egyfelől. Másfelől most mindent megad, amit eddig megtagadott, elvett tőlem. A munkámban csupa siker vesz körül. Elismerés elismerést követ. A budapesti közgyűlésen egy szépen megcímzett borítékot nyomnak a kezembe. Meghívó egy díjátadásra. Nem vágytam rá. Mégis megkapom. Szinte gyanakvó is vagyok. Csak nem megtudták, milyen végzet környékezett meg? Szeretnének könnyíteni a lelkükön a döntőnkök. A díjat addig adják, amíg van kinek adniuk. A posztumusz díjaknak mindig melléje szegődik az adományozó rossz lelkiismerete is. Ettől az érzéstől akarnak menekülni. A díjátadás időpontja egyezik a harmadik kemoterápiás kezelés kitűzött idejével. Egy

hete lett volna ugyan esedékes, de közbejött egy meghülés. Torokfájással. Lázam is volt. Így nem adhatjuk be, életveszélybe kerülhetne – tájékoztat N. doktor úr. Így aztán halasztás halasztást követ. N. doktor úr hozzájárul, hogy pár nappal még tovább csússzon a következő kezelés ideje. Férjemnek ennél fogva nem kell a nevemben átvennie az adományt. Ott feszítek a szakma nagy öregeinek társaságában. Padlizsánszínű hajjal. Padlizsános a kosztüm is rajtam. Pontosabban: borseprű színű, amiként az üzletben árulták. A fotón, amelyen megörökítettek, csak én látom, hogy milyen megviselt vagyok. Valójában azonban szerencsés, hogy a protokolláris esemény idejére már kellő távolságban vagyok a rám szabott vegyi anyag előző adagjának hatásától, s még előtte a következőnek. Nem kerül tehát a szokásosnál nagyobb erőfeszítembe az ünneplés. Egy kolléga mellém szegődik. Csak névről ismerjük egymást. Nem tudom, miért, beszélek neki a betegségemről. Azt mondja, ő is túlélő. Évekkel ezelőtt neki is volt rákja. Magamnak is meglepő, idegenekkel, majdnem idegenekkel milyen közlékenyvé váltam. A közvetlen környezetem előtt minél titkolózóbb, annál nyíltabb vagyok az ismeretlen közegben. Fellélegzem, ha van ki nek szólnom a kínlódásomról. Így követelem ki magamnak az együttérzést, a biztatást, amit megtagadok magamtól azáltal, hogy a saját környezetemben a hallgatás mellett döntök. De hogyan választom ki magamnak mindig azt a személyt, akivel mégis meg lehet osztani a gondjaimat? S épp mindig olyat, aki már beavattott. Valamilyen módon érintett. Vagy maga is volt már nagy beteg, vagy beteg embernek a hozzátartozója. Rejtély számomra is, hogy a sokaságból hogyan sodródik a közelembe mindig épp az, akivel szót válthatok féltett titkaimról. Vagy ilyen sokan volnának, akiket szintén megtámadott ez a kór? E kórnak valamelyik változata? Hogy lépten-nyomon beléjük lehet botlani?

A harmadik kezelése úgy esett, hogy az azt követő héten szabadságon voltam. Legalább lesz időm megerősödni. Gyorsabb regenerálódást várok a megnövekedett pihenőidőtől. Várakozásom hiábavalónak bizonyul. Nem könnyebb, hanem elhúzódóbb a folyamat, amelyet most már kezdek ismerősként megtapasztalni. Tudom, melyik napon hagyhatom el a hányáscsillapítót. Melyik napon szakad meg a fejfájásom rohama. Mikor váltja fel ezt a bénító szorongás érzése. Tudom, hogy ez is csak pár napig tart. Ezért már nem is félek tőle annyira. Szinte kívülről szemlélem magam, hogy elviselhetőbb legyen. Amin ezúttal a legnehezebb úrrá lenni, az emésztés és kiürülés zavara, amelyet egyaránt okozhat a kemoterápia és a hányáscsillapító meg a gyomorerősítő tabletták. Kínomban beöntéshez folyamodom. Utol-

jára – mikor sárgaságban voltam tízéves koromban – anyámtól kaptam ilyen rendszeresen több héten keresztül. Be kell tehát szerezniem egy irrigátort. S valamiként meg kell tanulnom magamnak beadni. Ha megtalálom azt a magas pontot, ahol elhelyezhetem vagy felfüggeszthetem az edényt, menni fog. Visszataszító művelet még magányosan, zárt ajtók mögött végezve is. A megkönnyebbülés azonban feledtetni, hogy magam előtt is szégyenkezem szinte. Aranyérproblémáim ezzel együtt is állandósulnak. Különböző kúpokot próbálok ki, amelyeket a gyógyszerárban ajánlanak. Véglegesen csak akkor múlik el majd ez a mellékhatása a terápiának, amikor már az utolsón is régen túl vagyok. Addig naponta többször is a kínok kínját élem át.

A legutóbbi kezelés alatt folyamatosan szedtem azt a tablettát, amelyből napi harminc szemet javasolt a forgalmazó tanácsadója. Ha nem hivatkoznának a pécsi egyetem biokémikusára, s az nem adná hozzá a nevét, nyilatkozatát, bizony azt gondolnám, csupán üzleti szempont diktálja ezt az óriási dózist. Hihetőnek tűnik egyébként, hogy így próbálják előidézni az infúziósan beadott szerekéhez hasonló folyamatos hatást. Azt mondják, enyhíti a kemoterápia kellemetlen mellékhatásait, s annak daganatpusztító erejét fölerősíti. Nem így érzem. Ödémásodást érzek. Jó lenne erről valakivel beszélnem. A kórházban nem merek előhozakodni vele. Nem szeretik, ha más szerekek keresztezzük az általuk alkalmazott eljárásokat. Bár az onkoradiológia tájékoztatójában maguk is reklámoznak egyfajta szert. S alkalmaznak is olyan szakembert, aki az étrendkiegészítők, természetgyógyászati készítmények felelőse. Egy másik por alakú készítményt pedig a szüleim háziorvosa javasol. Ő esküszik rá. Betegei pozitív példaira hivatkozva. S klinikailag tesztelték, szerinte. Meg is vásárolok. Igen drága. De miután azt írják a tájékoztatójában, konzultáljak a szedéséről a kezelőorvossal, nem folytatom, amíg erre a konzultációra sor nem kerül. A konzultáció azonban mindörökké elmarad. H. doktornővel szeretnék erről beszélgetni ugyanis. S volnának kérdéseim a leleteim értelmezésére vonatkozólag is. Szeretném azt is tudni, mit lehet tudni a daganatomról. Milyen fajta? Mik a kilátásaim? Nincs alkalmam rá. Mindig van zavaró körülmény, amely megakadályoz abban, hogy egészen intim problémáimmal, kérdéseimmel hozakodjam elő. A vizit erre nem megfelelő pillanat. Szegény H. doktornő mindig rohan. A felvételkor megejtett vizsgálatok is egy szempillantás alatt esnek meg, így nem vagyok képes visszatartani sietségében. Bizonyára ennek a felgyorsított tempójú ellátásnak magam is okozója vagyok, hiszen nem a normális időben vagyok bent a kórházban, hanem pén-

tek délutántól, hétvégén, amikor kevesebb az orvos. H. doktornőnek is lejár a délutánnal a szolgálata, ha nincs beosztva hétvégi ügyeletre is. Van, amikor egyedül látja el az egész részleget, mert mindenki továbbképzésre utazott. Minthogy hiába lesem a pillanatot, amikor beszédbe elegyedhetnék, s az infúzióval ágyhoz vagyok kötve, nem kereshetem meg a szobájában sem. Nincs is merszem hozzá: alkalmatlankodni, keréken guruló infúziós állvánnyal csörtetni be hozzá. Erőm sincs kímászni az ágyból, állvánnyal, beszúrt tüvel együtt végiggördülni a folyosón. Örülök, ha a mellékhelyiségbe ki tudok menni. Így hát egy otthon töltött periódusban hívom fel telefonon H. doktornőt, hogy beszélgetési lehetőséget kérjek. Hangjából úgy érzekelem, nem is igazán érti, mit akarok.

– Beszélgetni? – kérdez vissza. – Miről?

– A betegségeről – mondom.

– A betegségéről?

– Arról!

– Nem tudok időpontot adni – zárja rövidre a telefonbeszélgetést.

És nem láthatom tisztán már sosem, hogy azért volt-e elutasító, mert egyszer sem adtam neki pénzt, ajándékot, vagy éppen azért, mert attól tartott, most akarom megrohmozni adományommal, s nem akarja kitenni magát e mindkettőnk számára kellemetlen jelenetnek. A paraszolvencia odacsúsztatása nekem nagyon sután sikeredik általában. Rendszerint visszautasítanak. Visszautasított N. doktor úr is. Engem is, a férjemet is, aki újfent próbálkozott. Ez roppant kínos mindkét félnek. Annak is, aki elzárkózni kényszerül, annak is, akit visszautasítanak. A beteg sosem tudhatja, mikor cselekszik helyesen. Ha a köszönöm mellé nem ad semmit, vagy ha mégis átnyújtja a borítékot. S ha már megteszi, ott a másik, izgalomra okot adó aggodalom: vajon eleget adtam-e? Nem méltánytalanul kevés-e? Aki sok időt tölt betegként a gyógyászat közelében, csak ha nem akarja, akkor nem látja, hogy ennek a helyzetnek milyen kiszolgáltatottak maguk az orvosok is, a személyzet is. Köztudott, mennyire méltatlan a felelősségteljes és az itt dolgozókat igencsak próbára tevő munkához képest a keresmény, amelyet hivatalosan munkabéreként kap az orvos, a nővér. Látni, mennyit dolgoznak. N. doktor úr is már reggel hétkor itt van. Rövidesen a vizit köti le a figyelmét, aztán délután háromig-négyig folyamatosan várnak rá betegek a szobája előtt. Amikor Bertát látogattam, sokszor még öt óra körül is találkoztam vele fenn, az osztályon. Bent létemkor számtalanszor láttam szombaton is dolgozni. S az ő esete korántsem egyedi. Ugyanerre a következtetésre jutok, amikor a sebészetben töltök el majd egy hetet. Nem nyolc órát dolgoznak naponta a doktorok.

Az ödémásodás láttán felhagyok a harminczemes tablettá fogyasztásával. Másnap, amikor a kemoterápia mellékhatásai kulminálnak, s még utána is egy héti legalább, nem tudom lenyelni szinte az ételt sem, nem-hogy pirulákat harmincasával.

Hogy okozhatta-e a tablettaszedés az ödémásodást, erről csak a gyógyszer forgalmazó cég tanácsadójával tudok értekezni telefonon. Nem hallott még ilyen esetről. A vitaminokat és aminosavakat tartalmazó készítménynek őszerint nincs mellékhatása. Ezek az anyagok ugyanis normál körülmények között is előfordulnak a szervezetünkben. Kimutathatók a vérünkben. Belátom, ugyanilyen erővel maga a kemoterápia is eredményezhet ödémásodást. Egyes szakírók beszámolnak arról is, hogy testsúlygyarapodást okoz, bár ennek nem tudják a magyarázatát. De okozhatta az arc és a láb duzzadását az az injekció is, amit az infúziós kezelés elején beadtak eddigi szokásuktól eltérően. Ki tudja, mi volt abban a tüben? Végül is nem árulta el a tartalmát a nővér, csak belém nyomta. Hazakerülve ezek a duzzanatok néhány napon belül eltűnnek rólam. Szerencsére. Ebben talán segítségemre van az a zöldségkapszula is, amelyre még a nyáron akadtam rá, s azóta rendszeresen fogyasztom. Zeller-, petrezselyem- és céklartartalmánál fogva vízajtó hatású. Erről sűrűn meggyőződhetem.

Harmadik lábadozásom hetében különösen szép őszi napsütés árad be az ablakon. A hét közepén útnak indulunk a férjemmel. Elmegyünk Tápiószentmárton mágius dombjára. Sokat hallottunk már róla, úgy gondoljuk, itt az ideje megtapasztalni, vajon a legendáknak van-e valós alapjuk. Már az is üdítő élmény, hogy úton vagyunk. Látunk. Megtelik a szemünk, agyunk, lelkünk fénnel. Az őszi táj látványával. Az autó ablaküvegén keresztül melegít a nap. Megint együtt utazunk, mint közös életünk kezdetén oly sokszor. Ezúttal nem én vezetek. Túl gyengének érzem magam a hosszú úthoz.

Meglep, hogy belépődíjat szednek. A bejáratnál egy ifjú hölgy fogad. Pár perces kiselőadást tart nekünk, kettőnknek arról, mit kell tudni a hely pozitív földsugárzásának különös jelenségéről. Mutatja, hová tartunk a kezünket ahhoz, hogy a földsugárzás állítólagos bizsergető érzését megtapasztaljuk. Sajnos egyikünk sem érez semmit. Keringünk egy darabig azután, hogy utunkra enged a vendégfogadó fiatal hölgy. Elmegyünk a dombig. Megnézzük a lovakat. A struccot. A kecskét, a malacokat. Majd ismét a domb környékén sétálunk. Sokan órákat ott ücsörögnek, némelyek fekszenek, ahol a föld sugárzása a feltételezések szerint a legerősebb. Látok egy fiatal nőt, aki – mintha odaszögezték volna – csak áll órákon át. Lobogtatja a szél a kabátját, hosszú haját.

Láthatóan gyógyulni jött ide. Látszik az intenzív jelenlétén. Dél közeledvén betérünk a közeli étterembe. Rajtunk kívül sokan betódulnak ide. Most érkezik egy turistacsoport. Van húsmentes étel is. Minthogy az étrendem nagyon megváltozott az elmúlt másfél-két hónapban, itt is szigorúan vigyázok magamra. Nem iszom kávé. Le se tudnám nyelni. Nem iszom fekete teát. Csak gyógyteát, zöldet. Egy csepp alkoholt sem. De nem is kívánom. Lemondtam a csokoládéről, az édes tésztákról, süteményekről is. Zöldség, gyümölcs, hal, baromfi a fő eledelem. Sok céklát eszem rendszerint. Nyersen, növényi zsírral megkent kenyérral, mert a vajtól, a margarintól is óvakodom. Mások szerint viszont ezzel a növényi zsírral is vigyázni kell. Kinek higgyen hát a beteg? Iszom viszont rendszeresen a cékla bioital változatát. Iszom homoktövis is egy darabig. Aloe Verát egyegy kanállal. A tejtől nem kell óvnom magam. Sosem voltam fogyasztója. Viszont a tejtermékeket szerettem. Ezek egyelőre nagyon hiányoznak. Egészen addig, amíg föl nem fedezem a juhtúró lelőhelyét.

Itt most kivételesen jólesik az étel. Még csak hányingerem sincs egész nap. Felszabadult vagyok és bizakodó. Másnap rettenetes fáradtság tör rám. Mint aki szemet lapátolt egész álló nap, vagy óriási gyalogtúrán vett részt, alig tudom megmozdítani a tagjaimat. Elhagyott minden erőm. Az írás szerint ez a földszugárzás a kezdeti időkből így hat. Ismételt látogatások esetén oldódik a fáradtság, és csak a kedvező hatása érvényesül. Hogy így van-e, nem tudjuk meg, mert többször nem kerekedünk már fel, hogy újra eljussunk Szentmártonba. Egész nap – szinte tétlenül – fekszem. A következő napon fogad G. V. Elmesélem neki a szentmártoni kalandunkat. Azt hittem, otthonosan mozog ebben a témában. De ő még sosem volt ezen a helyen. Fenntartásai lehetnek velem, bár nem erőszakolja rám az ellenvetéseit. Csak meghallgat, és elmondja valamelyik ismerősének történetét. Ez az ismerős az édesapját vitte el ide a gyógyulás reményében. Míg az apa javulása érdekében órákat töltött a dombon, a fiú képtelen volt ott maradni. Megfoghatatlan nyugtalanság vett erőt rajta. A távolban várta meg, amíg az apa gyógyulási szertartását elvégezte. Kutájuk, amelyet szintén magukkal vittek, féktelen szaladgálásba kezd a dombon. Mintha fölöttébb jól érezné magát. Másnap – nem tudni, milyen okból – elpusztul ez a szegény jószág. Minden előzmény nélkül. Nem volt beteg, állítják. A tanulság tehát, nem tudni pontosan, kire miként hat ez a különös és állítólagos sugárzás.

G. V. viszont megtanít relaxálni. Hogy egyedül is tudjak magamon segíteni, amikor feszült vagyok és fáradt. Tanuljak meg gazdálkodni az energiáimmal. Itthon

valóban próbálkozom ezzel a gyakorlattal. Hirtelen átvillan az agyamon, hogy van nekem ilyen tárgyú könyvem is, Bagdy Emőkéétől. Még a nyolcvanas években vettem, de a beletekintésen nem jutottam túl sosem. Most ebből ellenőrzöm magam, hogy jól emlékszem-e a tanult gyakorlatsor egymást követő mozzanataira. Mellesleg arról elmélkedem magamban, milyen különös, hogy ezeknek a különböző időkben megvett, de keveset forgatott könyveknek megvan a maguk sorsa, rendeltetése. Ha sokáig úgy is gondolhatnánk, hogy értelmetlen pénzkidobás volt a megvásárlásuk, hiszen sosem foglalkozunk velük tüzetesen, egyszer csak elkövetkezik az a pillanat, amikor hirtelen kulcsfontosságú szerepet töltenek be az életünkben. Számtalan félretett könyvvel jártam így az elmúlt években. Így vagyok most a Bagdy-könyvvel is meg a Sylva-féle Agykontrollal. Nemrég eszembe jutott, hogy ezzel talán segíthetnék én is magamon. Az agykontrollra végül a garázsban a kiselejtezett kötetek között akadtam rá, nem a lakásbeli könyvespolcon. Ettől kezdve rendszeresen próbáltam elalvás

előtt alfába juttatni magam. Rendszerint a visszafelé számolás közben aludtam el. S másnap, fölbredvén öt körül, innen folytattam a műveletet. A vizualizálás nagyon nehezen sikeredett. Nem is mindig tudtam magam áttornászni a visszafelé számolás útvesztőin. Könnyen elkalandoztam. Viszont a G. V.-féle relaxálás igen jól ment. Később a Csillától kapott könyv segítségével megpróbáltam a csakráimat is letapogatni, aktivizálni. Hogy a keresztyénségem se szenvedjen csorbát, a folyamatot, ha nem aludtam bele a műveletbe, imával zártam. Noha tudom, hogy mind a keresztyének, mind a keresztyének elítélik az öngyógyításnak az efféle fogásait. Bennem azonban békén megfért ez a sokféle eljárás a Miatyánkkal. Olykor azt vettem észre magamon, hogy protestáns létemre mormolom némán az Üdvözlégy, Máriát is. Jó ideje végtelenül sajnálom, hogy a mi vallásunkból hiányzik az az erős Mária-kultusz,

amely megvan a katolikusokéban. Nekem hiányzik Mária! Az, amit egy ilyen Istenanyával való bensőséges kapcsolatban kaphat az ember fia-lánya. Erre Csíksomlyón kellett ráéreznem, amikor néhány évvel ezelőtt megfordultam ott. Nem a búcsúsokkal, csak egy kisebb társasággal. Nem volt ünnep, nem volt tömeg. Nem járt akkor arra rajtunk kívül senki. Ott, lefelé jövet a templom Mária-szobrának grádicsán értettem meg, mi

lehet a katolikus hívőknek Mária. A gondoskodás és az elfogadás, az oltalmazás olyan foka, amelyet evilági agyunkkal fel sem tudunk fogni. De a vágya bizonyosan bennünk van, akárhová is tartozunk. Akármelyik felekezetben vagy felekezeten kívülségben leledzünk. D. úrral beszélgettem erről. Ő verses olvasmányokat mutatott nekem a témához illően, mikor egyszer náluk jártam. Középkori himnuszokat meg egy mostani szerzőtől valamit. Valakitől, aki állítólag épp oda való, ahol az én Mária-élményeim is megfogamzottak. D. úr igen tájékozott a vallásos irodalomban is. Irigylésre méltó öbölcészsége.

Lehet ostoroznia lelké-

szeknek, másoknak a befelé koncentrálnak ezeket a változatait, amelyek rám most újdonságként hatnak. Lehet a New Age álvallásának mondani. Elvetendőnek, károsnak tartani. Egy biztos, belső szerveimmel olyan meghitt kapcsolatba kerültem a gyakorlatok mindennapi ismétlése által, amelyet eddig sosem tapasztaltam. Nem is tudom, mihez volna fogható, amit átéltem. Nem volna pontos a hasonlat, ha azt állítanám, olyan, mintha saját, személyes röntgenkészülékemen vizsgálgathatnám belső működésemet, belső folyamataimat. Nem volna pontos. De pillanatnyilag nem vagyok képes jobban érzékelhetővé tenni, amit megismertem. Illetve: látni nemigen látok, nem a látás élménye a meghatározó, bár olykor efféle érzületek is felrémlenek előttem, hanem a működés, az élés, az életben levés tudata válik igen erős élménnyé. Annak biztonsága, hogy vagyok. S ez tart egészen addig, amíg a műtétemre sor nem kerül.

László Gyula (1910–1998; ceruzarajz)

El akarom mindenesetre hinni, hogy a kemikáliák előidézte folyamatot fel tudom gyorsítani. Túl is tudom talán szárnyalni, amit a gyógyszeres beavatkozás lehetővé tesz. Újrakezdem a napi harminc szemes adagban előírt készítmény szedését is, bár még nem vagyok képes a napi harminc tablettáig eljutni. Akárhogy mesterkedem is, figyelvén az órát, tartván magamnál a lenyeléséhez szükséges vizet kicsi ásványvizet üvegben, bármerre járok, nem jutok el kb. tizenöt-húsz szemnél tovább.

Minden befekvés előtt megvizsgálják az orvosok, s a daganat valóban kisebb, mint előzőleg. A doktorok a kemoterápiának tulajdonítják a sikert. A természetgyógyász a tőle származó energiának, meg annak, hogy szerinte beindult nálam az öngyógyító mechanizmus. Úgy fogalmaz, ez az én esetemben piszok jól működik. A kft.-sek szerint a tableta is besegít, mint mondják, az emberben levő másik, az immunrendszeren kívül meglevő védekező rendszert aktivizálva. Mindegy, hogy mitől állt meg a kóros folyamat. A fontos, hogy nem ő az erősebb. Boldog vagyok és bizakodó. Természetgyógyászszerint el lehet érni azt is, hogy nyom nélkül elmúljon a daganat. Erősen erre próbálok koncentrálni. Szeretném, ha nem volna szükség sebészi beavatkozásra. Pedig ekkor még nem tudom, mivel is jár egy ilyen felmetszés, mint amit rajtam terveznek. Milyen életre szóló következményekkel.

Hogy lassan benne vagyunk a télben, abból is látom, ahogy kitekintek a kórház ablakán. Minden egyes alkalommal ugyanaz a kórházpark tűnik a szemembe (mindig más szögből természetesen, attól függően, hogy melyik ablakból tekintek rá), ugyanazokkal a fákkal, csak a lombjukat vesztették el időközben. A nyírre pedig rásárgult a koronája. Már túl vagyok a hőmérőzésen. Rendben van a vérnyomásom. A súlyom mit sem változott. A vérképem tökéletes. (Egyszer kellett csak halasztani a kezelést a fehérvérsejt számának kóros csökkenése miatt.) Csak az ereim mentek tönkre. Már nincs ép vénám, arra se nagyon, hogy a vérvételt megejtsék rajtam. A kemoterápiával ez sajnos együtt jár, mondják a vérvételen szurkáló hölgyek. Olyan hangsúllyal, mintha azt akarnák sugalmazni, ebbe bele kell törődni. Az a véna, amelybe az infúziós vegyszereket kaptam legutóbb, végtelenül megvastagodott. A legkisebb érintésre is nagyon fájdalmas. Ugyancsak fájó dudorok éktelenkednek a kézfejemem is. Szorongok, vajon mit tudnak tenni velem. Eddig ismeretlen nővérke lép az ágyamhoz. Nézegeti a karom, kézfejem. Reményvesztetten pattan fel ültéből, és elszalad. Szótlatlan teszi mindezt. Vajon mit jelentsen ez? Egy műanyag csomagolásba tekert hosszú vezetékkel tér vissza. Átvillan a tudatomon Berta története. Neki is effélet akartak fölvezetni a nyaki erek vala-

melyikén, s nem sikerült. Végül Berta beszélt le a tanácstalan orvost a további kísérletezésről. Velem sem fogjátok elkövetni, amit akartok, gondolom, s borzadok ennek az eszköznek a látványától. Valóságos ellenállást vagy tiltakozást tanúsítani azonban szégyellek, ezért némán tűröm, hogy bevezessék a vékony csövet a könyök-hajlati vénán keresztül a felkar véreibe. Némán tűröm? Ezek szerint mégsem. A következőket hallok ugyanis nagyon távolról, a fülzúgásomon keresztül:

– Nehogy sírjon már!

– Nem sírok, csak mélyeket lélegzem – hallok szintén nagyon nagy messzeségből a saját hangomat.

Innen sejtem, hogy rosszullet környékez. Meg abból, hogy pillanatokon belül sokan lesznek körülöttem. Orvos és nővérek hajolnak fölém. A kanült bevezető nővér ideges kiabálását hallom:

– Ne legyen már rosszul! Ne csinálja, drága!

– Már jobban vagyok – válaszolom.

De a testem tetőtől talpig remeg. Nem tudok uralkodni magamon. Bárhogy szeretném lecsillapítani a remegésemet, nem sikerül. Bocsánatot kérek, nem akartam ráijeszteni senkire. Érzem, hogy én már nyugodt vagyok, de a remegésem csak nem szűnik. Mellettem az ágyra helyezett műanyag alátétén jókora vérfolt. Alattam a kórterem műanyag burkolatán is egy tócsa. Odakint a folyosón telefonálnak. Valakitől azt tudakolják, mi okozhatta, ami velem történt. Talán megijedtem – mondják nekem is. Ezt nyugtázzák. Később a szobatársamtól megtudom, hogy már a lélegeztető készüléket is előkészítették rémületükben. Tisztogatnak. Tisztogatják az ágyat is mellettem, feltörlik a linóleumot. Még mindig tart a remegésem. Nem tudom, mennyi idő telhetett el ezalatt. A történetek oka megint én vagyok, úgy hiszem. Azáltal, hogy hétvégére ütemeztettem a kezelésemet. Nincsenek eleget – meglehet – ilyenkor az orvosok, ápolók. Másoktól úgy hallok, az efféle műveleteket műtőben szokás elvégezni a betegen. Biztos nem volt készenlétben, aki ott elvégezhette volna. Az is biztos, hogy nem következik be, ami bekövetkezett, ha előre tájékoztatnak, mit akarnak tenni velem. Ha engedik, hogy lelkileg felkészüljek. Azért lassanként rám kötik az infúziót is. Már nem borzadok olyan mértékben a bennem kígyózó csővezeték képzeletbeli látványától, mint borzadtam az első percben. Képzeletbeli látványától, mert ami kilátszik, az igen rövid szakasza a szerkezetnek. Később azt is megtapasztalom, ennek a szörnyűségnek van előnye is az infúzió közvetlen bevezetésével szemben. Most nem érzem a mérgeanyag mardosó hatását az ér belső falán. Hosszan a kanül belsejével érintkezik csupán, s amikor az érfalhoz jut, addigra megfelelő mennyiségű vérral keveredik. Nem olyan töménységű tehát, mint a bevezető szakaszon.

Amíg bent vagyok, nincs erőm a méltatlankodáshoz sem. Fekszem, mint egy darab fa. Most is sokat alszom. Talán ez a szerencsém. Próbálom átvészelni a hányingeres időszakot meg az észveszejtő fejfájást. A szagok is módfelett zavarnak. Még a folyékony szappané is irritál, pedig egyébként kellemes illatú volna. Külön szenvedés a szellőztelen mellékhelyiség használata. Szagérzékenységem elkísér haza is. Meg kell kérnem a férjemet, hogy térjen át golyós dezodorra, mert a permetszerű sokáig a levegőben marad. A rosszullett környékez az általam máskülönben kedvelt illatanyagtól. El kell rejtenem magam elől a mosóporokat, tisztítószereket. Folyamatosan érzem a saját bőrömon a kemoterápia szagát is. S mellé állandóan földéződik bennem a kórházbeli hányadék bűze, amely kiűzhetetlenül ott terjeng mindenütt a legaprólékosabb tisztasági előírások ellenére is. De ennél sokkal rosszabb, hogy vérzem több ponton is. Vérzik az ínyem. A szájüregben sebek éktelenkednek. Aranyérbántalmaim is vérzést okoznak. Végtagjaimon, arcomon a bőr kiszárad. A kézfejem a szárazság és a hideg együttes hatásától kirepedezik. A repedésekből vér szíváro. Le kell ragasztanom ezeket a foltokat, hogy kilépve a külvilágba el ne fertőződjem. Néhány napig még szótlán szenvedek. Ahogy azonban javul az állapotom, egyre többet beszélek, már akiknek lehet, s akiknek merek, arról, hogy elfogadhatatlan a gyógyításnak az a változata, amely ekkora rombolást végez az ember szervezetében, mint a kemoterápia. Felfoghatatlan számomra, miért nem talált az emberiség még ennél elviselhetőbb, kevésbé kártékony megoldást. Ekkoriban lehet hallani arról, hogy szegedi tudósok a szer célzott alkalmazásával kísérleteznek, ami azt jelenti, hogy a módszerrel elkerülhető volna az egészséges sejtek pusztulása. A kémiai anyagok csak a rosszindulatú daganatsejteket támadnák meg. A kísérletet azonban pénz hiányában fel kell függeszteni. Egészen felháborítónak tartom. Fegyverekre, háborúkra, fényűzésre, az ízléstelen reklámokra s még millió kártékony és fölösleges dologra bezzeg van pénz. Egészen biztos vagyok abban, hogy eljön majd az idő, amikor a kemoterápiára úgy tekintenek, mint ásatag, barbár gyógyító eljárásra. Alkalmazóit a kései utókor ugyanúgy meg fogja mosolyogni, mint Bovaryné férjét mi. (Nemrég láttam e középiskolában előírt, ám általam – itt kell megvallanom – mindmáig mellőzött olvasmány filmváltozatát. S most kell elismernem, milyen igazak egyik tanárunk unalomig ismételt intelmei, az is például, amely valahogy így hangzott: a diákkori mulasztások következményeikben életre szólóak. Meglehet, a regény változatra már nem marad időm.) Dr. Bovary, bármilyen panasszal keresték fel a páciensei, csak egyféle

gyógymódot ismert: eret vágott mindenkin. A gyógyászat meghaladott eszközeinek lomtárába fog kerülni ez a módszer, éppúgy, mint a pszichiátriában az elektro-sokk. (Bár újabban megint hallom és olvasom, ismét alkalmazzák egyes betegeken.)

Még magamhoz sem tértem a terápia negyedik ciklusa után, egyre több közszereplésnek vagyok kitéve. Előadásra hívnak, interjút kérnek tőlem a televízióban. Fölkérnek egy szeminárium vezetésére az egyetemen. Külföldi kiküldetésbe javasolnak. Az intézetben sincs soha ennyi protokolláris esemény, mint ez alatt az idő alatt. Kitüntetnek megint, megajándékoznak. Ünnepelnek. Gratulációkkal halmoznak el. Azok is, akik pár éve még meg akartak fojtani, fel akartak négyelni, el akarták vágni a torkomat. Monomániásan csak az jár az eszemben, amit tenni szándékoztak velem nemrég, az fölért volna a közönséges gyilkossággal.

Most viszont egy pillanatra megfordul a fejemben az is, hogy vissza kellene vonulnom. De aztán csak arra gondolok, azért sem. Kínosan ügyelek arra, hogy egyetlen lehetőségét se szalasszam el a nyilvánosság előtti jelenlétnek. Amíg képes vagyok a szerepemet alakítani, addig biztosan élek. Addig nem temetnek el élve. Nem hajszolnak a pusztulásba.

Mindazonáltal csodálkozom. Miért pont erre az egy szerencsétlen esztendőre tartogatott mindent a sors? Erre az időre, amikor életprogramnak bőven elegendő volna az életben maradásért folytatott néma és titkolt küzdelem. Minden most adatik, amire régebben áhítoztam. Hogy áhítoztam! A magánéletben is, a külvilágnak szánt életemben is mindent megkapok most egy füst alatt, amit megvont tőlem... Kicsoda is? Micsoda is? A világ? A sors? Isten? A társadalom? Tisztelt embertársaim? Emlékszem, néhány évtizede még sportot űztem a lemondásból. A lemondás filozófiájára építettem az életemet, mert másra nem lehetett. Szent Margit jelképes történetébe szerettem volna belebújni. Bújtam is, hogy kibírjam a szegénységet, a hallgatást, a perifériára sodródást, a céltalanságot, minden-minden-minden értelmetlenségét. Természetgyógyászm szerint így áll helyre a rend. Így teremődik meg a dolgok egyensúlya. El kell fogadni, ami adatik. A legtermészetesebben. Úgy, mint akinek ez jár.

A kezelés utáni hetedik napra tűzik ki a tévéfelvétel időpontját. Még szédülök, és gyenge vagyok. Az arcomról alig húzódott le az ödéma. De nem kérek haladékat. Nem lépek vissza. Nem szabad az elgyengülésemet, gyötrelmeimet kívül hordoznom. Megint órákat kísérletezem a parókámmal. Hogyan fésüljem, hogy emlékeztessen a képernyőn is a régi önmagamra? Örül-

nöm kellene az ünneplésnek, kitüntetésnek, a tévésze-replésnek. Ehelyett féktelen indulat fog el. Adta volna meg, aki adja, addig, amíg épkézláb voltam. Most juttatja az elismerést, amikor már nem egyéb vagyok, mint világcsúfja? Álarcot kell viselnem, nehogy elré-müljenek tőlem az emberek! Azt is el kell túrnöm, hogy egykori megkínzóim most jóakaróimként fognak körül. Lapogatják a hátamat, veregetik a vállamat. Szorongatják a karom, kezem. Megsimogatnak. Csókol-gatnak jobbról-balról. S én alakítom a vidámat, a boldogot és megelégedettet, meghatódottat. Olyan átélés-sel, hogy a végén valóban meghatódom. S nem bosz-szant már az sem, ha megérintenek valamikori rágal-mazóim. Rettenetesen kimerülök, mire mindennek vé-gére járunk. Az ünneplés legalább olyan fárasztó, mint a legnehezebb testi munka. A kaszálásban, aratásban a marokszedés lehetett régen ilyen megerőltető. Hazafe-lé már a férjem vezet, mert nekem elnehezültek a tag-jaim. Alig jutok el az ágyig. Ettől a pillanattól egybe-mosódik minden az éjszakával. Alszom. Egyébként az a legkülönösebb, hogy általában jól alszom. S elegendőt. Mintha nem is volna akkora baj, mint amekkora! Másnap nehezen kanalizom össze magam, pedig be kell mennem dolgozni. Viselnem kell új és megszokha-tatlan dicsőségemet az emberek között. Bejelentkezem G. V.-hez. Most nagy szükségem van az ő segítségére. Kiürültem. Valóban energiára van szükségem. És jön-jön az energia. S rengeteg biztatás. Jó szó. Bátorítás. Hosszú életet jósol nekem. Jósol? Látja, így fogalmaz. Véghez vihetem mindazt, amire eddig nem volt időm, erőm. Ha legyőzzük ezt a kórt, jó lesz a folytatás. Le-győzzük? Le, bizony. Talán nem is kell már hozzányúl-ni. Testem sugárzása nem különbözik az egészséges emberétől. Már a második találkozásra megszűnt a ne-gatív sugárzás. De hisz még tapintható a tapintható! Be fog tokozódni. Jobb is volna nem bolygatni. Ez a véle-ménye. S eseteket mesél, amikor hozzám hasonló höl-gyek meggyógyultak. Ma is vidáman élek.

Jólesik mindezt hallanom. Hogy így lesz-e? Félek ennyi jót remélni. Mindenesetre óriási volna, ha nem kellene fölmetszeni a testem. Sosem műtöttek eddig semmivel. Kezdetben nem gondolkodtam a dologról. Erősebb volt a rák riadalma, mint a késnek, szikének. De most, hogy közeledik a beavatkozás ideje, egyre jobban viszolygok tőle. Amit innentől átélek, maga az ámokfutás. Szorongó reménykedéssel és aggodalom-mal várom a további fejleményeket. Be vagyok rendel-ve a kezelőorvosomhoz. Izgatott türelmetlenségben ülök a füledt folyosón. A kedves doktornő rendel most. Hátha! Hátha most beszélgetünk. Kérdezhetek tőle. Most sincs erre idő. A doktornőt kihívják többször is.

Lóhalálában jön-megy. Az előző beteg vizsgálatát még be sem fejezte, de szólítanak engem is. Közben telefon-hoz kérik. Az asszisztensnő már gépeli is a beutalóimat, átvilágításokra, műtét előtti vérvételre. Időpontokat közvetítenek, hogy mihamarabb sorra kerüljek. A műtét-et megelőző vizsgálatokkal, a műtéttel is. Amit olyan nagyon vártam, elmarad a konzultáció arról, hogy mi változott a kezeléseim folyamán. Nem szólhatok sem-mit, több tucat beteg ember várakozik még odakinn a folyosón, s már délutánra jár. Mikor kerül itt sorra az utolsó páciens? Belátom, hogy nincs több idő rám sem. Viszont nem kell visszajönnöm a legújabb leletekkel sem. Ezekkel már egyenesen a sebészhez irányítanak. S mi van, mi volna, ha közben felszívódott volna, eltűnt volna a daganatom? – teszem föl magamban kétség-beesetten. Nem is volnának rá kíváncsiak? Akkor is végre akarnák hajtatni, amit majd négy hónapja elter-veztek? Jóllehet minden a legtermészetesebb, a legmeg-szokottabb módon történik. Bizonyára nincs az eljárás menetében semmi rendellenes vagy rendkívüli, én még-is úgy érzem magam, mint aki egy futószalagra került föl, s ha kell, ha nem, mindent elkövetnek vele, amire a futószalag mellett állók be vannak programozva. S mi van, ha rosszul diagnosztizáltak? Mi van, ha összecse-rélték a leleteimet valakiéivel? Mi van, ha itt is működik a politika? Itt is folytatódnak azok a játszmák, manőve-rek, amelyeknek kinn az életben ki vagyunk szolgáltat-va. Ezt a feltételezésemet azonban elvetem. N. doktor úr személye számomra garancia, hogy erről szó sem le-het. Őt etikus lénynek ismerem. H. doktornő is ilyen. Akinek ennyi jóság ül a szemében, nem szegődhet az alantas célokat kergetők mellé. Már a hangja arról győ-zött meg az első alkalommal is, hogy a legtisztessége-sebb emberek közé tartozik. Ezekben a ráéréseimben nem szoktam csalódni. Teljes bizalommal adtam át ma-gam négy hónappal ezelőtt mindkettőjüknek. Most mégis elbizonytalanodtam. Üldözési mániához hasonló állapotba kerültem. Kétségeimről beszélek a férjemnek is. Ő fogadókész fenntartásaimra. Látom rajta, nagyon szeretné, ha nem kellene a sebész kezei közé kerülnöm. Nemcsak látom, ki is mondja. Hogy mekkora hibaszá-zalékkal dolgoznak azok, akik a végzetes szövettani le-leteket kiállítják, erről sehol sem olvastam. Erről senki nem beszél. Fel sem tételeződik ilyen probléma. Vala-hogy olyannak tűnnek föl, mint akik tévedhetetlenek. Hallottam viszont jó néhány olyan emberről, akit nem kellett volna kés alá küldeni, s ez csak utóbb derült ki, amikor már mindenben túl voltak. Ezek a műtétek pedig visszafordíthatatlan folyamatokat indítanak el. Effélék-ről beszélgetek a gyerekek keresztanyjával, Csillával is. Sajnos nem tompítani igyekszik a most már jókora hul-

lámokat verő indulataimat, hanem tovább korbácsolja. Az én testem az én testem. Hogy mit tesznek vele, arról nekem kell döntenem. S jogom van hozzá, hogy kontrolláltassam az eddigi eredményeket, kikérjem más szakemberek véleményét is. Testvéremmel is latolgtam, mi most a teendő. Tanácstalanságom csak tovább növekszik. Fölhívom elkeseredésemben N. doktor urat, aki mindig segítségemre volt ez idáig. Időpontot kérek. Megütközik rajtam, ezt árulja el a hangja. Bizonyára úgy véli, sinen vagyok már, egyelőre nincs miről beszélgetni. S azt is tudom, végtelenül le van terhelve. Milliomegyen állnak nála sorban minden nap. A konzultációra a férjem is elkísér. Beiktatnak egy EKG-t. Nem tudom mire vélni, miért. Megvan az EKG. Végre belül kerülünk. Megdöbbenését felvetésünkön a doktor nem tudja, talán nem is akarja palástolni. Nem kerülhető-e el a műtét? Nincs-e más megoldás? Orvosi műhibát követne el, ha nem a műtétet javasolná. Ez a válasza. Vannak további kérdéseim is. Végre föltehetem őket. Milyen következményekkel jár a műtét? Itt tudom meg, hogy egyik karomat már sosem tudom úgy használni, mint ez idáig. Arra is fény derül, hogy műtét közben fog csak elválni, milyen mértékű beavatkozásra van szükség. Nem elegendő a tervezéshez a többszöri átvilágítás, ilyen-olyan metszetek eredménye. S mi történik a műtét után? További kemoterápia még kétszer. Majd sugárterápia az újabb szövétvizsgálat függvényében. Végül pedig éveken át gyógyszeresedés. Erről is most értesülök, hogy ez elkerülhetetlen. Olvasmányaimból viszont tudom, korántsem veszélytelenek ezek az éveken át szedendő pirulák. További tumort is okozhatnak más szervben. Az interneten már megnéztem, több mint ötvenféle mellékhatása fordul elő ennek a szernek. Egyéb súlyos elváltozásokkal. Nem túl sok ez? Egyik bent fekvésem alkalmával találkoztam olyan asszonnyal, akiben e gyógyszer szedése ellenére is kiújult a daganat, nemegyszer, s el is nehezült a teste. Az asszony szerint ez is a gyógyszeresedés velejárója. Tiltakozom a testemet, személyiségemet eltorzító beavatkozás ellen.

– Nem fogadom el – mondom a doktor úrnak.

Érzem, hogy a tűrőképessége határáig juttattam el. S ez ijesztő nekem is, legalább annyira, mint amennyire számára meghökkentő és talán felhőborító a viselkedésem, hiszen ő az egyedüli támaszom, segítőm, bizalmasom itt, az egészségügy tekervényes útvesztőiben.

– Ilyenkor nem szabad mérlegelni – mondja. – Nincs fontosabb szempont, mint az életben maradás. Minden más mellékes.

Szégyenkezés és kétségbeesés keveredik érzéseimben, amelyekkel elköszönök N. doktor úrtól. Szégyenkezem az okvetetlenkedésem miatt. Kétségbeesem: le-

het, hogy megsértettem egy embert, aki pedig pusztán jó akaratból és őszinteségből válaszolt a kérdéseimre nekem nem tetszően.

Ha a hagyományos gyógyászat és a természetgyógyászat képviselői ennyire ellentétes véleményen vannak, keressek fel valakit, aki orvos is, természetgyógyász is – vélekedik Borbála. Így kerülök el a szomszéd városban abba a wellness központba, amelyben csupán jól szituált pácienssel találkozom a folyosókon. B. doktor úr nézi a leleteimet. Miért kaptam én kemoterápiás kezeléseket? Nem érti, mondja. A szomszéd rendelőben dolgozó doktornő megnéz ultrahanggal. A daganat megvan kétségtelenül továbbra is, de fél centivel kisebb, mint az egy héttel korábbi kórházi felvételen. Az orvos-természetgyógyász véleménye viszont megegyezik a kórházi orvosokéval. Ezt a daganatot mindenképpen el kell távolítani. De a kemoterápia és a sugárterápia alól felmentene. Biológiai daganatkezelést javasol. Összeállít egy kúrát teákból, étrendkiegészítő tablettákból, egy német daganat ellenes készítményt is ajánl, tablettát, injekciót, cseppeket. A felsorolásban ott szerepel az a napi harminczemes tableta is, amelyet már jól ismerek. A teákat, a nyomelemeket tartalmazó cseppeket, a tablettákból is egyet-mást megvásárolok.

Amerikában élő barátnőm arra kér, az ő doktor bácsiját feltétlenül kérdezzem meg, mit tanácsol. Már semmi kedvem a további információgyűjtéshez, hiszen érzem, végül úgy is azt az utat fogom járni, amelyet kórházi orvosaim is helyesnek tartanak. Aztán mégis: mit veszíthetek, ha konzultációt kérek Edit doktor bácsijától is? Hogy tovább nehezítse a dolgom, más sebészt javasol, mint akivel N. doktor úr már jó előre összeismertetett. Beszélék is vele telefonon. A hangjából azonnal megállapítom, nem ő az, akinek a keze alá odafekszem. Nem is kell elmennem a rendelésére, hogy ezt megállapítsam.

Ismét találkozom D. doktor úrral, a nekem rendelt sebésszel. A férjem is velem van. Mindketten biztosak vagyunk most már abban, ha elkerülhetetlen az operáció, azt csak is D. doktor végezheti el. Ahogy érvel, ahogyan magyaráz, bizalomgerjesztő. Egyre inkább el tudom képzelni, hogy meg fog történni velem, amit eleinte el akartam utasítani. Megállapodunk az időpontban. D. doktor nyugodt. Nem sürgető. Enged időt ahhoz, hogy ráhangolódjam a rám váró beavatkozásra. Két hét áll rendelkezésemre. Ez alatt – most már egyre messzebb kerülve az utolsó kemoterápiás kezeléstől – mind jobb állapotba kerülök. A napi harminc, kétféle B vitamint is tartalmazó tablettától pedig szinte kivirulok, megerősödöm. Lehet, hogy az az egy hét alatt bekövetkező csökkenés, amelyet tapasztaltak legutóbb daganatom méretében, ennek a tablettának tulajdonítható? Er-

ről beszélek a sebéssel is. Nem tartja hihetőnek. De nem is beszél le a szedéséről, mert ártani nem árthat. Sőt még E vitamint is javasol, hogy majd gyorsabban gyógyuljon a sebem. Ez a két hét, amely a műtéig előttem áll, mondhatom, vidáman telik. Meglepően jól és rendszeresen alszom. Társaságba járok. Könnyűnek érzem magam. Már-már eufórikus állapotba kerülök. Talán azért, mert végre kimondtam a döntésemet. Nem kínoz az a zavarodottság, amely a sok egymással ellentétes tanács következtében állott elő bennem.

Már csak azt nem tudom, miképpen oldjam fel azt az ellentmondást, amely a természetgyógyászati vélemény és a leletek tanulsága között fennáll. Mit is fogadhatok el ezek után a természetgyógyász tanácsaiból? Mit gondoljak az általa alkalmazott módszerekről? Pszichés állapotom javulása mindenképpen neki köszönhető. S hogy saját magamhoz, a betegségemhez való viszonyom alapvetően megváltozott. Ami történt és történik velem, nem egyszerűen csapás már számomra, hanem olyan fordulat, amelynek üzenetértéke van. Vagy lesz. A titkolózásomról is külön véleménye van. El fog jönni az idő, mondja, amikor a történetemről már könnyedén fogok beszélni. S ekkor megváltoznak a körülöttem élők is. Amikor közlöm vele, hogy az operáció mellett döntöttem, a szeme sem rebben. Mintha nem az ellenkezőjére akart volna sarkallni. Ez is benne volt a pakliban – teszi hozzá. Meghátrál a hivatásos orvosok véleménye előtt? Belátja, hogy nekik van igazuk, vagy csupán nem tehet mást, mint alkalmazkodik az uralmi helyzetben megfogalmazódó álláspontokhoz? Nem is tehetne másként, hiszen súlyosan megfizetne, ha netán a beteg miatta sodródna bajba? Ha épp az általa javasolt szelíd gyógymód miatt párologna el a gyógyulás esélye. Vagy egészen egyszerűen ez a megengedő magatartás gyógyító technikájának lényegéből következik? Végeredményben mindig minden a beteg belső elszánásain múlik? G. V. rendszerint feladatokat állít a beteg elé. Vállalásokat. Egyszer azt, hogy le kell gyűrni a hányingert. Máskor, hogy a fejfájást ki lehet küszöbölni. Megint máskor, hogy az akarattal, öngyógyító erővel részt vehet abban a folyamatban, amelyet a gyógyszeres kezeléssel szándékoznak előidézni az orvosok. S aztán kire-kire rábíztatik, mennyire futja önszugesztívós képességeiből. Sarlatánság ez csupán, vagy valóban a bennünk rejlő öngyógyító mechanizmusok elindítása? A választ nem tudom. Amikor bajban voltam, könnyűszerrel elhessegettem ez irányú kétségeimet. A bizonyosságnál is fontosabb volt számomra, hogy van valaki, aki a betegségemben is az egész személyemre tekintettel van. Nem pironogat, nem követel, csak tanácsol. Semmit nem ró rám erőszakosan. Csak felvilantja a lehetséges választásokat. A döntést rám hagyja.

S nem kéri számon tőlem, ha egy-egy kérdésben nem úgy határozok, ahogyan javasolta. Vár. Türelemmel szemléli, miként érek meg annak az útnak az elfogadására, amelyen szerinte járnom kell. Járnom lehetséges. S ha vele ellentétesen határozok, azt sem veszi zokon. Ilyen fokú rugalmassággal még soha sehol nem találkoztam. Az sem mellékes mindenesetre, megpróbál meg erősíteni, ne adjam fel a munkám. Ne tervezzem sem a mostani, sem a későbbi visszavonulásomat, mert ehhez még nem vagyok elég idős.

És én csak a gyógyulásomra gondolok nagyon nagy eltökéltséggel. A kezeléseket követő egy-kétnapos szorongásélményeket leszámítva sosem engedem a tudomba beúszni végzetes jelenetek képsorait. Korábban sokszor előfordult, hogy barátkoztam a vég gondolatával. A saját temetésem képei pörögtek a szemem előtt minden különösebb indok nélkül. Hogyan lehet elfogadni a tényt, hogy egyszer majd oszolni fog a testünk, ha csak porrá nem égetnek bennünket? Ilyen kérdések gyötörtek. Ekkor még nem látott orvos. Még magam sem tudtam, hogy beteg vagyok. Ha csak meg nem éreztem. Ma viszont fegyelmezetten kerülöm az efféle víziók felidézését.

Látomásaimról egyszer a férjemnek is beszéltem. Azt is megmondtam neki, ki okolható azért, ha rövid időn belül jobblétre szenderülök. Legalább a férjem tudjon róla, gondoltam. A lelkére kötöttem, tájékoztassa az illetőt arról, hogy ebben a tudatban múltam ki: ő volt, aki az életemre tört. Azt is kértem tőle, világi embereket ne engedjen szóhoz jutni a ravatalomnál. Nincs szükségem a hazug méltatásokra. Akik, míg éltem, legszívesebben a szememet nyomták volna ki, vagy nyársra húztak volna, ne akarjanak látványosan meggyászolni. De azok se, akik tétlenül, netán kárörömmel szemlélték a meghurcoltatásomat.

Természetgyógyászsom egyetlen alkalommal sem mulasztja el annak sulykolását, hogy feladataim vannak ebben a világban. Már csak ezért is meg kell gyógyulnom. Mindezek evidenciaként merülnek fel az egészséges emberben. De nem abban, aki mindannyiszor megsemmisülésként éli át, amit háromhetente elkövetnek vele kezelés címén. S nem abban, akire alaposan ráijesztettek egy halállal fenyegető kór diagnózisával. Amikor Edit doktor bácsijának említem, hogy természetgyógyászhoz is járok, legyint. Ó, az nem ér többet, mint a pszichológus. Nekem azonban most épp erre a pszichológusi segítségre van szükségem. Úgy döntök, a sebészetre való bevonulásom előtt is felkeresem. Nyugalmat kölcsönöz és bátorságot. Ott lesz velem, mikor szükségem lesz rá – állítja.

TURCZI ISTVÁN
Akrosztikon

„Minden halál hősi halál.”
 Rákos Sándor

*Kezdődik újra, ami be sem fejeződött.
 Pereg tovább, nincs még semmi veszve.
 Megkérdezné a szótlán eget, „mivégre?”,
 csak messze van, nagyon messze –*

*A válasz: földbe süllyedt szobrok,
 s egy elporló kőarc, mit a szél kiás;
 az idő fedezékében lassan morzsolódó,
 égre rajzolódó homokkő-hallgatás.*

*Mit véthetett ő korábban, hogy ide
 számítotték az eposztalanított csendbe?
 Milyen halhatatlanságot kap, akinek
 nincs ki keserves dicsőségét zengje?*

*Tagok nélküli mozdulatsor itt minden
 napszak. Fények vakító örvénye várja.
 Nem szenved, nem tud az időről, fülében
 egy végtelen lüktetés kádenciája.*

*Áldozati táblával jelölve temetik
 vissza vagy kiállításra kerül: ő dönt.
 Az árnyék résein áttörő ragyogásban
 kezdődik újra, ami be sem fejeződött.*

Aba Novák Vilmos (1894–1941; rézkarc)

Poezja dzisiaj

Felszállás utáni koccintás Bella Pistával a varsói gépen kétezernégyszázötvenben

„Néha meg kéne halni
néha meg örökké élni
Jó volna élnihalni
Jó lenne halniélni.”

B. I.

Mint lisztes abroszon a kinyújtott rétes,
úgy terültünk el, mikor fenn volt a gép.
Whiskyt töltöttél a nagy ijedségre,
nevetve hagytuk hátra Ferihegy ködét.

Az a négy nap a hirtelenszöke varsói
tavaszban, poezja dzisiaj, most is itt van,
két idézőjel közt meghosszabbodva
egyedüli, egyetlenedő árnyékodban.

Füvek módjára belélegeztük a fényt.
Betöltöttük a gyerektenyérenyi vers-teret.
Cigiztünk, ittunk, rímeket cseréltünk.
A többi tájzene és katicaképzület.

Nem kell a vers? Hát nem kell verset írni!
Nem verset kell írni, valami mai mást.
Számúzni minden ránk szabott majdani
mondatszerkezetből a gravitáló hatást.

Mit is akartál akkor mondani? Azok az
aprósüteménnyé préselt szavak a szádban!
Mintha nem kimondani, csak megemészteni
vagy kiköpni, amelyikben keserűség, vád van.

Nem tudjuk, mi történik a versekben.
Szó-grádicsokon újabb és újabb stáció.
Miképpen történünk mi a versekben,
mikor hervad ránk a rózsakonfiguráció?

Mintha mi lesz, visszahajolna a voltba,
és tiszta fejjel azt sem vehetjük zokon,
ha ami tegnap még lángolt, utóbb már
hűlő por egy száműzött csillagon.

Elvásott ízű napokon emlékek
vastag hamujába kotorni persze fájó.
Inkább magamra csukok még egy ajtót.
„Carmina non prius audito cano.”

Ez a dal egy Költőről szól, aki a
perc-kötözte időt győzni ment el.
Mint aki holnap születik.
Ember. És csak egyetlenegyszer.

JANUSZ DRZEWUCKI

Október rozsdája

Október rozsdája festegeti a lombokat,
belenéz minden lyukba; gyerekek
futnak ki az iskolából, otthon a konyhába
krumpli fő, a gyárban az utolsó
csavart húzzák meg,
még egy pillanat, és fölsüvítenek a szirének.

Apák-bátyák serege lódul
ki az utcára,
van, ki a kocsmába üget,
mások, mint mindig, a folyópartra
slattyognak: jó nézni a kikötőben
a sehova-se-úszó kuttereket.

Tüzek lángja a kisváros mögött,
mezőkön átsurranó varjúfelhők, földes
por keveredik össze a füsttel, szélhordta

hamu száll, fut az erdőbe,
mered a fenyők közt.

Gomolygó csönd,
hangok szólítják egymást, a mi hangunk, keressük
és meg is találjuk egymást; nem értek
semmit, azzá válok,
aki vagyok, semmi több,
talán egy marék homok.

Október rozsdája
a törvény, minden elv, szétmarja a vasat,
visszaadja a természet csöndes
jóságába vetett hitet a kételkedőknek. Odatapad
a szájra, fölszaggatja az ereket,
ráteszi kezét a gondolatainkra.

Augusztus utolsó vasárnapja

Augusztus
utolsó vasárnapján,
azon a napon,
mikor
az athéni
olimpiai játékok
éppen véget értek,

késő este,
igazából már éjszaka,
a vihar után,
mikor az eső
utolsó csöppjei
a luc- és erdeifenyők
tűleveleiről
lekoppantak,
ezüstpénzként
kerekedő
teliholdnál
elindultam
magam felé.

Feketülő víz,
tükrén
ringatózó
vitorlás csónakok.
A csöndben,
sötétségben
a mindétigtől-mindétigig
guruló
Göncölszekér
zenéjére
annak a nevét
dicsértem, ki ezt
a sötétséget szétárasztotta,
megrajzolva
a sötétségben
sötétedő
erdők vonalát,

ki a tó
túlsó partján
lobbantotta magasra
a fényt.

Tornai József fordításai

MARIAN GRZEŚCZAK

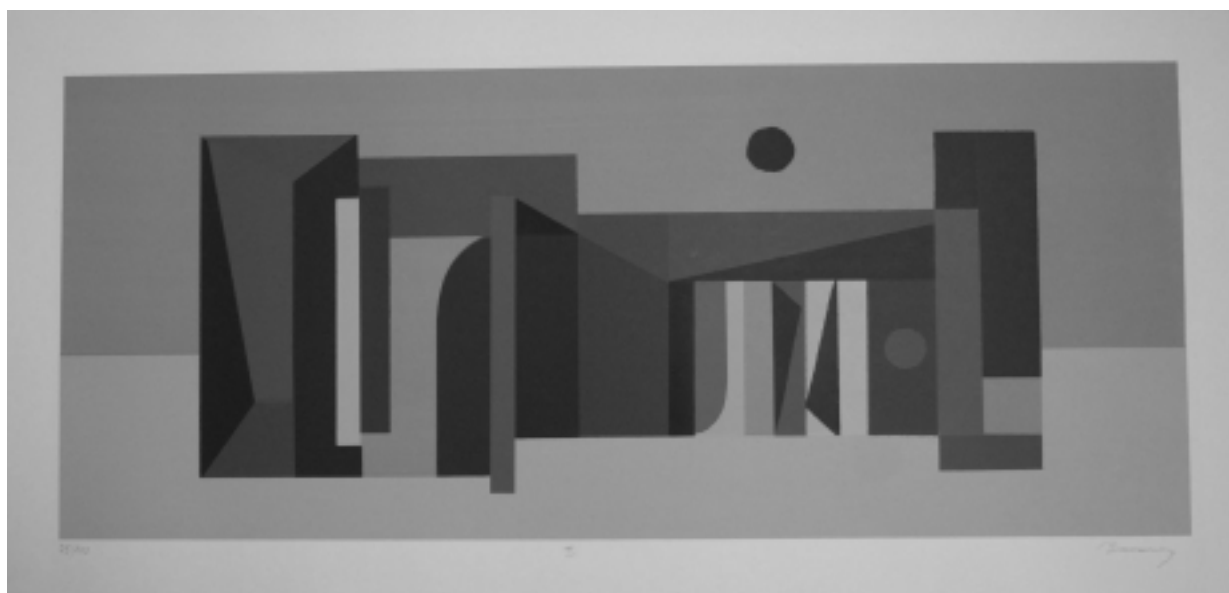
Itt semmi sem igaz

*Itt semmi sem igaz se a tehén se a szuezi csatorna
a régi ismerősök ránk hagyják műfogsorukat
a koporsók mint az őslények lebegnek tovább
mi pedig
szégyenkezve átmegyünk az utcán
kerüljük ami színes
ami festett
a könyvben amit vettem
két kiló cukor volt
ezért ki lesz felelős
egyre nehezebb a kérdésre választ találni
és a válaszhoz kérdést
történelmi leckén vagyunk illetve leckétet a történelem
előhúzzuk az eszközöket a fényből
hanem a fényt az eszközökből kihúzni nehezebb
könyörtelenül tiszteljük a relativitást
megöl bennünket a könyörtelenség
a szégyen költészete*

muszáj kitarítani

*pózba állunk a fényképésznél
aki szerencsére
egyszer jön évszázadonként*

Gergely Ágnes fordítása

Barcsay Jenő (1900–1988; szitanyomat)

RYSZARD DANECKI

A föld feloltszása

*A Föld,
melyen ugyanúgy jár
ordibáló és néma,
gazdag és nincstelen,
hívó és hitetlen,
egészséges és beteg,
asszony és férfi –*

egyetlen egy.

*Ha Adj, király, katonát! játszanak,
egymás sorfalának rohannak,
vonalakat húznak és bömbölnek:
szakíts, ha bírsz, főleg, ha tudsz!*

Gyerekek?

Magány

*Hadonászva vájunk magunknak
légifolyosót, mely csakis a miénk,
s mely szorosan tapad ruhánk fodraihoz:*

*egyedüli gesztusainkkal
megjelöljük a külön folyosónkat,
külön érintéseinkkel a külön folyosónkat,
mint egy csavart a menettel –*

*ez hát az emlékezet:
visszahúzódni a mások számára
használhatatlan
néptelen folyosónkba –*

*hová csak az idő juthat be,
mely végül elkap, akár egy rendőrkuhya,
a vájatlan levegő falánál...*

Június halottainak

*Tágra nyílt szembogara az égboltnak,
napkitörések teljes csendben –
emléketek, ti hősként holtak:
maradandó, bár nem is rebben.*

*Az éj leplétől lesz minden ében
a napkorong és darazsa körül,
és június végén minden évben
sírotokra friss pipacs kerül...*

Poznań, 1956. június 28.

Zsille Gábor fordításai

SZAKÁLY SÁNDOR
**Igazságszolgáltatás
 helyett leszámolás**

**A második világháborút követő népbírósági
 és bírósági eljárások
 a magyar királyi honvédség tagjai ellen**

A második világháború európai befejezését követően, pontosabban annak még a befejezése előtt, 1945. január 25-én megszületett és 1945. február 5-én hatályba lépett Magyarországon a népbíráskodásról (81/1945. M. E.), illetve a közalkalmazottak 1945 előtti működésének igazolásáról (1080/1945. M. E.) szóló rendelet

E rendeletek értelmében a volt magyar királyi honvédség tagjai – tábornokok, törzstisztek, főtisztek, tiszthelyettesek, tisztsek és honvédek – közül a hivatásos, de a tartalékos állományúak, illetve a nyugállományban lévők is kötelesek voltak igazolásukat kérni a létrehozott igazoló bizottságoktól, és azok a személyek, akik ellen feljelentések érkeztek, illetve akiket „hivatalból bűnösnek vélték”, népbírósági eljárás elé kerül(het)tek.

A magyar történelemben addig még nem volt példa arra, hogy a vesztesek oldalán a háborút befejező haderő tagjai ellen eljárásokat indítson az „új hatalom”, amely – s ez talán kissé furcsa megállapítás – annak köszönhette létezését, hogy az általa „elítélendők” a vesztesek oldalán fejezték be a háborút.

A népbíráskodás és az igazoló eljárások jogi minősítése nem lehet ezen írás feladata, de talán érdemes megjegyezni, hogy a 81/1945. M. E. számú és az 1440/1945. M. E. számú rendeletekből 1945. VII. törvénycikként elfogadott ún. „népbírósági törvény” legtöbb paragrafusát a független Magyar Köztársaság Alkotmánybírósága az 1994. január 14-én kihirdetett 2/1994. (I. 14.) AB. számú határozatával mint alkotmányelleneseket hatályon kívül helyezte. A hatályon kívül helyezett Nbr. 11. § 1–4. és 6., valamint a Nr. 13. § 1. és 3–7. pontjai alapján 1945 után százakat ítélték halálra, hosszú szabadságvesztésre, valamint mellékbüntetésül hivatal és állásvesztésre, vagyonelkobzásra, nyugdíjmegvonásra, politikai jogok gyakorlásától való eltiltásra, stb. (A Nr. 15. és 17.§-aiban megfogalmazott cselekmények időközben elévültek.)

„A felelősségre vonásnak kérlelhetetlennek és igazságosnak kell lennie, hogy érezzük: ezeknek a bűnöknek az elkövetői nem várhatnak igazságot, csak megtorlást... és a bíróság... nem lehet szakbíráóság. Abban részt kellett venniük azoknak, akik az új demokratikus népi Magyarországot képviselik és annak felépítésén dolgoztak és dolgoznak” – fogalmazott a népbíráskodásról szóló rendelet ma-

gyarázatában dr. Ries István, aki 1945. július 21-től az Ideiglenes Nemzeti Kormány igazságügyi minisztere lett.

A rendelet még hatályba sem lépett, amikor a Budapesti Néptörvényszék 1945. február 3-án már ítéletet hirdetett a magyar királyi honvédség tagjai ellen. A Major (korábban tasnádi Major-Maróthy) Ákos egykori magyar királyi honvéd hadbíró százados elnökletével meghozott ítéletben három személyt ítélték halálra, köztük távollétében Haynal Alajos vezérőrnagyot. A két halálra ítélt tiszt helyettesen az ítéletet az Oktogonnál, nagy tömeg jelenlétében az ítélet kihirdetése után azonnal végre is hajtották. Ennek az ítéletnek a meghozatalát követően a későbbiek során már a népbíráskodásról szóló rendeletek – majd törvény – alapján működött az „igazságszolgáltatás”. Mindközben létrejött a Honvédelmi Minisztérium állandó igazoló bizottsága, melynek tagjait a különböző politikai pártok és a szakszervezetek delegálták. Ez a bizottság az eléje kerülő igazolási ügyekben hozhatott határozatokat, melyek ellen a népbíróságoknál, illetve a Népbíróságok Országos Tanácsánál lehetett fellebbezéssel élni.

Az igazolási eljárások során tanúk és ellentanúk véleménye, benyújtott írásbeli adatok alapján születtek meg a döntések. Az „igazolt”, vezetői állásra alkalmatlan”, „megfeddi”, „rendfokozatától közigazgatási úton megfosztja”, a „visszaténylegesítésből kizárja”, „nyugállományba helyezését rendeli el”, „visszaténylegesítése esetén vezetői állásra alkalmatlan”, „rendfokozatát meghagyja” döntések sok ezer személy sorsát, későbbi életlehetőségeit határozták meg.

A honvédség tagjaihoz hasonlóan a volt magyar királyi csendőrség tagjainak is igazolásukat kellett kérniük, melyeknek elbírálására a „volt csendőregyének igazolására alakult különleges bizottság” volt hivatott. Vezetője kezdetben a Magyar Kommunista Párt delegáltja, a Szovjetunióból hazatért Révész Géza volt. A bizottság csak „igazolt” és „nem igazolt” döntést hozott, és döntése ellen szintén a népbíróságokhoz, illetve a Népbíróságok Országos Tanácsához lehetett fordulni. Az „igazoltak” száma igen alacsony volt, és csak olyanok kapták meg ezt a „minősítést”, akik fegyveres ellenállási mozgalom tagjai voltak a második világháború éveiben, illetve tevőlegesen segítették az ellenállást.

Már az igazolási eljárások előtt megindult azonban az 1945 márciusában létrejött Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztálya, illetve a Budapesti Államrendőrség Politikai Osztálya (Később ÁVO, ÁVH) által azoknak a személyeknek az „összeírása”, akik e két „intézmény” véleménye szerint háborús bűnösnek minősültek.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi minisztere, Vörös János vezérezredes és egyben a vezérkar főnöke a honvédséghez tartozó/tartozott személyek esetében az előterjesztett listák alapján hozta meg döntéseit,

amelyek szerint az adott személyek – akár tényleges, akár nyugállományúak voltak – „lefokozva és a honvédségből kicsapva” „minősített” nyertek, s ezzel kikerültek a honvédség táborki, illetve tisztikarából. Nem ismerünk olyan adatot, amely szerint a honvédelmi miniszter így meghozott döntései ellen jogorvoslattal lehetett volna élni. E döntések elsősorban azokat a személyeket érintették, akik 1944. október 16-a után is szolgáltak a magyar királyi honvédségben, illetve táborki, tiszt béosztásokat töltöttek be, elhagyták az ország területét, illetve a „lista készítői” úgy vélték róluk, hogy háborús bűnösöknek minősítendők.

A mai napig nem készült pontos felmérés arról, hány személyt is érintettek ezek a döntések, de az 1938 és 1945 közötti magyar katonai felső vezetés azon tagjai közül – akik még éltek 1945-ben – sokakat. Ugyanakkor a „listák alapján” rendfokozatuktól megfosztottak mellett még sokan veszítették el a rendfokozatukat az igazolási eljárások során.

Érdekes, hogy még az igazolási eljárások megindulása előtt született olyan határozat, amely előrevetítette a későbbi döntést. Magasházy László nyugállományú vezérőrnagy nyugellátásának a megszüntetésére már az igazoló bizottsági eljárás lefolytatása előtt, indoklás nélkül megszületett a határozat. Magasházy László később népbíróság elé került, és 1919-es „tetteiért” súlyos szabadságvesztés büntetést kapott. Természetesen minden ilyen ítélettel együtt járt a politikai jogok gyakorlásától való meghatározott időre történő eltiltás, az állás- és hivatalvesztés, a vagyonelkobzás és a nyugdíjigény elvesztése is.

A későbbiekben a „büntetés” egyik sajátos formájává lett a kitelepítés, amely Budapestről, de számos esetben nagyobb városokból vidékre – többnyire a Hortobágyra és délkelet-magyarországi kisebb településekre – történt kényszerlakhely-kijelölést jelentett, a korábban többségében „igazol” személyek számára is, de számos esetben internálásra is sor került.

Összegezve az eddigi kutatások eredményeit, a következő adatokkal rendelkezünk a magyar katonai vezetés

1938 és 1945 közötti tagjainak helyzetéről: 1945 után közülük sokan szovjet hadifogságba kerültek, de a Szovjetunióból 1947 és 1949 között számosan hazatértek. Ők az igazoló bizottságok döntése értelmében vagy elveszítették rendfokozatukat, vagy a említett „minősítéseket” kapva népbíróságok elé kerültek, amelyek legtöbbjüket szabadságvesztésre ítélték.

Az 1949-ig haza nem tértek közül eddigi ismeretek szerint tizenhat főt ítélték el a szovjet hatóságok. Közülük két személyt, Abt Ottó vezérőrnagyot és Bakay Szilárd altábornagyot halálra ítélték és ki is végezték, tizenhárom főt huszonöt, egyet pedig húsz évi „javító, nevelő munkára” ítélték. Az elítéltek 1955-ben hazatérhettek, s az 1970-es évektől kezdődően megindult eljárásokban szinte kivétel nélkül ártatlanoknak „nyilvánítottak” „elkövetett bűncselekmények hiányában”.

A Magyarországon maradt, illetve oda visszatért katonai vezetők közül hetvenkilenc főt első fokon, illetve fellebezés után „igazol”-nak nyilvánítottak, nem igazoltak tíz főt, „megfeddi” kitételrel igazoltak tíz főt, huszonegy táborki és törzstisztnak pedig „rendfo-

kozatának közigazgatási úton történő megfosztását” rendelték el. „Vezetői állásra alkalmatlan”-nak minősítettek kilenc főt, a ténylegesítésből kizártak egy főt, nyugállományba helyeztek egy főt, és rendfokozatát hat főnek hagyták meg. Ezek az első „ítéletek” a későbbiek során változtak, mivel az „igazol” „vezetői állásra alkalmatlanok” jelentős többségét is kitelepítették, egy részüket internálták, illetve később fosztották meg rendfokozatuktól. A nyugdíjak csökkentése majd teljes megvonása 1948 után szinte kivétel nélkül mindenkit érintett.

Érdekes összehasonlítani ezeket az adatokat a nyilas-hungarista hatalomátvételt követő helyzettel. A nyilasok a háborús években a katonai felsővezetés tizennégy tagjának rendfokozatát vették el „hűtlenség” címén. (Ők voltak azok, akik átálltak a szovjet csapatokhoz, illetve hadbírótság elé kerültek, vagy katonai attaséként nem vállalták a Szálasi-kormány szolgálatát.) Egy katonai vezetőt ítélték halálra és végeztek ki: Kiss János nyugállományú altábornagyot.

Csohány Kálmán (1925–1980; rézkarc)

A nyilasok által renfokozatuktól megfosztottak többsége 1945 és 1949 között ismét elveszítette rendfokozatát. Volt, akit a Szovjetunióban ítéltek el – Hatz Ottót –, és volt, akit Magyarországon – Kéri Kálmánt, Kuthy Lászlót, Vattay Antalt. Közülük egy sem akadt, aki ne ugyanazt a sorsot „érdemelte” volna ki az 1945 utáni Magyarországon az „új hatalomtól”, mint említett bajtársaik a nyilasoktól.

A Magyarországon lefolytatott népbírósi eljárások során eddigi ismereteink szerint a második világháború magyar katonai vezetői közül összesen hetven főt ítéltek el, a „vizsgálati szakaszban” pedig két személyt, Csatáry József címzetes altábornagyot és Péterffy Jenő csendőr ezredest agyonverték. Néhány katonai vezetőt távollétében ítélte el a bíróság. Halálra ítélték például a Szovjetunióba elhurcolt Werth Henrik nyugállományú vezérezredest, a nyugatra távozott Haynal Alajos vezérőrnagyot és életfogytiglani szabadságvesztésre a szintén külföldön maradt, de hazatérni szándékozó és szolgálatot vállalni akaró Farkas Ferenc vezérezredest.

Az összesen huszonkét halálos ítélet közül tizenkettőt végre is hajtottak, kivégezték Beregfy Károly vezérezredest, Deák Ferenc vezérőrnagyot, dr.Fábián Lajos vezérőrnagyot, Ferenczy László csendőr alezredest, Hajnácskőy László csendőr ezredest, Hindy Iván vezérezredest, Jány Gusztáv nyugállományú vezérezredest, Karátsony László vezérőrnagyot, Kozma István altábornagyot, László Dezső vezérezredest, Ruskay Jenő címzetes vezérezredest és Sellyey Jenő vezérkari ezredest. Kegyelemből életfogytiglani, illetve rövidebb idejű szabadságvesztésre változtattak hat halálos ítéletet: András Sándor vezérőrnagyét, Béldy Alajos vezérezredesét, Kuthy László vezérezredesét, Rátz Jenő nyugállományú vezérezredesét, gróf Stomm Marcel altábornagyét és Veress Lajos vezérezredesét. Jugoszláviának két halálra ítéltet, Feketehalmy-Czeydner Ferenc vezérezredest és Grassy József altábornagyot adtak át, akiket ott szintén halálra ítélték és kivégezték. Rajtuk kívül szintén Jugoszláviának adták át az életfogytiglani szabadságvesztésre jogerősen elítélt Szombathelyi Ferenc nyugállományú vezérezredest is, akit ott halálra ítélték és kivégezték.

A többi ítélet kisebb része tíz év alatti, nagyobb része tíz év feletti szabadságvesztést jelentett. Életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték Farkas Ferenc vezérezredest (távollétében), Hellebronth Vilmos vezérőrnagyot és Littomericzky Oszkár vezérkari ezredest, – valamint a már említett Szombathelyi Ferencen kívül Porzezinsky György vezérkari alezredest, Tarnay Béla vezérőrnagyot, Ternegg Kálmán vezérezredest, Vörös János vezérezredest és Zsedényi Zoltán vezérőrnagyot.

Ezeknek az ítéleteknek az egy részét már nem a népbírók hozták meg, hanem különböző katonai bírósá-

ságok, illetve törvényszékek 1949 után, de a vádpontok között szinte kivétel nélkül szerepeltek a második világháború éveitől elkövetett háborús és népellenes bűncselekmények. Voltak olyanok, akiket más perekben ítéltek el, mint pl. az ún. „köztársaság ellenes összeesküvés” perében, Veress Lajost, András Sándort és Berkó Istvánt. Kémkedéssel megvádolva később Kuthy Lászlót és Vörös Jánost ítélték el.

Hogy képet kaphassunk a katonai vezetők elleni népbíráskodás gyakorlatából, érdemes néhány konkrét esetet is felidézni, azokat a korabeli forrásokkal illusztrálni.

Az első népbírósi eljárás elvégzését katonai vezetők egyike, vitéz Béldy Alajos vezérezredes 1944 őszén a Nemzetőrség parancsnoka volt. A nyilas-hungarista hatalomátvételt követően a németek letartóztatták és csak 1944. november 20-án helyezték szabadlábra. Ezt követően bujkált, majd 1945. január 19-én jelentkezett Debrecenben az Ideiglenes Nemzeti Kormányánál szolgálattételre. Mint egykori katonai attasé, aki több nyelven – így németül, angolul, franciául, olaszul és lengyelül – beszélt, számításba jött a majdani béketárgyalások katonai szakértőjeként. Sorsa azonban másként alakult. 1945. április 21-én előzetes letartóztatásba került, és a budapesti Népbírósi 1945. július 20-án kötél által végrehajtandó halálbüntetésre ítélte, az ítéletet teljes vagyonekobzással és állásvesztéssel mint mellékbüntetéssel súlyosbítva. A kegyelmi tanácsa átalakult bíróság nem ajánlotta kegyelemre Béldy Alajost. A szociáldemokrata párt által delegált népbíró, dr. Krebs Ernő az álláspontját a következőképpen indokolta: „...az államérdek azt kívánja, hogy az első háborús bűnös a legsúlyosabb büntetéssel sújtsák. Különösen áll ez a tétel azért, mert háborús bűnösök úgy szólván kivétel nélkül külföldön vannak. Azoknak részünkre való kiadása akadályokba ütközne akkor, ha az első felelősségre vont háborús bűnös a halálos ítélet után kegyelmet kapna.” A Népbírósi Országos Tanácsa 1945. július 26-án tárgyalta az ügyet, és az első fokon hozott ítéletet megerősítette. Az 1945. július 30-i kegyelmi tanácskozás sem tartotta kegyelemre méltónak Béldy Alajost, jóllehet dr. Farkas Béla a maga „igen” szavazatát többek között így indokolta: „...azért is ajánljuk kegyelemre, mert a bírói eljárás során a büntetőjogi eljárási szabályok olyan súlyos megsértésével állunk szemben (lásd a vezetőbíró előterjesztésében s az Országos Tanács tanácskozási jegyzőkönyvében foglaltakat), mely a tényállás kellő tisztázását, ennek megfelelően az anyagi igazság felderítését is nagy fokban gátolta, s az ilyen körülmények között hozott halálos ítélet végrehajtása később esetleg jövátételhetlen.” Az ítélet végül az államfői jogokat gyakorló Nemzeti Főtanács 1945. augusztus 13-án kegyelemből életfogytiglan tartó kényszermunkára változtatta, míg mellékbüntetésül az

elíteltet politikai jogai gyakorlásától tíz évre megfosztotta és a tulajdonában álló két, egyharmadrésznyi házat elko-bozta. Béldy Alajos a Kozma utcai ún. „Gyűjtőfogházban” hunyt el 1946. december 22-én „gyomordaganat és elme-zavar” következtében. A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága 1994. november 21-én az ellene emelt vádak alól felmentette. Rendfokozatát posztumusz a Magyar Köztár-saság elnöke visszaállította.

Werth Henriket, aki 1938. szeptember 29. és 1941. szeptember 4. között a Honvéd Vezérkar főnöke volt, a budapesti Népbíróság 1948. május 22-én meghozott íté-letével távollétében főbüntetésül halálra, mellékbünté-tésül vagyonelkobzásra, hivatalvesztésre és politikai jo-gai gyakorlásának felfüggesztésére ítélte. A Népbíró-ságok Országos Tanácsa 1948. július 26-án az első fokú ítéletet megerősítette. Ennek ellenére a magyar hatósá-gok nem kérték kiadatását a Szovjetuniótól.

A Werth Henrik elítélésének alapjául is szolgáló népbí-rósági rendelet, illetve népbírósági törvény vonatkozó pa-ragrafusainak (Nbr. 11. § 1. pont 1. bekezdés, a 2. pont-ban, a 4. pont 1. tételében és az 5. pont 3. tételében foglalt bűncselekmények elkövetésével vádolták) többségét a Magyar Köztársaság Alkotmánybírósága mint alkot-mányelleneseket az 1994. január 14-én kihirdetett 2/1994. (I.14.) AB számú határozatával megsemmisítette.

Végül nézzünk meg egy másik pert, amelynek vád-lottja Stomm Marcel gróf, aki 1942. december 5. és 1943. május 15. között a III. hadtest parancsnoka volt. A keleti hadszíntéren 1943. február 3-án esett a szovje-tek fogságába. Súlyos fagyási sérülései következtében térdtől lefelé mind a két lábát amputálni kellett. A hadi-fogságban a szovjet hatóságok igyekeztek rábírní egy ún. „magyar légió” vezetésére, de legalább arra, hogy adja a nevét annak szervezéséhez.

A különböző tárgyalások, viták okán, illetve ellenére a légió nem jött létre. Stomm csak a nyilas-hungarista hatalomátvétel után, a Vas Zoltán és Gerő Ernő által megfogalmazott nyilatkozathoz „adta a nevét” tábor-noktársával, az ugyancsak szovjet hadifogságban lévő dr. Deseő László vezérőrnaggyal együtt, és szólította fel a magyar honvédség tagjait a németekkel és a nyilasok-kal történő szembefordulásra.

Stomm Marcel 1951. május 16-ig volt szovjet hadi-fogságban. Hazaszállítása után 1951. július 9-től előze-tes letartóztatásba került. A Budapesti Központi Katonai Ügyészség 1951. augusztus 22-én vádiratot nyújtott be ellene. Háborús bűncselekményekkel vádolták meg, többek között azért, mert 1943 januárjában és februárjáb-an „...nem az egyedüli helyes megoldást: a feltétlen megadást választotta, hanem elrendelte a hadtest vissza-vonulását”. A Budapesti Katonai Törvényszék az 1951.

október 11-i tárgyaláson „folytatólagosan elkövetett háborús bűntettben” találta bűnösnek és ezért „kötél által végrehajtandó halálra” mint főbüntetésre, továbbá mel-lékbüntetésül lefokozásra és vagyonelkobzásra ítélte. Az Elnöki Tanács az ítéletet kegyelemből életfogytiglan tar-tó szabadságvesztésre változtatta 1952. április 9-én (ad-dig Stomm Marcel a siralomházban volt), majd perújra-felvétel után Stomm tizenkét évi börtönbüntetést kapott. 1954. augusztus 6-án szabadult a váci fegyházból. Az el-lene hozott vádak alól 1990 előtt felmentették, és 1993. május 26-án posztumusz vezérezredessé nevezte ki a Magyar Köztársaság államfője. 1968. április 25-én Stomm Marcel úgy hunyt el Budapesten, hogy nyugel-látásban soha nem részesült, szabadulása után benyújtott kérvényeit mindig elutasították.

Peréhez érdekes adalékul szolgálhatnak az Államvé-delmi Hatóság vezetőjének, Péter Gábor altábornagynak a már kihirdetett ítélet után, 1951. november 21-én Stomm Marcel vallomása-hoz fűzött megjegyzései: „Eb-ből a feljegyzésből is kitűnik Stomm Marcel gazember-sége. Elismeri, hogy saját elhatározásából jogtalanul egy statáriumrendeletet adott ki. Elismeri, hogy Novák vezér-ezredes a csetnikek felszámolásakor neki teljesen szabad kezet adott. Elismeri, hogy rendészeti szempontból az összes fegyveres erők, melyek a városban tartózkodtak, a parancsnoksága alá tartoztak. Elismeri, hogy a csetnik harc összes áldozatainak száma körülbeül nyolcvan-ki-lencven fő volt, amelyből tudomása szerint a polgári la-kosságból csak két áldozat volt. Elismeri, hogy az igazol-tatások során előállított személyek közül az egyik rend-őrtiszt öt főt kiemelt és a Városháza előtt, elrettentő pél-daként sajátkezűleg agyonlőtt. Végül elismeri, hogy Sza-badkán kifejtett tevékenységéért kitüntették a Magyar Ér-demrend Középkeresztjével. Mégis ha az ember figyelmissen elolvassa ezt a jegyzőkönyvet, akkor lép-ten-nyomon találkozik Stomm Marcell (sic!) aljas, csir-kefogó gazemberségével. Mert ahelyett, hogy beismerné, hogy az ő egyenes utasítására ennyi és ennyi embert vet-tek őrizetbe és végeztek ki, köntörfalaz, szépitget és csúszó-mászó-módra igyeckszik a felelősség alól kibújni. Ezért külön akasztófát érdemel. Mégis, mielőtt felakaszt-juk, arra vonatkozólag még egyszer ki kell hallgatni és azokról a részekről, amelyeket elismer, élesebben és konkrétan felvenni tőle jegyzőkönyvet.”

A volt magyar katonai felső vezetés tagjai ellen lefoly-tatott büntetőeljárású perek esetében a még élő leszárna-zottak által az 1980-as évek második felétől benyújtott jogorvoslati kérelmeknek a magyar bíróságok még a rendszerváltoztatás előtt szinte kivétel nélkül helyt adtak, és az egykori katonai vezetők ellen hozott ítéleteket hatá-lyon kívül helyezték. Az utókor ítélte a múlt felett.

BLASSZAUER RÓBERT
Egy nem regisztrált halott

A Fő utca 70–78. alatti (Gyorskocsi utcai) Állambiztonsági Központi Fogda (korábban Pest-vidéki Fogház, Pest-vidéki Börtön, Katonai Börtön) egyik lakója, dr. Déry József¹ 1953. február 12-én az alábbiakat mondta el cellatársának – aki 302/1, majd II.em. Író I/1 szignóval fogdaügynökként naponta jelentette megbízóinak a hallottakat: „Átsnál²... nem akarja megírni, hogy annak az egyik fia, aki jelenleg internálva van a fascista író Somogyvári (sic!) Gyula diák leányának a völegénye, mert ha erről a kérdéstről faggatnák, akkor meg kellene mondania, hogy a lányt »elhurcolták és akarata ellenére férjhez adták a Szovjetunióban és ott már két-három gyereknek is életet adott, és ezt annyira szégyenli, hogy nem mer hazajönni.«” (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, a továbbiakban ÁBTL, 3.1.9. V–110208/21.)

Hogy mindez így hangzott-e el, nem tudjuk – a benne foglaltak hitelességére még visszatérünk – az azonban biztos, hogy dr. Déry József nem tudhatta: az általa állítólag fasisztának nevezett író ezen a napon halt meg a börtönkórházban.

Mielőtt vitéz Somogyváry Gyula rabsorsa dokumentumaival megismerkednénk, röviden kísérrjük végig életútját addig a pillanatig, amíg az Államvédelmi Hatóság foglyává vált.

1895. április 21-én született Freisberger Gyulaként egy Sopron megyei elmagyarosodott horvát faluban, Fülesen. Somogyváron nevelkedett (vitézzé avatásakor, 1929-ben ezért magyarosította a nevét Somogyváryra). Budapesten járt polgári iskolába, itt végezte el a gimnáziumot is. Korán eljegyezte magát az irodalommal: egyes adatok szerint végzős polgáristaként, 1909-ben jelent meg első novellája, a *Pusztai virágszál*. 1914-től új-

ságíróként dolgozott. Végigharcolta az I. világháborút, főhadnagyként szerelt le. 1920-ban a Magyar Távirati Iroda osztályvezetője, 1928-ban a Rádió irodalmi igazgatója lett. Közben sorra jelennek meg verseskötetei,³ regényei (1929-ig Gyula diák néven), színműveit a Nemzeti, illetve a Városi Színház tűzi műsorára. 1935-ben kormánypárti képviselőként bekerül a Parlamentbe.⁴ A német megszállást követően a mauthauseni koncentrációs táborba hurcolták. Hazatérése után a Rádió igazolta, de öt évi szilenciumra ítélték⁵ és nyugdíjazták. Rövidesen azonban megszüntették nyugdíjának folyósítását. Ettől kezdve az általa festett képek eladásából és fia – a szovjet fogságból hazatért ifj. Somogyváry Gyula – hatszázhatvan forintos műszaki rajzolói fizetéséből éltek, valamint abból, hogy felesége takarított a kapucinusoknál. Ybl Miklós tér 2. I. emelet. 1. szám alatti lakásuk négy szobájából kettőt „egy folyamór birtokolt havi 75 Ft-ért”, a másik kettőben az író lakott harmadmagával és Somogyváryné nővérével, özv. Maksa Lajosné tanítónővel.

1950. november 6-án tíz óra huszonöt perckor nemvárt látogatók csöngettek be hozzájuk: az ÁVH emberei voltak, akik vitéz Somogyváry Gyulát őrizetbe vették. Két nap múlva, november 8-án hallgatták ki először. (Noha az első kihallgatást a vizsgálati ügy megindítását elrendelő *Határozat* kiállítását követően, az őrizetbe vételt követő huszonnégy órán belül meg kellett volna kezdeni. November 7-én azonban föltehetően a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat ünnepelték, s ezért nem tudtak időt szakítani az őrizetesre.)

A kihallgatótiszt elsőként azt kérdezte tőle: „Miért vette önt őrizetbe az ÁVH?” „Nem tudom”, volt a válasz. Ezután felszólításra elmondta életrajzát. Ebből idézünk: „1921 áprilisában nősültem, feleségem Praznovszky Irma. Két gyermekem született. Leányomat... az ostrom alatt a szovjet hatóságok letartóztatták előttem ismeretlen vádak alapján és tudomásom szerint

1 Dr. Déry József (Marcali, 1890. május 19. –?): ügyvéd, a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. volt igazgatója. A „Bányamérnökök ügyével kapcsolatban 1952-ben letartóztatták, s 1954-ben első fokon öt év börtönre ítélték. Az ítéletet a Legfelsőbb Bíróság három év és hat hónapra enyhítette. (Ld.: Blasszauer Róbert: *Szabó Lőrinc az ÁVH látókörében*. Magyar Napló, 2006. január)

2 Áts Zoltán ny. tűzérvezérmagyot a II. világháború alatt reaktiválták. 1945-ben családjával Németországba távozott, de 1946-ban hazatérték. 1949-ben megvonták tőle nyugdíját: ettől kezdve tanítónő felesége nyugdíjából éltek. Kisebbségi fia az Országos Tervhivatalban volt tisztviselő. A dokumentumban említett idősebb fiú: ifj. Áts Zoltán tűzérvezérszázados az irat keletkezésének időpontjában internált volt Recskén.

3 Majthényi György (1885–1942) ezt írta róla: „*Gyűjtogatás* című kötete országos nevet szerzett Gyula diáknak. Erős sodrú, kemény veretű verseit azóta is mindenütt szavalják...” Az 1929-ben megjelent *Éjjél után* „a keserű harag, a közönyt ostromozó tüzes lélek és a

mindezeket túl való megható bizakodás könyve...” (Napkelet, 1929. június 1. 861.)

4 A Parlamentben felszólal a nyolcosztályos népiskola ügyében. A törvényjavaslatban véleménye szerint „alapos életismeret, tökéletes szakértelem és példásan korszerű szellem tükröződik”. Az „új intézmény tartalmi lényegének az ember- és a magyarnevelés szellemét” tartja. (Az 1939. évi június hó 10-ére hirdetett Országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház – Napló VI. Budapest, 1940. 47–50.) Előadója volt a m. kir. honvédség felső vezetésének átszervezése következtében szükségessé vált törvényjavaslatnak, és pártja vezérszónokaként hallatta hangját a német-magyar szellemi és kulturális együttműködés tárgyában 1936-ban megkötött egyezményrel kapcsolatban.

5 A Magyar Irodalmi Lexikon III. kötete (Bp. 1965.) öt évet ír, de unokája úgy tudja, hogy először négy év szilenciumra ítélték, melyet a fellebbviteli tárgyaláson három év eltiltásra módosítottak.

kivitték Szovjetunióba.” (ÁBTL 3.1.9. V–17608.) A kihallgatást követően – nem dokumentált időpontban – a váci fegyházba szállították – valószínűleg anélkül, hogy közölték volna vele: mivel gyanúsítják (legalábbis erre vonatkozó iratokat nem találtam a dossziéjában – B. R.) –, ahonnan Balázi Béla⁶ év. százados, a VI/1/a alosztály vezetője 1951. február 10-én „osztályunkra” (vagyis a Jogi, ill. Vizsgálati Főosztályra) hozatta be. Aztán február 16-án Vajda Tibor⁷ főosztályvezető-helyettes a 8130/1939. M. E. és a 228.010/1948 IV/1 B. M. rendelet alapján elrendelte rendőrhatalósági őrizet (internálás) alá helyezését, mert: „Fent nevezett a horthy (sic!) rendszer ellenforradalmi tisztje volt. A felszabadulás után pedig kapcsolatban állott demokráciellenes illegális szervezet tagjaival.” (ÁBTL 3.1.9. V–17608.) Kistarcsán 1951. február 17-én tizenkilenc óra harminc perckor „sérelem és panasz nélkül” átvették. Ezzel elkezdődött az író életének utolsó felvonása, melynek helyszíne a kistarcsai tábor D épülete és a rabkórház volt.

Az államvédelmi hatóságot a táborban foglalkoztatott egyik ügynök rendszeresen informálta Somogyváry Gyuláról, aki „németül, franciául és magyarul beszél, 174 cm, szeme barna, haja ősz, arca ovális, orra szája rendes, 2 és háromnegyed dioptriás szemüveget visel. Különös ism. jele nincs.” (ÁBTL 3.1.9. V–17608.) Az 1951. április 3-i

jelentés szerint: „Somogyvári Gyula internált ügyével kapcsolatban a táborban lévő egyik ügynökünknek az alábbiakat mondta el: Somogyvári olajfestményeket festett és adott el, amikor nyugdíját megvonták. Leányát, Irmát⁸ 1943-ban Ács Zoltán tüzér fhdgy (internált) jegyezte el, az esküvőt 1944. december 31-re tűzték ki. Ács két beosztottját Pestre, Irmáért küldte, de őket az oroszok elfogták. Megtalálták Irma okmányát is, akit ezért az oroszok letartóztattak. Somogyvári 45 után az angolkisasszonyokkal hírszolgálati anyagot küldött az angol követségre. Rendszerváltozás esetén Mindszenti (sic!) őt akarja megbízni párt- és kormányalakítással. Első novellája – Pusztai virágszál – 1909-ben (ekkor a Práter utcai polgári végzős tanulója volt) [jelent meg. – B. R.] A rádióban anyák napján, szilveszterkor, nemzeti ünnepeken mondott köszöntőket, beszédeket. Somogyvári a beszélő⁹ megtudta, hogy kéziratban maradt, a szálas rendről (sic!) írt kommunista ellenes könyvét nem vitte el az ÁVH. Ezt külföldre akarja juttatni.¹⁰ Somogyvári szerint Mindszenti a váci fegyházban egy év. szds.-on keresztül tud érintkezni a külvilággal.¹¹ Somogyvári Mécs Lászlóval¹² 1948-ban Bakonybélien találkozott. Ezután rendszeres a kapcsolat Barsi Ödön¹³ rendezőn keresztül. Később Mécs Pannonhalmán majd Zircen bujkált.” (ÁBTL 3.1.9. V–17608.)

6 Balázi Béla (Budapest, 1921–?): munkás. 1945-től a Belügyminisztériumban, ill. az ÁVH-n dolgozott. 1953–1955 között a Vizsgálati Főosztály vezetője volt. A forradalom alatt megpróbált átszökni Csehszlovákiába. 1957-ben a Kohó- és Gépipari Minisztérium Tájékoztató és Propaganda Intézetének igazgatójává nevezték ki.

7 Vajda Tibor (Budapest, 1924–): fogtechnikus, államvédelmi tiszt. 1953. december 24-én hat évi börtönre ítélték. A forradalom alatt disszidált s Ausztráliában telepedett le.

8 A már a bevezetőben említett leányával kapcsolatosan vitéz Somogyváry Gyula unokája a szerzőnek elmondta – s ezt Rózsás János Gulag lexikona (Püski, 2000.) is megerősíti –, hogy: Somogyváry Irma Mária Budapest ostromát követően, „1945. február 17-én a szovjet katonai elhárítás letartóztatta apja miatt”. 1947-ig vizsgálati fogságban volt, majd a hírhedt 58. (9.) és (14.) pontja alapján 10 évi javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélték. Tajsetben, Potymában raboskodott. 1955-ben szabadult: ekkor népi németként (sic!) Nyugat-Németországba irányították.” Itt házasságot kötött egy szintén a Gulágot megjárt orvossal: dr. Leber (Várkonyi) Ferencsel. Az 1920-ban, Szegeden született orvostanhallgató-fiatalembert a szovjet hatóságok Nagykanizsán tartóztatták le, és ugyancsak tíz évre ítélték. Kazahsztánban raboskodott, s ő volt az, aki Alekszandr Szolzsenyicin hasúregi rákműtétjét elvégezte egy lágerkórházban. Ő a *Rákosztály* című regény német sebesze, Karl Fjodorovics. Aki „Kicsit körülnézett az új helyen és másnap megoperált – mondja Kosztoglotov, a Nobel-díjas író alteregója. – Én akkor semmit sem tudtam semmiféle biopsziáról. Feküdtem az operáció után, homokzsákkal a hasamon. A hét vége felé megpróbáltam felállni a lábamat az ágyról, aztán fölállni, amikor egyszer csak újabb transzportot állítottak össze... és az én jámbor Karl Fjodorovicsom is belekerült a szórásba. A hálóbarakkból vitték el, még azt se hagyták, hogy utójára megnézze a betegeit...” (Ford.: Szabó Mária. Árkádia, Budapest, 1990. 80–81.)

9 Somogyváry Gyulához a beszélőre sógorője járt, feleségét a fiával együtt ugyanis 1951-ben kitelepítették Dombrádra, ahonnan lakhelyelhagyási tilalom miatt nem távozhattak el.

10 Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában nem található Somogyváry-kézirattal. (Ezek szerint a besúgó jelentésének birtokában az ÁVH nem rendelt el pótházkutatást, s nem foglalta le a bűnjelként a regényt), és az író hagyatékát gondozó unoka sem tud „szálas rendről írt kommunista – ellenes könyv”-ről. Föltehetően arról a műről van szó, amely az Auktor Kiadónál 2003-ban jelent meg *Vihar a levelet...* címmel. És amelyről lektora, Nemeskürty István azt írta az előszóban, hogy: „szerzője a Gestapo mauthauseni koncentrációs táborából szabadulván 1946/47-ben új regénybe fogott; a trianoni ország hazaszerető, országot építő ifjú műszaki értelmiségének sorsát írta meg, tervezetéseiket, sportbuzgalmukat, bájlajkait és szerelmeiket... a rájuk szakadt háborút, annak zűrzavarát és szenvedéseit... Ha a szerzőt nem hurcolják el ismét, ezúttal a magyarországi kommunista hatalom rendőrei, és könyve megjelenhetett volna, ez lett volna időrendben az első regény, amely a doni katasztrófáról hírt adott volna...”

11 Ennek a Mindszenty-önéletrajzban nincs nyoma. Ellenkezőleg, a hercegprímás azt állítja, hogy rabtartója, „Kiss Károly élvezi a rab megalázását... Ami az önkényes bánásmódot illeti, Kiss mögött nem maradt le helyettese, a pipás hadnagy...” Igaz, „az új parancsnok, aki Kist leváltotta – Vékási örmagy – emberségesen viselkedett”, és „az örök új parancsnokuk viselkedéséhez igazodtak”, de csak annyiban, hogy az „előbbieket kegyetlenségem” nem jellemezte őket. Majd hozzáteszi: „A fegyház helyét illetően” sem merne „mérget venni.” (Mindszenty: Emlékirataim, Budapest, 1989. 335–337.)

12 Mécs László (Hernádszentiván, 1895 – Pannonhalma, 1978): költő, premontrei kanonok, plébános, tanár. 1953-ban koholt vádak alapján letartóztatták, majd 1956 szeptemberében rehabilitálták.

13 Barsi Ödön (Budapest, 1904 – Budapest, 1963): regények, rádiójátékok írója. Egy időben a Magyar Rádió főrendezője volt.

Gyanúsítottai jegyzőkönyvét – amelyet 1952. augusztus 8-án vettek föl Kistarcsán (valószínűleg a tábor kórházában) – Somogyváry már alig tudja aláírni. Hogy mivel gyanúsítják? Egyebek közt azzal, amit az ugyanazon a napon elkészült *Összefoglaló jelentés* is tartalmaz: „Kistarcsa, 1952. augusztus 8. ... 1951. február 16. óta van internálva. Internálásának ideje alatt állandóan beteges (:szív baj:) hosszabb idő óta a tábori kórházban fekszik. Alattomos és a régi rendszer híve. A tábor rendjét betartja, fenytve nem volt. Ravasz, hangoskodó természetű. Nevezett ellen a vád az volt, hogy VKF/6-os¹⁴ tiszt volt és a felszabadulás után pedig demokrácia ellenes, illegális szervezkedés tagja volt. A fentiekre vonatkozóan bizonyítékkal nem rendelkezünk... Javasoljuk: Somogyváry Gyula további internálását, mivel nevezett mais (sic!) demokrácia ellenes magatartást tanusít. Kerli István, áv. hdgy. Végső Gyula áv.alhdgy. Egyetértek: Turcsányi József áv.örgy.” (ÁBTL 3.1.9. V-17608.)

Miről is van szó?

Az ÁBTL-ben őrzött 3.1.5. O-11803/26 a (ellenállók) jelzetű dossziében az szerepel, hogy 1948-ban dr. Tasnády László,¹⁵ Vörös János,¹⁶ Somogyváry Gyula, gr. Teleky Géza,¹⁷ Vér Sándor miniszteri főtanácsos, Jermári Miklós miniszteri tanácsos és Sára Lajos könyvszakértő Nemzeti Keresztény Párt néven új pártot akartak létrehozni és állítólag új kormányt is, amelynek ők lettek volna a tagjai. Még jelszavuk is volt: „Csillagos ég”!¹⁸

Szeghalmi Elemér, aki az író fiának volt a barátja, elmondta, hogy „Ybl Miklós téri lakásán nagyon sokan megfordultak, főként hasonló gondolkodású személyek... Talán ez is felkelthette az államvédelmi hatóság figyelmét.” (Stefka István: *Rongyosgárda*. Magyar Nemzet, 2005. január 22.) Mindenesetre a gyanúsításból nem lett vádemelési javaslat, sem az őrizetesből vádlott, ugyanis 1953. február 12-én az ÁVH kórházában (Budapest, VIII. Mosonyi utca) „délután 15 óra 30 perckor

meghalt SOMOGYVÁRYI gyula (sic!) internált. Nevezett 1953. febr. 12-ére virradó éjjel szállították kórházba, eszméletlen (sic!) állapotban. Szívműködése jóformán nem volt és az alkalmazott gyógyszerek már hatásatlanok voltak. A rendelkezésre bocsátott kórtörténet alapján kórisme: szivgyulladás utáni állapot + szabálytalan érverés (:St. post carditidem in st. decomp. Pulsus irreg. perp.:) Halál oka: Szivgyengeség. Dr. (olvashatatlan aláírás) orvos Láttam: (Urbán ?) József alosztályvezető.” (ÁBTL 3.1.9. V-17608.)

A boncolást követő, február 19-i jelentés kissé részletesebb: „Államvédelmi Hatóság VI/2- IV. alosztály. Kórház. Jelentem, hogy 1953. febr. hó 12.-én meghalt Somogyváry Gyula fenti kórházban mindössze néhány órát állt kezelés alatt. Kórisme: keringési elégtelenség + koszorúsérelzáródás következtében beállott szívizomelhalás? Ezt megelőzően 1952. II. 20-ától állt VI-os alosztályon kezelés alatt. Kórisme: Szivgyulladás utáni állapot keringési elégtelenséggel + szabálytalan érverés. A kórtörténet adatai alapján rendszeres kezelésben részesült (Strophantin, digitalis, novurit, nitromint stb.:) azonban a keringési elégtelenség megszüntetése mind nehezebben és nehezebben sikerült és végül is ez az ötvennyolc éves beteg halálához vezetett. A boncolás adatai: a fenti kórismét alátámasztották. A szív duplájára volt megnagyobbodva. A szivizomban hegek voltak kimutathatók. A tüdőben frissebb, a lépben régi elzáródás következtében beálló elhalások (:infarktuszok:) voltak kimutathatók. Ezenkívül testszerte fennálló érlemeszedés állt a kórkép középpontjában. u. a. mint fent. orvos.” (ÁBTL 3.1.9. V-17608.)

Mindezek alapján Urbán áv. századost Lőke Gyula áv. alezredes, a VI/2 osztály vezetője utasítja, hogy „Somogyváry Gyula... internáltat törölje nyilvántartásából, mivel nevezett 1953. február 12-én az Állambiztonsági Fogház kórházában meghalt...” (ÁBTL 3.1.9. V-17608.)

14 VKF/6: A Vezérkari Főnökség 6.osztálya. 1942-ben hozták létre a VKF/2-ből történt leválasztással, nemes nyárádgálfalvi Kádár Gyula (Debrecen, 1898–Budapest, 1982) vezérkari ezredes vezetése alatt. Feladata „propagandatevékenység és nemzetvédelem volt.” Az osztálynál szolgált tartalékos századosként Somogyváry Gyula – írja önéletrajzában – „...Az osztályon közszerepetben állott... »Költői« volt, nem látta a realitásokat... Kijelentette: mindenre képes a németek magyarellenes akciói ellen; szavát felemeli mindenütt, ahol lehet, hogy ne adjanak több erőt a frontra.” (Kádár Gyula: A Ludovikától Sopronkőhidáig Budapest, 1978. 455–456) Ennek szellemében vett részt az 1943 óta, a Haditudósító Osztály által működtetett Szabadság Rádió munkájában.

15 Dr. Tasnády László (Micskepuszta, 1901. január 17-?): 1948-ig a Pénzügyminisztérium főosztályvezetője volt. Róla 1956. május 8-án az „Erdélyi” fedőnevű ügynök azt jelentette, hogy a PM-ből ismeri. Gyakran szerepelt a rádióban, a Rádió Újság zeneroatában

megjelentek írásai, zongoristaként több közkedvelt dal szerzője. S barátja volt Vörösmarty Jenő, a költő dédunokája. Pécelre telepítették ki feleségével és fiával, a Bérci utca 3-ban élt. (Egy 1988-as adat szerint lakcíme: Dunakeszi, Nap utca 5.)

16 Vörös János, vitéz nemes (Csabrendek, 1891 – Balatonfüred, 1968): tüzér vezérezredes. Egy időben a Honvéd Vezérkar Főnöke, majd az Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi minisztere. 1949-ben hűtlenség gyanúja miatt letartóztatják, 1950-ben lefokozzák, életfogytig tartó fegyházra ítélik. 1956-ban szabadul, 1992-ben ítéletét megsemmisítik.

17 Gr. Teleki Géza, széki (Budapest, 1911. november 27 – Washington, 1983. január 5.): földrajztudós, geológus, politikus, gr. Teleki Pál miniszterelnök fia. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere.

18 Somogyváry neve felbukkan egy 1950-ben nyitott *Objektum* című dossziében is, amelyben az 1939-ben létrejött kormánypárt, a Magyar Élet Pártja volt vezetőinek és aktív tagjainak anyagát gyűjtötték össze.

A bevett gyakorlat szerint az elhunytat a Kozma utcai Újköztemetőben, végtisztesség megadása nélkül, jeltelen sírban elföldelték (úgy, hogy még anyakönyvezésére sem került sor a kerületi tanácsnál).

Elvégeztetett – mondanánk, ha nem tudnánk, hogy az írónak van utóélete is. Az ő esetében azonban az éber hatóság nem lankadó figyelmének köszönhetően. 1957. szeptember 4-én ugyanis az időközben a rendőrség hatáskörébe utalt II. Politikai Nyomozó Főosztály belső reakciót elhárító II/5 osztályának vezetője, Hollós Ervin¹⁹ rny. alezredes és a II/5-a alosztály vezetője, Agócs István rny. százados szolgálati jegyet állítottak ki a IX. osztály részére a következő tartalommal: „Kérem a 10–10994/50, Magyar Élet Pártja elnevezésű objektum dosszié újrainvitását és a dosszié megküldését.” Erre azért volt szükség, mert „az ellenforradalom alatt anyagokkal együtt megsemmisült. A Magyar Élet Pártja itthon lévő volt vezetői újra életre keltették a pártot és aktívan dolgoztak a népi demok-

rácia megdöntésére (sic!).” (ÁBTL 3.1.5. O–11660.) Igen ám, csak hogy az író ekkor már nincs az élők sorában. Vagy rosszul tudjuk?

Egy 1964. november 10-én, Simon István rendőr főtörzsőrmester által kiállított kérdőíven ez áll: „Somogyvári Gyula. Utolsó lakhelye: 1951. Budapest, I. Ibl (sic!) Miklós tér 2. Pontos adata, ha a fenti adatban változás nem történt: Nem történt. (sic!) Meghalt: Az inf. szerint ezelőtt 5 évvel valahol vidéken meghalt. A KLH (Központi Lakóhely-nyilvántartó – B. R.) szerint az ország területén bej. lak. nincs.” (ÁBTL 3.1.9. V–17608.)

A Gestapo mauthauseni foglyából kistarcsai internálttá, majd nem regisztrált halottá lett vitéz Somogyváry Gyulára kimért öt (négy? három?) éves szilenciumból több mint ötven év lett. A csendet, mely őt és munkásságát körülvette, az Auktor Kiadó törte meg, megkezdve művei [újra]kiadását. Ez a meghurcolt író életében akár erkölcsi rehabilitációnak is tekinthető.

19 Hollós Ervin (Budapest, 1923. október 25. –): szűcssegéd, 1945 után a MADISZ budapesti titkára, 1952–1956 között a DISZ KV egyik titkára. 1956. december 15-től 1962 augusztusáig a Belügyminisztérium állományában dolgozik, távozásakor a III/3. osztály vezetőjeként. Ezt

követően a Budapesti Műszaki Egyetem oktatója volt 1982-ig. Dokumentumregényeket stb. írt. Lajtai Verával közös munkájuk a *Köztársaság tér, 1956* (Budapest, 1974). 1980. október 17-én államtitkári engedéllyel másolatot készítenek számára Somogyváry Gyula fényképéről.

Gadányi Jenő (1896–1960; akvarell)

BOLEMANT LÁSZLÓ

kavicsok

gyűjtöm a híg napokat.
 csak rakom magam mögé
 színes óráim adom cserébe
 és halogatom
 saját időm kivetítését,
 hogy – nem tudni mikor –,
 kiszűrjem belőlük a regényt.

a valóság szemcséi minden
 napban életre kelnek még,
 ha hangtalanul is
 sodorja őket a mozgó idő,
 keresem, látszanak-e most is

az apró, meg-megvillanó kavicsok.
 tudom, olyanok, mint a nyáravató
 isztriai hétvégén talált
 fényes pillanatok megkövült testei.

szilánkokból újra összeraknám a szemem,
 de éleik elkoptak a morajlásban.

apálykor nem karcolják a levegőt
 a parton, óriás homokszemékké lettek.
 ki tudja, mire jők, talán kiszűrrik
 mégis valahol az aranymosók.

Végleg

Menj.
 Most közelebb lépsz ahhoz a naphoz.
 Egyszer odaérsz, s úgy tűnik majd, végleg veled marad
 ez a színtelen távolság mindentől,

ahol üres percek forognak a tenyeredben,
 mert ha magadat sokáig csalod, eljön ennek is a beteljesülése.

Egyszer, hamar, most.
 Piszkálhatod a körmöd
 valahol idegenek között.

Eltűnsz az életlen városképben –
 árnyékba süllyedsz,
 trágár színekre figyelsz,
 kongó zenékbe zuhansz.

De ne félj, nem maradt már több nap – hogy
 elaludj titkos szavakban,
 lebegj a mezítelenségben,
 csak a halaidra gondolj.

MÓSER ZOLTÁN
**Angyalokra és apostolokra
 gondolva, Dsidára emlékezve**

„...mi forgó zsebtükörként
 vigyázzuk, merről jó a villanás
 s egymásra tükrözgetjük az örök fényt.
 Mi lesz, ha tükröd, mely fényért eped,
 holnapra megvakul és elreped?”

(Tükör előtt)

Száz éve született Dsida Jenő, harminckét éves korában elhunyt halk szavú erdélyi költőnk. A házsongárdi temetőben, egy domboldalban ágyazott kriptában nyugszik, melynek homlokzatán az általa írott sírvers olvasható:

*Megtettem mindent, amit megtehettem
 Kinek tartoztam, mindent megfizettem,
 Elengedem mindenki tartozását,
 Felejtsd el arcom romló földi mást.*

Jékely Zoltán, hűséges barátja így jellemezte költészetét: „Dsida Jenő lelkivilága zsúfolt díszítésű, örökégős, cifra sírkamrás velencei barokk templomocskához hasonlatos, melynek zsongó csendjébe a harangszó szinte belehal. Úgy tele volt belső csodáival, hogy alig látta maga körül a való világot. Ezt a zsúfolt belsőt azonban szívesen mutogatta, szívesen s diadalittasan hordozta meg a kinti való előtt, kérkedő áradozással. Törékeny testű lények öndíszítő módszere, kicsi virágok nagy illatozása: ez a Dsida Jenő kedves, emberi magamutogatása.”

*

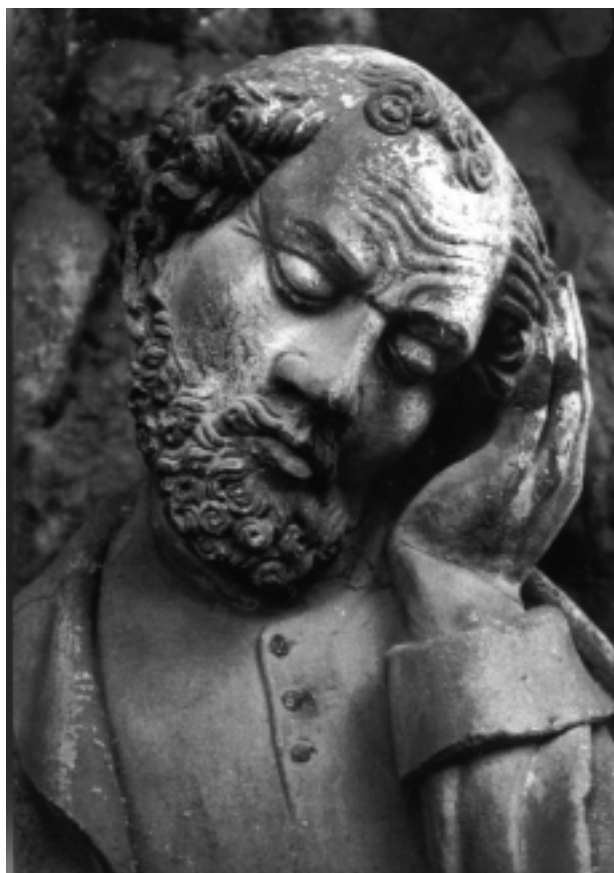
Lackfi János költészet napi számadásában arról szólt, hogy ő az olyan költészetet kedveli, amely él: „amelyik együtt lélegzik a léttel, a tárgyi, anyagi, szellemi valósággal. Valóság *Magritte* és *Sherlock Holmes* pipája, *Tosztj Leó* csizmája, *Jack London* kutyája, *József Attila* fejszéje és karója, *Kassák* szamovárja, *Dsida Jenő* báránykái és így tovább.” Azért idéztem ezeket a sorokat, mert nekem Dsidáról szinte mindig az angyalok jutnak eszembe:

*Éjjel a szobámban
 Angyalok motoztak
 és takaróm alatt
 meg-megcsiklandoztak.*

*

*Bennem van mindennek a mennyországa,
 Aminek temetője lett az élet,
 Bennem jár az angyal a harsonával,
 És hirdeti az örök üdvösséget.*

*

*Egy kis angyal, egy kis téli tücsök
 Trilláz, hogy újra kezdődjék az élet.*

*

*Ha van igazság, hallania kell
 Most mindent, ami lelket fölemel.*

*Madarak ezerhangú kórusát
 A tavaszodó mennyországon át.*

*Beethovent, amint maga dirigál
 S zenekarában ezer angyal áll.*

*

*Kilenc óra.
 Nagymessze szól:
 Takarodó.
 Túl a világon és az éjszakán
 Egy vidám angyal fújja valahol
 Századokon, évezredekken át
 A trombitát.
 Gülába igazodnak fegyverek.
 Imára kulcsolódnak a kezek.
 Háborúság után
 Egy csendes éjt az Isten mégis ad.*

*

*Néha szólok neked: maradj velem,
 Te vagy a Csend, –
 S a Béke nyitját nálad meglelem.*

*Te vagy az Isten rámhulló kegyelme,
Egy angyal, aki meg-meglátogat
S hoz nekem színeket és álmokat.*

*

*Angyal-ének, csillagfény, pásztorok
S induló végtelen karácsonyok,
Vad világban végtelen örömök
Lobognak, zengnek – mégis köd a köd.
S mindez olyan nyomorún emberi
S még az angyalok Jóakarata,
Még az is emberi és mostoha.*

*

*Nem kérem, hogy virágid főmre fonjad,
Csak mosolyogj ó, csak tovább ne menj,
Mert nagy, bús kedvem szürke verssé fonnyad:
Angyal nélkül mit érhet még a menny?!*

S mit ér a megváltás gondolata nélkül a föld, mit az élet? Azért kérdezem ezt, mert van egy nap és egy hely, ahol Dsida kapcsán nem az angyalokra gondolkodom, hanem az apostolokra: ez a hely Székelykocsárd, és az a nap nagycsütörtök. A múlt hónapban éppen nagypénteken indultam Kolozsvárról hazafelé, és az a vonat, amelyre felszálltam, Marosvásárhelyről jött, s ahogy ma mondják, Székelykocsárdon át „közlekedett”. Eszembe jutott az a hajnal, amit átszállásra vár-

va, éjjel, a hideg, vegyszerszagú és üres váróteremben töltöttem el évekkel ezelőtt. Tudjuk, az a vonat, amelyre Dzsida egy nagycsütörtökön várakozott, órákat késett. A költőnek szívébe lopakodott az a félelem, amely kétezer évvel ezelőtt Jézust is hatalmába kerítette azon a csütörtökön:

*„a sűrű füst, mint roppant denevérszárny,
legyintett arcul. Tompa borzalom
fogott el, mély állati félelem.
Körülnéztem: szerettem volna néhány
szót váltani jó, meghitt emberekkel,
de nyirkos éj volt és hideg sötét volt,
Péter aludt, János aludt, Jakab aludt,
Máté aludt és mind aludtak...”*

Az alvó Péterrel nemrégem találkoztam, amikor Nürnbergben, az egyik középkori katedrális oldalán található, a Getszemáni kertben alvó apostolokat és az imádkozó Jézust bemutató szoborcsoportot fényképeztem. Péter (és a többiek) képét odaképzelttem a kocsárdi váróterembe, ahol annak idején „kövér csöppek indultak” a költő homlokáról s végigcsurogtak gyűrött arcán. Úgy, mint annak idején Jézusnak.

Mindez azért is idéződőtt fel bennem abban a fél órában – amíg vártam a vonatra –, mert nagypéntek volt. Legszívesebben Kocsárdra mentem volna, de nekem hazafelé kellett indulnom, hiszen jött a húsvét, és itthon vártak.

NAGYATÁDI H. TAMÁS

Calcinatio

*Akkor mintha szörnyek mozdultak volna,
kavarogni, örvényleni kezdtek
a csendes eget néző, romlott felszínek
tavakon és világtengereken mindenfelé,
és sosem látott sáros hullámok indultak elmosni
a szirmok alatt alvó domboldalakat.
Akkor mintha harangzúgás verte volna fel őket,
úgy riadtak illatosított ágyukban a hazugok
és a világ semmire sem való szolgálói.
Tartozunk valakinek elszámolással?
A haragoszöldbe vadult, messzi rózsafás ligetben pedig
eltévedt lovagok bóklásztak reménytelenül
– csipkerózsika nélkülük alussza át ezt a mesét is.
Valami erőset várt volna még savanyú bora
mellé a szigorú házmester, csakhogy
egyszer ne ezekkel a képekkel ébredjen.
És túloldalt átlépett gyerekek
nyomtak a forró aszfaltba
csupasz ágakat, szívük szerint vonva
kérdőre unott bácsikat, mondanák meg,
hová lettek a rózsabokrok illatos virágai.
És senkinek nem volt bátorsága
mesélni az elkockázott jövőről.
Igen, morfondírozott helyettük
a poros járdát locsoló házmester,
ez a mindenféle tüzek miatt
lehetséges így nyár derekán.
És amíg kővé nem szilárdulnak a zúgó, áradó mocsarak,
jobb is, ha tekintetünket csak csendben a domboldalakra...*

Herman Lipót (1884–1972; színes ceruza)

Tollal és ecsettel

Beszélgetés Deák Lászlóval

„Ha lapjaimat kiterítem, / az asztalon megindul az élet. / Lópaták csatognak a macskakövön, / üvöltve szemetel a házmester, / és átszozog az udvaron a halott nagymama” – írta Deák László *Emlékkönny* című kötetének címadó versében. A József Attila-díjas költőt, a könyvkiadó és képzőművész Deák Lászlót emlékeiről, pályájának alakulásáról, s irodalmunk jelenéről kérdeztem.

– *Munkásságodat ismerve úgy látszik, számokra a képzőművészet és az irodalom egyformán fontos. Már gyermekkorodban párhuzamosan alakult ki ez a kétféle érdeklődés?*

– Gyermekkoromban egyformán érdeklődtem mind a képzőművészet, mind az irodalom iránt, majd érdeklődésem mindinkább eltolódott a képzőművészet felé. Kezdetben megítélésem szerint írásaim nem voltak annyira elevenek, mint amennyire úgy éreztem, hogy a festményeim azok. A festés fontosabb volt számomra. Úgy éreztem, inkább festőként tudnék valamit kezdeni magammal, s később a baráti köröm is festőkből verbuválódott.

– *Ez a baráti kör inspirált?*

– Kölcsönös módon választottuk egymást, s bizonyára befolyásolt.

– *Középiskolát is érdeklődésed szerint választottál?*

– Nem, a Fazekasba jártam, s úgy gondoltam, hogy majd a Képzőművészeti Főiskolára fogok felvételizni, ehhez elég komoly stúdiumokat végeztem.

– *Milyen tanáraid voltak a középiskolában?*

– Csupa deklasszált elem, akik korábban például egyetemen tanítottak, csak onnan kivágták őket. Volt egy fizikatanárom, aki Niles Bohrnak volt az asszisztense, és őt is bélistázták. Madarász Imre, a kiváló festő is tanított. A nővéremnek Szabó Magda volt az osztályfőnöke, s engem is tanított egy

évig. Nagyon jó tanár volt, az a *Vörös tinta*, ami erről az iskoláról szól, valóságos figurákról íródott, abban az iskolában játszódik. Én irtó gyenge voltam, oroszul nem akartam tanulni a tradíciók miatt, de átbukdácsoltam. S matematikából sem jeleskedtem, de betudták. Nem éreztem ezt megalázónak. A matematikatanárom megfogadtatta velem, hogy átenged, ha nem megyek olyan pályára, ahová kell a matematika. Most persze egyebet sem csinállok, mint számolok. Ez könnyelmű ígéret volt.

– *Kisgyermekként családod támogatott képzőművészeti ambícióidban, esetleg örököltél ilyen képességeket?*

– Támogatott, de hogy a tehetséget örököltém volna, nem tudom. Talán annyiban, hogy az apai nagyapámnak lehettek ilyenfajta képességei, másról nem tudok.

– *Mesélnél a családozról?*

– Apai nagyanyám, Rákóczi Emma erdélyi születésű, az apai nagyapám Pozsonyban született, majd végigutazta egész Felső-Magyarországot, egy ideig Munkácson élt, onnan lekerült Erdélybe, ahol megismerkedett nagyanyámmal, összeházasodtak, majd megszületett apám. Amikor az első háború után a románok ott úgy léptek fel, mint jogos tulajdonukban, a nagyapám papír- és könyvkereskedésében megtalálták az odavitt puskákat.

– *Miért voltak nála puskák?*

– Azok vitték oda, akik keresték, hogy biztosan megtalálják. Majd felszólították, hogy románosítsa a nevét, de erre nem volt hajlandó. Ez után felszólították a hitelezőit, hogy hajtsák be követeléseiket rajta, s így szépen kipenderítették. Nagyszüleim ezután telepedtek át Magyarországra. Nagyapám vitézkedő ember volt, beköltözött a Keletinél az első szállodába a családjával együtt, s azt gondolta, hogy ott fog élni. De a pénzük néhány nap alatt elfogyott. Bohém figura lehetett, sajnos nem ismertem személyesen. Sokat költöztek, ennek következtében apám elég rapszodikusán járta ki az iskoláit. Többszöri költözködés után albérletbe kerültek édesanyám családjához. Édesanyámék kiadtak egy lakrészt, ahová apámék beköltöztek, ott idővel a fiatalok között szerelem szövődött. Anyai nagyanyám csallóközi származású, nagyapám pedig Balassagyarmat környéki. Nagyanyám szabónő volt, ebből élt, s ezt a jövedelmet egészítették ki a kiadott lakrészből, a harmincas években. Édesanyámból tisztviselő lett, és az is maradt egész életében. Édesapámat állandóan behívták katonának – besorozták huszárnak, kiküldték a frontra, ahol megsebesült, később orosz fogságba esett, de szerencsére nagyon rövid időn belül hazakerült. Boltvezetőként dolgozott az egykor nagyon híres, Kossuth Lajos utca és a Petőfi Sándor utca sarkán elhe-

lyezkedő papírkereskedésben, a Szénássy és Fia cégnél. Miután államosították ezt a nagy múltú, ele-

A nagymama, Rákóczi Emma a költő édesapjával

gáns és becses céget, az Ápisz egyik boltjává vált. Apám megpróbált ezeknél az Ápiszoknál elhelyezkedni, de nem maradt meg sokáig egyik helyen sem, mert folyton összeveszett mindenkivel. Próbált elmenni műszaki rajzolóknak, mert volt hozzá tehetsége, az Ikarusznál talált is munkát, de ott racionalizáltak, így 1956-ban már a Ganznál dolgozott.

– *Te 1956-ban tízéves voltál, milyen emlékeid vannak a forradalomról?*

– Mindenre emlékszem. Október 24-én be kellett volna írnom egy füzetbe, hogy a folyosón nem ordítok, és még napokig azt forgattam a fejemben, miként fogom ezt teljesíteni ilyen körülmények között. Pedig nem voltam valami lelkiismeretes gyerek, de ez valahogy fontosnak látszott, lehet, hogy a körülmények előli menekülés egyik módja volt. Még lent a pincében is ez foglalkoz-

tatott, mert óvóhelyen is voltunk, hiszen negyedike után elkezdtek aknázni. Abban a házban, ahol laktunk, nem volt egyetlen ember sem, akivel kapcsolatban a legkisebb gyanú felmerült volna, hogy kommunista érzelmű, pláne, hogy Rákosival rokonszenvezne. Kivéve egy ávós kinézetű alakot, jelentéktelen külsejű kis embert, aki lejött az óvóhelyre, nem mutatkozott be senkinek, kabátban állt a pince közepén egy-két napig. Kínálták étellemmel, de nem fogadott el semmit, majd ahogy jött, köszönés nélkül, ugyanúgy távozott. Senki nem tudta róla, hogy kicsoda. A mi házunkban inkább tisztviselők laktak, nem firtatták, hogy ki ő és mit akar. A környékünkön kemény harcok folytak, mert az utcánk végében egy távíróközpont működött. Telje-

sen egyértelmű volt, hogy mi a forradalom mellett állunk, gyerekek is, felnőttek is. És látható volt, hogy mi lesz a vége. Nagyanyám rejtegette egy darabig az 56-os kiadványokat, újságokat, de amikor elkezdődött 1956 végén, 1957 elején az éjszakai begyűjtés, megijedt és eltűzelve ezt a hatalmas mennyiségű anyagot, amit nagyon sajnálok.

– *Nyilván féltette a családját is.*

– Persze, akkor többen laktunk együtt, ott lakott a két nagyanyám, mi négyen, a nővéremmel, volt még egy ágyrajárónk is. Nagyanyám nem akarta kockáztatni, hogy esetleg elviszik apámat vagy anyámat, vagy valamilyen más szerencsétlenség érne minket ezek miatt a kiadványok miatt. A másik nagyanyám, a szabó, amikor

hozták a zászlókat, mert kivágták belőlük a címet, a kivágott kört mindig szépen körbevarrta.

– *Nem lett ebből baja?*

– Nem, mert a házbeliek nem jelentették fel. Egynéhányan a házból disszidáltak, azt tudom, hogy apámék is foglalkoztak a gondolattal, azonban a két nagyanyámra való tekintettel végül maradtak.

– *Milyen érzés volt kisfiúként egy levert forradalom után visszatérni az iskolába?*

– Egy darabig még volt hittan, és minden másképp ment, de aztán szépen lecsengett az egész. Amikorra eljött május elseje, az úgynevezett nagy kiállítás, kihajtották anyámékat is kötelező jelleggel felvonulni. Akkor senki nem merte kockáztatni az egzisztenciáját és a családja nyugalomát, így kimentek. El tudom képzelni, hogy a rendszernek voltak hívei valahol, ahová én nem jártam, s lehet, hogy ezek lelkesedéssel üdvözölték, hogy leverték a forradalmat, de én ilyen embert nem

A nagyapa

ismertem. A házunkban laktak gyári munkások is, de azok szocdemek voltak.

– *A megtorlás hónapjairól milyen emlékeid vannak?*

– A lakásunk kapott egy belővést, s ezért sok segélycsomagot kaptunk svéd, dán, svájci, amerikai élelmiszereket, ruhaneműt, s én csaklitztam apámtól a segélycsomagban kapott Camel cigarettából. 1957 legelején történt, a Fűvészkert környékén sétáltunk apámmal, amikor egy orosz dzsip, nem sokkal előttünk megállt. Apám elkapott és hullasápadtan berántott egy kapu alá, akkor még nem voltak zárva napközben a kapuk, mint most. Kikukucskált a résen, s látta, hogy két vagy három orosz összekapkodta a járdán arra járó embereket és belökte őket a kocsiba. Amikor elmentek, apám zöld volt, rögtön bementünk az első kocsmába és keményen bepálinkáztunk.

– *Gyermekként te is megélted, mint oly sokan a diktatúrában, hogy volt egy külső „igazság”, és volt, amiről a családban hallottál?*

– Engem még csak nem is figyelmeztettek arra, hogy nem szabad elmondani senkinek, amit ott-hon hallok, de tudtam, s hallgattam.

– *Gimnázium után felvételiztél a Képzőművészeti Főiskolára.*

– Meggyőződéses volt, hogy a felvételi követelményeknek eleget tudok tenni. De nem így történt. A felvételem bár sikeres volt, létszámbeli hiányos lettem. Akkoriban még többen jelentkeztek a képzőre, mint manapság, s még kevesebb hely volt. A felvételi döntést úgy hozták, amint az lenni szokott, a leghetőségesebbeket, akik virtuózabban rajzoltak, mint a nagy átlag, kiemelték. S persze volt egy nagyjából egyenletes színvonalon produkáló társaság, amelybe én is beletartoztam, akik nagyjából ugyanazokkal a képességekkel rendelkeztek, közülünk na-

gyon nehéz volt kiemelni azt, aki egy paraszthajszállal jobb, mint a másik. Azt, hogy a tizenkét-tizenöt helyre ki kerül be, különféle más szempontok is befolyásolták, így a származás is. Az első sikertelen felvételem után a sorsom másként ala-

Édesapjával és nővérével a Hűvösvölgyben

kult, mert behívtak katonának, ott pedig egy kicsit redukáltabb művészeti élet folyt, amit elég rosszul viseltem. Két év és három hónapot voltam katona. Minket, mint a nyolcadik kerület katonaköteles ifjait, a nyugati határra vittek. Semmilyen olyan bajom nem volt, ami miatt ne soroztak volna be, bár akkoriban mindenki vegetatív neurózisban szenvedett a felmentés reményében.

– *Próbálkoztál azzal, hogy szimulálj valamilyen betegséget?*

– Nem is gondoltam rá. A katonaságnál volt egy olyan törekvés, hogy csináljunk rendezvényeket, szavalókört, s ehhez kellett díszítő csoport. Ennek okán sikerült feljőnnöm három hónapra Adyligetre egy úgynevezett kultúrbrigáddal, s így egy kicsit többet tudtam otthon lenni. A katonaság

alatt egyszer még felvételiztem az iparművészetire, de megismétlődött ugyanaz, mint a képzőnél. Amikor le-szereltem, már semmi kedvet nem éreztem a felvételizéshez, ezért elmentem dolgozni a Képzőművészeti Kiadóhoz segédmunkásnak.

– *Szerettél ott lenni?*

– Nagyon, mert kitűnő cimborákra találtam, s mert a segédmunka jellege rövid időn belül megváltozott. A kiadó rendelkezett egy úgynevezett kiállítási és propaganda csoporttal. A kiadó képzőművészeti kiállításokat utaztatott az országban. A mi csoportunknak az volt a feladata, hogy a kiállításokat berendezze. Ezek háromnapos kiszállások voltak, az egész országot beutaztuk, s így elég szabad életet élhettem. A fizetést sem nevezném csapnivalónak, és sokszor előfordult, hogy másfél nap alatt feltettük a kiállítást. A maradék időben hazajöttem, s tudtam festeni. Talán léhának nevezhető, de nagyon jó életem volt akkoriban.

– *Segédmunkásként mennyi időt töltöttél a Képzőművészeti Kiadónál?*

– Tizennégy évig voltam ott, a végén reklámpropagandával foglalkoztam, és egyre kevesebb igény volt a kiállítás-rendezésre. Aztán 1982-ben mentem át a Magvetőhöz.

– *Hogy adódott a váltás?*

– Lektort kerestek, megvolt az első kötetem, Parancs Janó, Fábri Anna dolgoztak ott, ők ajánlottak engem. Kaptam próbalektorálásokat, azokat elkészítettem, azután egyszer csak Kardos behívatott. Azt mondta, látja, hogy ez nekem jól megy, de ragaszkodik hozzá, hogy végezzem el a marxista-leninista esztétika szakot.

– *Mit szoltál hozzá?*

– Semmit, röhögtem. Aztán kiléptem a Képzőművészeti Kiadótól, és felvettek a Magvetőbe. Nagyon jó

volt, mert kétszer kellett bemenni a héten. Aztán egy jó évre rá újra figyelmeltetett Kardos, hogy iratkozzam be. Beiratkoztam. Egy szempontból nagyon jó volt: még kétszer sem kellett bemennem egy héten a kiadóba, csak egyszer, sőt a vizsgák idején egyáltalán nem kellett bejárnom. Voltak nagyon jó tanáraim, így Kéri Elemér, aki a Színművészeti Főiskolán tanított esztétikát, s akivel rokonszenveztünk egymással. A csoport pedig „link” alakokból állt, akiktől a munkahelyükön elvárták, hogy legyen valami papírjuk. Nagyon jó beszélgetéseink voltak. Akkorra a marxista terminológia már eléggé megfakult, s lehetett beszélni Nietzschéről, Schopenhaueréről, ami engem is érdekelt.

– 1968-tól a q1 csoport tagjaként állítottál ki.

– Ezek csoportos kiállítások voltak, s ehhez nekünk is kellett előzsűriztetni. Az orvosi egyetem volt klubjában, a Baross utcában elég gyakran állítottunk ki, szívesen láttak minket, de a Műszaki Egyetemen, az R Klubban s néhány művelődési házban is bemutathattuk alkotásainkat. Kiállíthattunk, csak nem számított. Vagy nem úgy. Azért eljöttek nobiles figurák is, kritikusok, idősebb kollégák vagy mesterek. Írni nem nagyon lehetett róla. Amikor az oroszlanbarlangban állítottunk ki, botrány lett belőle. Szemadám György akkor az állatkertben dolgozott mint állatápoló, s megszervezte, hogy az oroszlanbarlangban, az egyik sziklában kiállíthassunk, ami nagy port vert fel. Zelk írt róla az ÉS-ben egy elég gúnyos, de jópofa cikket. Amúgy nem nagyon írtak rólunk, inkább csak nyúl farknyi írások jelentek

meg, pedig az első kiállításunkat Frank János rendezte meg, de ő sem felelt meg a hatalom számára. Sokszor eszembe jut, hogy volt egy fotós kollégám, aki egy szilveszteri túrán Ausztriából átszökött Svájcba. Fotósként ott bejelentkezett a Kodak céghez azzal a kéréssel, hogy szeretne laboránsként elhelyezked-

Határőr társai között és Lenin elvtárs oltalma alatt

ni. Hetek múlva behívták, és közölték, hogy alkalmazzák. Ő megkérdezte: mi tartott ennyi ideig. Mire azt válaszolták, nem akarták elhinni, hogy ő a Nemzeti Múzeum fotósa volt és disszidált. Mert úgy vélték, hogy aki a Nemzeti Múzeum fotósa, az a szakma csúcsán van, a karrierjének tetején, s olyan gazdag ember, hogy eszébe sem jut disszidálni. Na ez az, ami itt nem így volt. Mi látszólag nagyon irigyelt posztokat töltöttünk be, nyavalyás fizetésekért, valódi szakmai elvárás nélkül.

– Kik hatottak rád és a q1 csoportra?

– Társaságunk tagjaira hatottak mindazok, akik a pop art előtt alkotnak. A mi idősebb barátaink, pártfogóink javarészt olyanok voltak, mint Bartha Lajos szobrász, az európai iskolának a köre, vagy olyan magányos festők, mint az Illés Árpád, Kornis vagy Gyarmati Tihamér. A legkülönfélébb módokon

kapcsolódtunk hozzájuk, volt, akit személyesen ismertünk, míg másoknak csak a munkáit.

– Jól érzékelem, hogy a te korosztályod olyan mesterekkel volt körülvéve, akik nagy figyelmet fordítottak rátok?

– Igen, de az sem egy elhanyagolható, hogy a fiatalabbak nagy tiszteletet tanúsítottak a mesterek iránt. Odafigyeltünk arra, amit mondtak. Sok tekintetben tudtuk, hogy mi az, amit mi másként fogunk tenni, de az irántuk való tiszteletünk példaszerűségük miatt megmaradt. Láttuk, hogy ezek az emberek milyen széles látókörűek, milyen színvonalon élnek, s milyen színvonal mellett nem állíthatnak ki, s ez példa volt számunkra. Felszabadító

érzés volt a társaságukban lenni, s tőlük tanulni is lehetett. Nagyon tájékozottak voltak, kivált Illés úgy az irodalomban, mint a zenében.

– Mesélnél a balatonboglári kápolnatárlatról?

– 1970-ben Bogláron Galántai kibérelt egy kápolnát, kifestette, rendbe hozta, és elkezdett ott kiállításokat szervezni. Ily módon egy hosszú kiáltássorozat indult, ami a hatalomnak nem tetszett, s ez abban nyilvánult meg leginkább, hogy folyton zaklattak bennünket a rendőrök. Botrány is volt, mert valaki feltörte a kriptát.

– Ki tette?

– Nem tudni, szerintem provokátorok. Nagy skandalum lett belőle, végül betiltották a kiállítást. Később valamilyen félhivatalos álcában mégis működött, mivel a településnek érdeke fűződött hozzá, a kiállítások ugyanis sok látogatót vonzottak Boglárra. Az a társaság azonban már nem szerepelt ott. Ennek a története

megjelent a *Törvénytelen avantgárd* című könyvben.

– *Mindezt hogy élted meg?*

– Mintha egy stupid útvészítőben kellett volna bolyonganom, egy idő után már nem sok kedvvel, bár a hetvenes évek második felében, kicsit lazább lett a légkör. Számomra az is kihívást jelentett, hogy a magánéletet és az alkotói munkát összeegyeztessem. Mivel hivatalosan sokáig nem fogadtak el, ez azzal is járt, hogy nem tudtam megteremteni azokat a körülményeket, amelyek a festéshez kellene, mint például egy műterem. Közben megnősültem, gyermekem született, s dolgoznom kellett, hiszen valamiből meg kellett élnünk. Ez túl soknak bizonyult ahhoz, hogy simán menjenek a dolgok.

– *Mikor és miért kezdte el az irodalom felé fordulni?*

– 1972-ben nősültem meg először, 1973-ban született a nagyobbik fiam. Akkor én már nagyobb részt rajzfilmmel is foglalkoztam, mert 1970-től kezdve az animációs filmek terén volt egy robbanás. Egy nagyon jó rendező barátom, Kovásznai György, aki azóta már meghalt, keresett rajzfilmesnek való embert. Úgy lehetne mondani, hogy a rajzfilmgyártásnak a művész típusához keresett embereket. Egy nap beállítottak hozzám a Kornis Dezsővel, hogy megnézzék a képeimet. Akkor elkezdtem rajzfilmmel foglalkozni, mindenféle funkcióban. Ezeket a filmeket Kovásznai rendezte, olyan alkotásokat mint a *Rügyfakadás*, a *Körúti esték*. Majd később dolgoztam *A helység kalapácsában*, a *Mohácsi vészben*, utóbbi rajzfilmváltozatát török miniatúra-alapokon készítettük. Érdekes munkák voltak, szerettem őket. 1976-ban elváltam, akkor eléggé légtüres térbe kerültem. S akkor valahogy úgy alakult a dolog, hogy érezni kezdtem, bár festek, valójában nem ez az én mondanivalóm.

Egyre többet írtam, s így szépen átment az egyik műfaj a másikba. Azt kell mondanom, majdnem észrevétlenül. Természetesen ment át, belső igényként. Nem úgy kezdődött, hogy én szaladgáltam szerkesztőségekhez, nem is törekedtem rá. A verstani studírozás nem úgy folyt esetemben, mint a rajz, hogy elkezdtem volna metrum szerint szépen haladni, hanem „okádásszerűen”. Az akkori példaképeim, lengyel és amerikai költők passzoltak ehhez. A városi szlenget – amit az amerikaiak csináltak – éreztem magamhoz közeleink. A beat nemzedék költészete hatott rám leginkább.

– *Ösztönösen jött az életedbe a költészet?*

– Így tartom. Harold Pinter, aki akkor jelent meg a Nagyvilágban nagy mértékben hatott rám. Ebbe a költői szemléletbe valahogy bele-nőttem. Aztán elcsodálkoztam, amikor elmentem irodalmi társaságba, hogy mások ezt nem értik. Mai napig is tapasztalom ezt. Szinte azt kell mondanom, egész más gondolkodásuk alakult ki a bölcsészeknek, azoknak akik tanulták az írói mesterséget, akik egyetemi szinten tanultak irodalomtörténetet. Én ugyanúgy ismertem a magyar irodalmat, mint ők. 1956-ban jelent meg nagyon alacsony példányszám-ban a francia költők antológiája, s hatását tekintve nekem úgy tűnt, mintha meg sem jelent volna. Mintha nem tett volna semmiféle hatást a kortársakra. Később rájöttem, hogy Marsall Laciékra, és az Orbán Ottó-féle körre hatott, csak akkor nem ők voltak a harsányak. Végül mégiscsak megvolt a hatása, s ezekkel a figurákkal találkoztam össze, s ezekkel én már szót tudtam érteni. Hiába voltam mellettük a legfiatalabb, akkor is jobban értettem őket, mint egy másfajta társaságot.

– *S nyilván fontos is volt számod-ra ez a társaság, hiszen egy alkotói*

pályán fontos, hogy legyen vissza-jelzés.

– Akkoriban még ez a nagy szembenállás nem volt, mint ami ma jellemző. Mindig éreztem, hogy vannak itt nagy különbségek, például ízlésbeliek, de amíg a barátság fennállt, nem volt különösebb jelentősége. Amikor viszont elkezdett barátságtalanná válni ez a különbség, s érdekek léptek be, olyan hangütéssel, hogy „ti leföldrőtök itt mindent”, „de nem úgy, mint ti”, elkezdett pénzszagúvá válni minden, ettől a pillanattól kezdve az egész a békétlenség melegágya volt.

– *Ezek szerint amíg tartott a barátság, a barátság felülírta az esztétikumot?*

– Most mintha életre-halálra menne a véleménykülönbség. De amikor ennek már az a következménye, hogy nem is olvas valaki mást, csak a saját körének a dolgait, csak arról van jó véleménye, de attól válogatás nélkül minden tetszik neki, a dolog meghalt, be van fejezve. Volt egy francia kritikus, aki arra törekedett, hogy senkit ne ismerjen személyesen, akiről ír, mert így nem lehetett elfogult. Ez ma nem jellemző. Kis ország vagyunk, itt, mint Mészöly mondta, egymás hóna alatt vagyunk. De az nem elég, hogy egymás hóna alatt vagyunk, törekszünk is rá, hogy oda kerüljünk, s ez borzasztó. Csak nem tudom, miként lehetne ez másképp. Mikor még a festők között mozgottam inkább, mindig azt mondták, hogy sokkal jobb a helyzet az irodalomban. Ebben volt némi igazság, mert hosszú ideig a festők közül so-kan nem állíhattak ki olyan könnyen, ha a vonaltól nagyon különböztek. Ehhez képest az irodalomban könnyebben megjelentek már a hatvanas években is olyan kötetek, amelyek eltértek az akkori elvárástól. Író barátaimtól meg mindig azt hallottam, hogy a festőknek milyen jó, ott van a Kánaán. És egyik sem igaz.

– Az első köteted miként fogadták ismerőseid? Nem mondták, hogy te képzőművész vagy, miért írsz?

– De. Ráadásul a festő barátaim azt mondták, hogy rendben van, megjelenik könyved, de mi van a képekkel? Soha nem próbáltam ezt megmagyarázni.

– Neked mindkettő roppant fontos.

– Így van. Az is maradt, s nem is tudok másképp gondolkozni. Egy idő múlva, nagyjából a második kötetem után azt vettem észre magamon, hogy korábban festő szemmel néztem a világot, s ez a látásmód lassan elhomályosodott. Utána nem jött semmi, mert a látásmód úgy egészében nem változott meg, csak mintha egy vonás eltűnt volna belőle. Hangsúlyosabban láttam dolgokat, amíg festő szemmel néztem. S az irodalom ehelyett nem hozott más szemléleti vagy látványbeli változást. Bár én nagyon erősen, képszerűen látom, amit írok, de ez egyfajta belső látás.

– Egy üres felület és az üres papír előtt ugyanaz az érzés fog el, csak a szemlélet különböző?

– Igen. Olyannyira így van, hogy amíg kézzel írtam, egészen más típusú sorok jöttek létre, s a kontextus is meghittebb volt. Amikor elkezdtem géppel írni, s megjelent tisztán egy szöveg, mert akárhogy átírtam, akkor is tiszta felületű kép maradt, írásaim objektívebbek, hűvösebbek lettek. De nekem ez tetszett, s törekedtem is rá, hogy legyen egy hűvösebb hangütésem.

– Ez az utóbbi két-három köteteden nagyon érződik, és sokkal tömörebbek is, mint előző köteteid.

– Nyilván törekszem is a tömörségre, aztán, hogy sikerül-e, nem tudom.

– Mi motiválja ezt a törekvést?

– Szeretem a barokk költészetet is, de úgy érzem, semmiképpen nem csinálnám. Erre a kérdésre minden időben másfajta választ próbáltam adni. Például volt, amikor úgy gondoltam, hogy a költészetem legyen emblémaszerű, ne legyen túl sok a körítés. Fontos volt, hogy mások szá-

Második feleségével és fiukkal

mára is egyértelmű legyen, amit én gondolok. Azon kívül észrevettem azt, hogy ha hosszú lére eresztettem valamit, akkor abból haszontalan ömlenyek keletkeztek, amik szétzilálták a verset. Mivel az írás mellett a legfőbb foglalatosság mégiscsak a húzás, ezért kialakult valamiféle kritikai szempont bennem a saját dolgaimmal szemben is. Mondhatnám: irtom, ami irtandó. Néha úgy kiirtom, hogy már csak két sor marad összesen, de az esetleg már jó. Volt egy versszerkesztési módszerem. Rájöttem, hogy ezeket a megmaradt kétsorokat laza szerkezetben elrendezhetem egy cím alá. Ezeknek a soroknak a „széttartását” például ismétlésekkel megszüntethetem, s így létrejött egy „deákos” valami, amit néhol mottókkal egészítettem ki. Kialakult egy számomra izgalmas szöveg. Később megtörtént az is, hogy képes voltam eleve így írni. De ezek a versek mégsem lettek annyira tömörek.

– A Fojtatas című köteted éppen címében betűjátékkal tükröz egyfajta formai látásmódot is.

– Majdnem tíz év telt el a válogatott kötetem után, gyűlt az anyag, s gondolkodtam, mit lehetne tenni. S akkor kézenfekvőnek látszott, hogy azt mondjam: folytatás. Aztán történtek olyan magánéleti események, a második feleségem halála, amelyek a másik szövelem tartalmát erősítik fel.

– E kötet 1999 decemberében versciklusát olvasva azt jegyeztem fel magamnak: mennyi kitárlkozás és szemérem.

– Ez nem tud formálódni, ez adottság, ami valószínűleg azért tud papírra kerülni, mert nem fékezem. Vagyis olyan érzelmek, emlékek is a felszínre kerülnek, amelyeket nem tu-

dok ellenőrizni. Így nyilván megjelenik a bennem lévő kettősség. Mert egyébként biztosan fegyelmezném mindezt, csak valószínűbb, hogy nem tudom. Amúgy is egy ilyen tapasztalat megírása rengeteg kellemetlenséggel jár, s nyilvánvaló, hogy nem szórakozásból írom, inkább belső kényszerből. S persze millió meggondolás társul hozzá, így az, hogy egyáltalán szabad-e illet megírni, s még most is úgy gondolom, hogy talán nem kellett volna.

– Miért gondold így?

– Mert a feleségem halála intim történet. Mindig azzal mentem fel magam, hogy mások megírják ugyanígy. Máskor tudomásul veszem, hogy ezt meg kellett írni.

– A megírás bizonyára segítette a feldolgozást is.

– Persze, ugyanakkor ezt a történetet, mint bármilyen más történetet is, sokféleképpen lehet megírni. Ezért állandó kérdés az, hogy az

igazság mennyire sérülékeny, de a hiány ugyanolyan borzasztó. Lehetetlen, hogy csak a versformáló józan ész működjön, és ne szivároгjon fel semmi a mélytudatból. A költészetben sarkalatos hibának érzem, ha valaki csak azt írja meg, amit a józan eszével felfog, mert azt nem tudom lírai közegnek érezni. Még csak átmenetileg sem tudom elképzelni, hogy csak a józan fejemmel írjak. Vannak mániákus nagy költők, akik mindig ugyanazt a verset írják. Azt sem tartom kárhözatosnak, sőt, az egy típusa a költészetnek.

– *Az Emlékkönyv miért lett emlékkönyv?*

– Játékból. A könny és a könyv a régi magyar nyelvben össze is kapcsolódott. Az emlék pedig kapcsolódik az egészhez. Másrészt az emlékkönyv a gyermekkoromhoz is kapcsolódik, hiszen a nővérem és más lányok írtak emlékkönyvet, s felmelegsik az ember szíve, ha ilyesmire gondol.

– *A cukormotívum is erre hajaz.*

– Sokszor előhozom a cukrot, valamilyen oknál fogva, nem tudom miért. Nem nagyon találkozom már ezekkel a recsegő, olvadozó cukorkákkal, amelyek oly jellemzőek voltak az ötvenes években, amikor a moziba járók ezeket szopogatták. Jó emlék.

– *Rendkívül rokonszenvesse teszi lírádat, a mulandóságnak ez a diszkrétan megszólaló hangja. A konkrét tényeken túl tudsz úgy általánosítani, hogy valami közös tapasztalatot írsz meg, gondolkodok itt például a szorongásokra.*

– Amennyi ebből tudatos lehet, fel-tétlenül az. Végül is a mulandóság és a szorongás mindnyájunk közös él-ménye, csak kérdés, hogy kit hogyan talál meg. Hogy miként alakul az ember gondolkodása erről az egészről, miként zárja ki az életéből magát az elmúlást vagy a halált, mint tapasztalatot, vagy miként tudja ezt szublimálni, jellem kérdése. Egyéntől függ, hogy ez hogyan érik meg, s miként

épül be esetleg a költészetbe. Az is biztos, ha valamit erről elmondok, nem egészen úgy van. Elmondok róla valamit, amit el tudok mondani.

– *Vallásos vagy?*

– Igen, de nem vagyok templom-ba járó. Ugyanakkor az eddigi életem során mindig jártam valami mi-att templomba, mindig voltak közeli ismerőseim között egyházi emberek. Teológiai érdeklődésem mindig volt, a Bibliát rendszeresen olvastam, a vallási tartalmak fontosak az életemben, még ha nem is ezek körül forog-nak állandóan a gondolataim. Az avantgárdnak ez a kezdeti prófétai korszaka, amelyhez én festőként is kapcsolódtam, annyiban különbözött a későbbi irányzatoktól, hogy nagy-on inspirált volt metafizikai tartal-makkal. S valamiképpen meg is kí-vánták abban a körben, ahol mozog-tam, hogy az ember tisztában legyen a feltehető kérdésekkel.

– *Miért csináltál könyvkiadót?*

– Nem az én ötletem volt. 1989-ben még Jovánovics Miklós volt a Magvető igazgatója, akivel én jó vi-szonyban voltam, bár moszkovita, vonalas ember volt, de rendelkezett kiváló tulajdonságokkal is. Abban az időben már érezte, hogy milyen irányban fog elmozdulni az élet, s a szükséges lépéseket megtette. Ak-korra nyilvánvalóvá vált, hogy a Magvető az addigi műszámot már nem fogja bírni. S elsők között a verseskötetekről derült ki, hogy úgymond nincs rájuk igény. Jovánovics létrehozott egy kiadót, amit profitorientált irányba akart te-relni. Eleinte nagyon jól ment. Többféle profilú kiadót akart létre-hozni, így olyat is, amely a költé-szetre specializálódik. A nevé-n hosszú ideig gondolkodott minden-ki. Végül az lett, amit én mondtam, mert addig erősködtem. Orpheusz. Majd engem jelölt ki a vezetésére, ami nagyon meglepett, de csak

heccből is elvállaltam. Már az elején sokan jöttek és mondták, hogy tönk-re fog menni ez a kiadó, s bevallom, nekem is voltak kétségeim. Az első kiadási széria abból az anyagból állt, amit a Magvető már elfogadott, de megjelentetni nem akart, s ezért át-adta. Kiadtuk Határ Győzöt, Bertó-kot, Somlyót, Orbán Ottót. Lénye-gében ezzel az alaptőke majdnem el is fogyott. Akkor a minisztérium mellett működött még valamiféle pénzosztó hely, s onnan tudtam az éves keretre pénzt kérni. Egy elég jó tervet adtam be, így kaptam még egy évre való muníciót. Majd lassan létrejött az NKA, s akkor már oda pályáztunk, s persze ahová még tud-tunk. Érdekes, hogy az összes létre-hozott szatellit kiadó közül lényegé-ben az Orpheusz élte túl a könyvki-adás átalakulásával járó lavinát. Ké-sőbb kivásároltuk az egész kiadót, ki kellett költöznünk a Vörösmarty tér-ről, mert minden megváltozott. Emi-att voltak álmatlan időszakaim, akkor még kicsi volt a fiam is, nyomasztott a felelősség, s az, hogy pénzzel kell kínlódnom. Aztán valahogy belejöt-tem, de most sem érzem úgy, hogy ez a fajta gondolkodásmód volna kívá-natos egy ilyen vállalkozáshoz.

– *De mégiscsak működik.*

– Igen. S volt olyan év is, amit nem szégyellek.

– *Az előbb említett költők névsor-ra, akiknek a műveit először kiadtá-tok, meghatározott egy arculatot is, ha jól érzékelem?*

– A nagyágyúk nyilvánvalóan nem kerülhettek hozzám, viszont az említett nagyon rangos névsorban szereplők köteteit kiadhattam, akik-nek akkor persze még más volt a megítélésük, mint ma.

– *Fiatalok kötetét is megjelente-d, mennyire érzed ezt feladatodnak?*

– Nem érzem feladatomnak, an-nál is inkább, mert nem gondolom, hogy különbség lenne egy fiatal-em-ber és egy ötvenéves férfi tíz év ki-

hagyással megírt kötete között. Ha valaki csak első köteteseket ad ki, az valóban misszió. Én ezt túlzásnak tartom, de nem látom problémának. Egy folyóirat műhelyében is igyekeznek felfedezni fiatalokat, de nem mindig van felfedezni való ember. S szerintem az is fontos, hogy aki van és jó, azt fedezzük fel, hiszen léteznek olyan alkotók, akiket nem akarnak felfedezni.

– Szerinted ennek mi az oka?

– Sok oka lehet, nyilván emberi vagy ízlésbeli ok is, s olyan is akad, aki nem talál társakat azon a vonalon, amelyiken elindult, de anyagi okai is lehetnek. És olvasni is kellene.

– Hogy látod, mennyire olvas a szakma?

– Azt hiszem, nem nagyon. Ha olvasnak is, nem elég figyelmesen. Ahogy baj az irodalom művelőinek körében az élmények hiánya, hasonlóképpen a kritikusoknak sincs elég élményük. Persze születtek nagy életművek kevés élményből, gondoljunk csak Emily Dickensonra vagy a Brontë nővérekre, akik bizonyították: a kevés élmény is elég, ha rendelkezik kellő mélységgel.

– *Manapság nem okoz nehézséget azoknak a köteteknek a kiadása, amelyekre a te kiadód vállalkozik?*

– Dehogynem. Persze valamenynyire ügyesnek kell lenni, de az ügyesség önmagában kevés. Kiadhatnék szakácskönyvet is, nyilván piacképebb lenne, de úgy vélem, ha valaki művel valamit, ragaszkodjon ahhoz, amit maga is jónak gondol, ha már beleölté magát, s mellette áll egész pályájával, nincs értelme változtatni. Az, hogy most éppen divatos-e a lóverseny vagy nem, nem jelenti azt, hogy a lovak, a zsoké s az az életérzés, ami a lóversenyt jellemzi, elvesztette volna a maradék vonzerejét is. Egy bizonyos országban, egy bizonyos közönség számára bizonyosan elvesztette, mert lenevelték róla. Nincs ló, nincs pénz, zsoké sincs már ebben a bizonyos országban, csak óriások vannak és kis lovak... Egy magára adó országban, mi különös van abban, ha a harangozók összejönnek, s alapítanak egy egyletet, s a következőkben a harangozást fogják gyakorolni, majd külföldre járnak tapasztalatot cserélni? Ez teljesen normális elmebaj. A köl-

tészet azért annyira nem más, az is valami hasonló. De talán több ennél... Mert egy egész világot hordoz magában, s egyfajta gazdagodás lehetőségét, amit nem lehet olyan könnyen megosztani, csak nyilvánvalóan azokkal, akik legalább ugyanolyan jártassággal bírnak benne. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy nem is érdemes ilyen beszélgetést kezdeményezni. Dehogynem.

– *Soha nem is szólt a széles tömegeknek.*

– Egy bizonyos történelmi időszakban, nem is olyan régen azt gondolták. Megvolt a haszna is, mert kiadták a klasszikusokat három forintért, ami igen dicséretes dolog. De hogy az a széles tömegeknek szólt volna, változatlanul nem igaz. Miért volna az? A gyémántművesek az egész világnak dolgoznak? Frászt.

– *Téged mint költőt ez nem nyomaszt?*

– Mint költőt nem, de mint embert igen. Régebben felmerült a kérdés: kinek írjál? Aztán kiderült, hogy vannak emberek, akik igénylik – akkor azoknak.

Erős Kinga

Három a nagyfiú (Ferdinandy Györggyel és Kemsei Istvánnal)

KÖDÖBÖCZ GÁBOR
Az intenzív jelenlét könyve

Szokolczay Lajos az erősen beszűkült, fantáziátlanul egysíkú és már-már személyiség-sorvasztó pályamodellek uralgása idején hihetetlenül sokirányú érdeklődésével, unikumszámba menő, tanulhatatlan talentumaival, irigylésre méltóan komplex érzékenységgel és sokféle affinitást ötvöző integratív szemléletmódjával összetevszethetetlenül egyéni és példaszerűen eredeti irodalom- és művészetkritikusnak, afféle reneszánsz típusú személyiségnek számít. Lett légyen szó az esztétikai létforma legkülönbözőbb válfajairól, Szokolczay Lajos a zene, a képzőművészet, a színház és irodalom területén egyaránt otthonosan mozog, s ráadásul mindegyiket szeretetteljes elmélyültséggel és magas színvonalon műveli.

A dolgozószoba és a munkahely állandóságához szokott, kevésbé mobilis ember talán csodálja, de aligha érti, hogy miféle logisztikai bűvészműtárvány, zseniális időbeosztás és elképesztő munkabírás révén lehetséges az a páratlan élménysűrűségű létezés-technika, amely az operátortól a könyvbemutatóig, a rendhagyó irodalomórától a kerekasztalbeszélgetésig, az írótabortól a kiállítás megnyitótól, a könyvfesztiváltól a rádiós és tévés szereplésig vezet. És mivel a személyes jelenlétet, a közvetlen és intenzív kommunikációt mindennél fontosabbnak, emberileg is nélkülözhetetlennek tartja, az egyik pillanatban még Budapesten, Sopronban avagy Egerben tűnik fel, hogy kisvártatva Szabadkán, Nagyváradon, Pozsonyban, Beregszászon, Újvidéken, Kolozsváron, Kassán, Sepsiszentgyörgyön vagy éppenséggel Bukarestben gyakorolja az írástudó kultúrmisszionárius határokon átívelő és régiókat összekapcsoló mesterségét. A száguldó profeszorként elkönyvelt Szokolczaynak a szokványos szobatudósokkal szemben számos előnye van: élet- és valóságismeret, óriási nagy szív, szimultaneista látásmód, szintéziselvű szemlélet, preconcepciók nélküli, mindenféle oktalán konvenciót elutasító gondolkodói bátorság és könnyörtelen, néha már-már nyersességig menő szókimonadás. Ráadásul a dsidás életörömeiket, életszépségeket sem veti meg: szereti a bort, a nőt és a nótát. Továbbá mókázásra, jóízű elcelődésre majd' mindig kapható; csilámló játékosága és kiváló humora van, ami előadói kvalitásokkal társulva nemegyszer showmaneket megszégyenítő produkciókban ölt testet. Mint például az történt 2006 júniusában Nagyváradon, a Partiumi Írótabor Góbé Csárdában összegyűlt közönsége előtt.

Szokolczay Lajos sokirányú érdeklődésének és tájékozottságának köszönhetően mindig képben van, de –

igazságkereső szenvedélye, következetes erkölcsisége és szuverén látásmódja miatt – igen gyakran ki is beszél a képből. Kibeszél a határon túli magyar irodalom számos jelensége és alakja (Wass Albert, Kannás Alajos, Székely János, Asztalos István, Páskándi Géza, Szilágyi Domokos, Hervay Gizella) kapcsán, de akkor is, amikor a kolozsvári Korunk kezdeményezte szavazásra a szerkesztőség által kért tíz legszebb vers helyett – tipikusan szokolczays megoldással – hatszor tízes listával rukkolt elő. (És az is jellemző, hogy igazából még ez a nagyvonalú gesztus sem nyugtatja meg.) A trendi, a divat, a kánon és a kultúrpolitikai elvárás hál' Istennek őt legkevésbé sem érdekli, megszólalásai talán épp ezért számítanak mindig érvényesnek és hitelesnek. Szokolczaynak úgyszólván majd' mindig különvéleménye van. Nála a tudományos felkészültség, az alapos és minden részletre kiterjedő életműismeret személyesség és vallomásosság, ha úgy tetszik, szeretetteljes elmélyültség és egzisztenciális érintettség nélkül vajmi keveset ér. Még esetleges, nem túl gyakori melléfogásait, vitára ingerlő meglátásait is ez az alapmotiváltság teszi izgalmassá és érdekessé.

Nagyrészt a korábbi kötetek (*Dunának, Oltnak*, 1984, *Ötágú síp*, 1989, *Kötél homokból*, 1994, *A csavargó esztétikája*, 1996, *Korforduló*, 1999) anyagából válogató, az irodalomtörténeti és művészetkritikai pálya egyfajta tematikus összegzéseként fölfogható, erdélyi szerzőkről szóló vaskos könyve (*Erdélyi ősz*, Argumentum, 2006) is ezt támasztja alá. A kis híján hatszáz oldalnyi kötet a mozdulatlan elkötelezettség, a szabadságszerelem által motivált értéktudatos cselekvés és a szerves építkezés igézően szép példája. A szerénységében súlyos, sokféle olvasmányélményt felidézhető emblematikus kötet cím azért is találó, mert a szerző egész pályáját meghatározó alaptörekvéseiről, értékválasztásainak titkáról, az elhívottság és elhivatottság lényegéről is sokat elárul. A teljesítmény nagyságának elismeréssel adózó, ám tőle megszokott módon játékosan és szellemesen évődő Márkus Béla, az Irodalmi Jelen 2006. októberi számában írott recenziójában „lótófutó gyarmatügyi előadó”-ként látta Szokolczayt, hozzátéve, hogy az irodalom- és művészetkritikus egy másik, minap megjelent kötetében (*Kikötő*) „végtelen vándorutak napszámosa”-ként jelöli meg önmagát. Mindkét jellemzés pontos, hiszen kimondva-kimondatlanul az egykori peregrinus ősök hagyományát követő folytonos szolgálatban, állandó készen- és útonlevésben, a talentumokkal való sáfárkodás közösségnek s szülőföldnek elkötelezett moráljában mutatja föl az életforma lényegét. Ami egyébiránt Papp Ágnes Klára recenziójában (Kortárs, 2007/2.) „korszerű konzervativizmus”-ként szerepel.

Nehéz nem észrevenni, hogy amikor tárgyához közel hajolván Szokolczay Lajos példának okáért Kós Károly portréját megrajzolja, akkor akarva-akaratlan voltaképpen saját hitvallását is kinyilvánítja. Az értekezésben ilyesféle tételmondatokat illetve, végkövetkeztetéseket olvashatunk: „...cél és rendeltetés nélkül művészet nincsen, vagyis az alkotó sosem tévesztheti szem elől a hasznosságát.”, „A megszállott, a lehetetlent nem ismerő, a szülőföld védelméért és szabadságáért, ha kell, életét is áldozó ember bolondsága ez. Mentése az értéknek, védelme a jónak”, „Mindenki kiemelkedhet a tömegből, ha tehetsége akarattal és elhivatottságérzéssel párosul”, „Ha tiszta hang kell, mindig megtaláltatik a tiszta toll is”, „...az író ha erkölcsös, nem lehet csupán kívülálló szemlélődő”. Hasonló szakszerűséggel, konfesszionális mélységgel és kendőzetlen őszinteséggel beszél más szerzők (Asztalos István, Hervay Gizella, Lászlóffy Aladár, Szilágyi István, Sütő András, Székely János, Szilágyi Domokos és Kányádi Sándor) bemutatásakor is.

Nem éréktelen megjegyezni, hogy a kötetbeli szerzők szinte hiánytalanul jelen vannak Kányádi Sándor költészetében is. A *Kós Károly arcképe alá* a reneszánsz típusú ezermestert, a *T. Á. sírjára* a műfajokat univerzálisan megújító, mindmáig nagyhatású „székely Homéroszt”, a *Nagycsütörtökön* a poeta angelicus Dsida Jenőt idézi, az *Asztalos István balladája* a „szivárványos mesélőkedvű” prózáírót, az *Egy csokor orgona mellé*, valamint *A krónikás ének (Jékely Zoltánnak-odaáttra)* „Erdély álomittas lovagját”, az *In memoriam Szilágyi Domokos*, illetve a *Hétlábú bogár* „a végtelennel játszó véges” tragikus sorsú poétáját, a *Páskándi Géza* az avantgárd és az abszurd felé egyaránt nyitott nyelvi és erkölcsi fenomént varázsolja elénk, az *Őszi elégia* a minden műfajban jelentőset alkotó és sajnálatosan agyonhallgatott Székely Jánost, az *Emlék-virrasztó* a „szavaink Nagyfejedelmé”-nek és a „magyarság égtartó emberé”-nek nevezett Sütő Andrást szólítja meg. A felsoroltak közül viszonylag rendszeresnek és folyamatosnak mondható érdeklődéssel Szilágyi Domokost, Páskándi Gézát, Székely Jánost és – terjedelmileg már-már monografikus igénnyel – Sütő Andrást tünteti ki a kötet szerzője. És az sem véletlen persze, hogy a *Fától fáig* és a *Fekete-piros* versek valóban csak legnagyobbhoz fogható költője, Kányádi Sándor is fél tucat elemző-értékelő írással szerepel Szokolczay Lajos jól átgondolt erdélyi kánonjában. (Ráadásul örömmel fedeztem föl, hogy a szerző figyelme Réti Árpád Egerben élő színművész ragyogó Kányádi-estjére is kiterjedt).

Az *Erdélyi ősz* szerzőjének irodalomfelfogása és kritikus magatartása – éppenséggel a formanívót is a létezési nívónak alárendelő beállítottság okán – mély és lényeg-

gi rokonságot mutat a minap elhunyt jó barát, Nagy Gáspár létfilozófiai súlyú testamentumával: „a tehetség semmi, elrontható, elpazarolható. / Ami az egész életben számít, az a jellem”. (*Zbigniew Herbert emlékére*). A meta-nyelvi bűvészkedésben, a „meggyantázott díjak”-ban és a kisszerű bokaharapdálásban örömeiket lelő „ezredvégi zsoldosok” számára persze igen komoly hermeneutikai feladvány lehet Cogito úr ama bizonyossága is, „hogy a halál mindent elrendező geometriája szerint / a hűség és jellem párhuzamosai beérik egymást”.

Az *Erdélyi ősz* őszikéknek még véletlenül sem tekinthető írásait Szokolczay Lajos a tudós agyával és a költő szívével formálta meg és szerkesztette egybe. Ezek a portrék, vallomásos esszék, kritikák és tanulmányok nemcsak a XX. századi erdélyi irodalom- és színháztörténetről adnak élményszerűen gazdag és sok szempontból reveláló keresztmetszetet, hanem a szerző intenzív jelenlétre épülő, immár a kultúrhistoria részét képező Kárpát-medencei kalandzásait is felidézhetővé és átélhetővé teszik az olvasó számára. Az egyes írások lényegre tapintó, nemegyszer költői vénára valló, emblematikus címei is ehhez nyújtanak segítséget. Íme, néhány jellemző példa a különösen atmoszférikus, nagy felidéző és megjelenítő erővel bíró, markáns címadások közül: „Erdély álomittas lovagja”, „Lázunk enciklopédiája”, „Harmadik honfoglalás”, „Füstnyelven szóló sejtelem”, „Érzésvilágok kiáltó csöndje”, „Égő házban nem fészkelődni kell, hanem tüzet oltani”, „Erkölc és szenvedély”, „Isten markában vacogó csillagok”, „Álmaink könnyűlovassága”.

Már az írások első megjelenésekor is sejteni lehetett, ami e kötet révén nyilvánvalóvá vált: az aktuális divatokra és posztmodern előírásokra fittyet hányó, mindig értékcentrikusan szemlélődő Szokolczay Lajos – mint afféle „rettegett és tisztelt” határok fölötti összekötő – elgondolhatatlanul sokat tett azért, hogy az egyetemes magyar irodalom értékei utat találjanak a reménybeli olvasókhöz, illetve a kánon alakításában fontos szerepet játszó szakmabeliekhez. Így aztán a jól végzett munka oltalmazó derűjével és a kiteljesedést ígérő folytatás reményével tekintet az *Erdélyi ősz*ben összegyűjtött termésre.

**Szeretettel várjuk kedves Olvasóinkat
és minden érdeklődőt
a Magyar Napló pavilonjánál
2007. május 26-án a Sajtófesztiválon,
a budapesti '56-osok terén,
és 2007. május 31. és június 4. között
az Ünnepi Könyvhéten,
a Vörösmarty téren!**

**„ne vesd meg,
amit nem értesz!”** Kondor Béla:
Küszködni lettél
Kortárs Kiadó, Bp., 2006.

Kondor Béla költői életművének értéséhez is segítséget nyújt a most megjelent „szöveges” Kondor-összes. A *Küszködni lettél* gyűjtemény Kondor Béla versesköteteit – életében csupán a *Boldogságtöredék* jelent meg, a Kondor halála előtti esztendőben, 1971-ben –, illetve „Kondor Béla magáról és másokról” készült naplójegyzeteit, fogalmazványait, feljegyzéseit közli, végül „mások” szólnak Kondorról. Ez utóbbi fejezet tartalmazza Kondor 1956-os, a Képzőművészeti Főiskolán lezajlott viharos kimenetelű művésszé avatásának jegyzőkönyvét; Nagy Lászlónak az ÉS-ben írott meleg ajánlóját három Kondor-vers megjelenéséhez, emlékezetes búcsúztatóját, melyben főlemlíti, hogy a század egyik legjelentősebb, világképteremtő képzőművésze élete utolsó évében kölcsönökből élt; Pilinszky János Kondor Béla első hazai kiállításának megnyitóján elmondott beszédét. A kiállításra 1960-ban került sor, melyet három nap múlva a főhatóság bezáratott, mivel a művész angyalai sértették a haladó világnézetű kultúrhatalom érzékenységet; megtudható, hogy Aradi Nóra otromba módon úgy akadályozta meg a pécsi Uránvárosi Óvoda pannójának elhelyezését (Kondor egyik ma már klasszikusnak számító alapművét, s ezúttal is az angyalokkal volt baj), hogy magát a munkát megtekintésre sem tartotta érdemesnek. A maga idejében kevesen álltak ki Kondor képzőművészete mellett (elsőként Koffán Károly, aki a festő szakról eltanácsolt fiatal magához vette a grafikain), s jöllehet e téren a művészettörténet-írás jócskán törlesztett, a mai napig nincs önálló múzeuma, de még „egy szerényebb méretű emlékszóba”-ja (Győri János) sem. Költészetét a két említett százados költőnagyság még életében hitelesítette, ám a költő Kondor nemcsak hogy azóta sem került bele a hivatalosnak tekintett kánonokba, de egykori ismertsége is erősen megfogyatkozott, szinte csak egy szűk szektára szorult. Hogy Kondor Béla költői életműve fönmaradt, a csodának és a *Küszködni lettél* című kötetet is szerkesztő Győri Jánosnak köszönhető, aki kivételes minőségérzékkel fölismerte a kondori versek értékét, és nem volt rest régimódi elhivatottságból gondolni azt.

Kondor Béla, mint a legkivételesebb alkotók, teljes művészi fegyverzetben lépett pályára. 1956-ra már készen állt Dózsa-sorozata – és verseit olvasva sem érzékelünk semmiféle fejlődésívet. Mivel nem vett részt az 56-os forradalomban, az említett főiskolás évek berzenkedései ellenére, nyilvánvaló tehetsége miatt mégis

ő lesz az egyik kiszemelt káder-művész („rendes herél” – K. B.). Derkovits-ösztöndíjat kap, Párizsba utazhat. Kondor feljegyzéseiből azonban kiderül, hogy pusztán azért maradt távol az „eseményektől”, mert teljes elszigeteltségben töltötte katonai szolgálatát. Naplója szerint, ha Pesten marad, részt vesz a forradalomban. „A szívem azoké, akik odafent, valami lehetetlenség érdekében, talán reményt és halálvágyat éreznek, harcolnak... Nem voltam ott. Pedig! Talán én is elessem volna? Mégis, furdal a lelkiismeret. Ha nem lennék katona, harcoltam volna a fegyelmezett söpredék ellen... jogom lett volna néhány tankot kilőni” – írta. Megrendítő vallomás, hiszen sem képein, sem verseiben nem érzékelhető közvetlen politizáló vagy közéleti szándék, illetve, persze mégis politizált, kiszélesítette a gondolkodást, ami elviselhetetlenül provokatív lázadásnak minősült a maga korában. Költői világképe közvetlenül nem érintkezett korával, de néhány fájó élmény lenyomata azért felismerhető verseiben. Például a levert forradalomé: „Fiatalon indultunk neki valahányan, ostobák és erősek. / Egy év omlott le azóta hirtelen és vének lettünk, okosak és bénák. / Zúg a tömeg most itt, tompa viharként és vár, / Szíve helyén parázs; a gyűlölet, lelke hamu és sár. / Itt állunk hát és várunk morogva: / A vérrel szembeköppöttek” (*Fiatalon indultunk neki valahányan*) –, döbbenetesen könyörtelen számvetés az ország erkölcsi összeroppanásáról, hirtelen lerohadásáról.

A közéletiség mellett a nemzet, haza fogalomkörét sem lehet tetten érni verseiben –, ám hogy kötése ropant mély volt, jelzi, hogy amikor 1957-ben Párizsban maradhatott volna (itt Albert Camus figyel föl a mindössze huszonhat éves grafikus tehetségére), később (Nyugat-)Németországban készítette elő maradását felesége, hazajött, illetve az itthon maradás mellett döntött. „Az én hazám kicsiny, ezért nagyon sok a dolgom” – rögzíti naplójában. Siker, hírnév, pénz – ezeket a fogalmakat alapértelmezésben az ember erkölcsi megkísértésének tekintette. A közhelyeszerű bonmot-t továbbírva: Kondor Béla nem népben-nemzetben, s nem is alanyban-állítmányban gondolkodott, hanem egyetemes létben és erkölcsben. Bárhol ütjük föl Kondort, akár verseit, akár költői prózáját, ugyanazzal az egy tömbből faragottsággal találkozunk: nyelvét egyfajta nehézkesség, darabosság jellemzi, furcsa, kitekert a szórendje, mint ha éppen nyakát készülne szegni a mondatnak. (Hasonló darabosság jellemzi a szonettíró Michelangelót is, Blake pedig profetikusan ösnyelvre törekedett, nem-irodalomra.) Kondor nem a nyelv, a mondat szépségére ügyelt – ezért kétségbe vonták, hogy egyáltalán tekinthető-e költőnek, vagy csak alkalmanként elbitangoló

poéta lelkű képzőművésznek –, a nyelv látszólagos töredezettségével éppen arra hívta föl a figyelmet, hogy nem a forma, hanem az üzenet, (s ha van,) a gondolat kinyilvánítása a művészet egyetlen értelmes célja – ezért provokálta minden pillanatban (rilkei értelemben) olvasóját: „változtasd meg az életedet!” „A vers a testből való hiány” – foglalta össze. Profetikus megvilágosodásra törekedett, a lét állandó törvényszerűségeit és az embernek a létezésben elfoglalható helyét, lehetőségét kutatta, azt, hogy mi végett vagyunk e világon, mi a költő (a művész) szerepe, földadata, s hogy *mi* az ember és művész *küldetése* (a küldetés is kétségbevonhatatlan alapértelmezés Kondor fogalomtárában).

A képeivel szembeni korabeli berzenkedés egyik fő oka a kereszténység szimbólumainak a hangsúlyos megjelenítése volt. *Bukott angyal, Késes angyal, Szent Antal megkísértése*, különböző Krisztus-motívumok (közel ezer rajzot, grafikát, festményt hagyott maga után két évtizednél rövidebb alkotói munkája során) – később annyiban igazolódott Kondor keresztényi „eltévelyedése”, hogy jószerevével már csak templomoktól kapott megrendeléseket. A másik ok Kondornak a hegeli-marxi történelemfilozófiai fejlődéstudással szembeni igen erőteljes szkepszise volt. Azonban noha Kondor egyik költői főműve, a Madách tragédiájára hajazó *Angyal, ördög, költő* valamelyest megenged közvetlenül a kor uralkodó világképével szembeni olvasatokat is, illetve valóban használja a kereszténység, különösen az ószövetségi teremtéstörténetek bizonyos konvencióit, Kondort nem tekinthetjük par excellence keresztény művésznek, illetve világképe nem írható le merő opponálásként. Ugyanis ennek a különös, bukott angyalokkal teli, a létrontást újra és újra elmesélő művészetnek a legközelebbi – egyenes ági – rokona az angol William Blake-nél keresendő. Blake tagadta, hogy az emberiség útja a szakadatlan fejlődés, tökéletesedés lenne (legfőbb gonosznak Newtont, Baconot és Locke-ot tekintette), s az ótestamentumi teremtésmítoszok meg apokrifek alapján különös, sajátos mitológiai rendszert teremtett, egy elképzelt, ősi állapotot akart helyreállítani. Kondor sem fogadta el a fejlődésteleológiát, de csak részben fordult vissza egy elképzelt aranykorhoz (szemben pl. a leginkább rokon szelleműnek tekinthető Hamvas Bélával), a mitológiai időből a bukást, a zuhanást emelte ki és tette állandóvá, a bukás okának pedig a tudomány, az ész által az Isten helyére törő „ügyes majmok” „istenesű férgek” hübriszt, az alázat hiányát. „Olyan kornak az emberkéi vagyunk, akik mindenképpen valami újat akarnak, bűnbeesettek, és annyira, hogy srófos eszükkel még akkor is csak-csak akarják,

amikor már nem kívánja egy ízük sem. Vagy azt kívánják, amit nem akarnak, de minden formában gótikusan buta népség, bölcsességtelen. Legjobb esetben nem akarnak semmit se, csak forognak, mint a megpörgetett kerék” (*Napló*).

Kondor Béla nem teremtett rendszert, valószínűleg nem is volt célja a rendszerteremtés, nem alkata miatt volt képtelen rá, hanem realitásérzéke óvta meg attól, hogy egy saját – spekulatív – szellem- (vagy álm)világban elmerüljön. Szimbólumhasználata, jelrendszere kereszténység-közeli, de a kereszténység tanításából leginkább az abszolút erkölcs és a jézusi szeretet parancsát vette át, illetve valamilyen isten-fogalmat. „A bibliai Jézus nem változtatni akart, hanem ősi tanokat – melyek a közkézen elvesztették fényüket és ezzel együtt érvényüket is – helyreállítani. Természetes, hogy utolérte a társadalom bosszúja, méghozzá azok képében, akik a szentségből hivatalt csináltak maguknak” – válaszolta a Vigilia „Ki nekem Jézus?” körkérdésére.

Költészete ellenáll a hivatalban lévő irodalmi és létszemléleti kánonoknak – ma inkább, mint létrejötté óta talán bármikor. Besorolhatatlan – ezért elsőként ismét csak korlátainkra emlékeztet bennünket, utókorát. Arra, hogy a létegesztet – a gondolkodási fűcsapások, mainstreamek mellett (vallásos, racionális, fejlődéselvű, katasztrófista stb.) – másképpen is el lehet gondolni: metafizikai távlatosságban, abszolút erkölcsi kategóriákban: „Botorkáló társam, aki verődsz napjaid és óráid percei közt öntudatlan, majd időnként örömet élsz: legalább a halál közelében ne vesd meg, amit nem értesz!” (*Angyal, ördög, költő*), és a teljes, feltétel nélküli önazonosságra kényszerítene – „Neked már a csontvelődbe / varázsolták, hogy félni; / komolyan hallgatni a / nálad ostobábbat és hallgass” (*Te és én*).

Simon Weil szerint az emberiség ősi tanítóit, a szakrális papokat fölváltották a költők, de már a költők is kiérdemítették önmagukat, ám utánuk csak rosszabbak jönnek (most ezt éljük, és csakugyan elviselhetetlen a társadalom mérnökeinek alantas uralma). Kondor döbbenetes erejű versei azonban meggyőznek a (valamilyen) költészet egyetemes szükségességéről – a Költészet ontologikusan bele van kódolva a létezésbe, nem muszáj rövidke életünket a bukásra, zuhanásra pazarolnunk, a folytonos munkálkodás és a szeretet által újra és újra megközelíthetjük a teljességet, az abszolútót. Axiomatikusan és paradoxonban: „Munkád a szükséges létezés. Nem bűn / nem is eredmény. (...) »Nemcsak derűs tudnivaló / hogy nincsen Művészet maga / és nem pusztulás a halál«”.

Pécsi Györgyi

Hullámok hátán Kodolányi Gyula
A hullám taraja,
Nap Kiadó, Bp., 2006.

Nemzedéki ellentétek minden korban voltak; a közösi, egymásra utaltsági érzést mégis nagy mértékben erősítette, hogy az egymást követő generációkat – mivel az élet feltételei csak lassan változtak –, sok minden összekötötte. Ez megszűnni látszik. Már nem is ott tartunk, hogy az elkövetkezendő nemzedék(ek)et teljesen eltérő életkörülmények, gyökeresen más technikai közeg veszi körül, de egyetlen emberöltő alatt következnek be alig követhető változások, alapvetően különböző szemlélet kíséretében. Mi (lehet) mindebben a kultúra szerepe?

Erre a nagy kérdésre keresi a választ esszéketének valamennyi írásában Kodolányi Gyula. És persze elsősorban az európai kultúráról van szó: amely kultúrát ma a legnagyobb veszély fenyegeti. Olyannyira, hogy már az erre történő utalás sem veszélytelen; sokan ódzkodnak is, hogy megtegyék. Aki nem helyezi kritikátlanul előtérbe a következményeit tekintve még ismeretlen globalizáció *mitoszá*t egyes helyi kultúrákkal szemben, azt a korszerűség jelmezében romboló erőszakhullám könnyen félresodorhatja. Holott egyetlen dologban biztosak lehetünk: *önmagából adódóan* a globalizáció éppúgy nem fogja megoldani az emberiség nagy problémáit, akárcsak sokat ígérő elődei. Közben mind nehezebb különválasztani a megélt valóságot a virtuálistól. S ahogy elmosódnak a határok, egyre inkább megtörténhet bármi. Meg is történik.

„Az emberekkel nem lehet akármit tenni. De sok mindent, túlságosan is sokat, mielőtt felocsúdnak” – ez az árnyalt fogalmazás híven tükrözi a múlt tapasztalatait. Hogy akkor mi lehet a jövőbe vetett remény? „A manipulált ember érzi a valósághiányt: és beteg lesz tőle. Egész társadalmak is. A médiaipar következménye – ha a dolgok így folytatódnak – nem az emberiség általános elhülyülése lesz, hanem olyan súlyos kataklizmák, amelyeket a társadalmak betegsége és a gyógyulás iránti vágy fog mozgatni.” Szívesen hinnénk, azonban azt látjuk: az embereket jobbra téveszmék mozgatják. Mint az, hogy csak akkor élünk igazán, ha folytonos mozgásban vagyunk, ha minél gyorsabban pörgünk és „semmire nincs időnk”. Miért tudatosul oly nehezen, hogy nem a villódzó, zajos kavalkárd lesz a miénk, hanem az, amit a magunk csendjében feldolgozunk? Korunk retteg a csendtől. A zsi-vaj kell neki, a „háttérzaj”. De nem kedveli a pasztelt

sem, a színek orgiája bővíti el. Nem sokra tartja a finom eleganciát, előbbre helyezi a látványos erőszakot. Nehezen viseli a visszafogottságot, meggyőzőbbnek véli a harsányságot. Így hát nem csoda: a halk szavú figyelmeztetést nemhogy nem érti, de meg sem hallja. Menekül mindattól, ami számadásra készítené önmagával szemben. Szüntelen rohanása közben a tömegbe vegyülve-rejtőzve remél valami megfogalmazhatatlan oltalmat. „*Csendjében, alkotó magányában a szellemi ember nincsen egyedül*” – mondja Kodolányi; vajon ez az emberek hány százalékára vonatkozhat? De nem is számszerűségük érdekes, hiszen nem a szellemi emberek aránya szorult vissza kétségbeejtően, hanem szellemiségük hatása. Gondolkodás nélkül van-e kultúra? Kultúra nélkül működhet-e olyan emberi szövetség, amely joggal emelheti más élőlények társadalmá fölé? Kodolányi pontosan fogalmazza meg azt is: „*Ha nincs átélés, a tradíció azonnal konvencióvá válik.*” Ki ne ismerné azt a jellegzetes, ókonzervatív figurát, aki büszkén hiszi magát „haladónak”, miközben szándékával ellentétben nem a konzervatív értékeket őrzi, csupán a belérögzült szabályok szerinti konvenciókat.

Kodolányi általános érvényű diagnózisait egyéni tapasztalataival támasztja alá, kiváltképp olyanokkal, amelyek nemzedékünk közös élményei. A fiatalabbak számára is egyértelműen érzékelteti: számunkra Amerika miért jelentett merőben mást évtizedekkel ezelőtt, mint manapság.

A hatvanas évek világszerte bekövetkező változásainak lényegében azonos életérzését a helyi viszonyok tették egymástól annyira eltérővé, hogy utólagos analízisük sem tudja azt kölcsönösen érthetővé, főleg nem átélhetővé tenni. „*Az emberi élet értéke – önmagunk, az egész társadalom mentalitásában – akkor süllyedt a mélypontra, amikor a gyárkerítések betonjára, téglafalára mázolvá olvashattuk országszer- te, hogy »A legfőbb érték az ember«*”. – emlékeztet Kodolányi. A forradalom okozta apró réseken bejuthatott már a szabadabb szellem hozzánk Nyugatról, a társadalom szélesebb rétegei pedig elkezdhettek ismerkedni a fogyasztói társadalom előfutárával, megízlelhatték a szerzés mámorát. Elgondolkodtató összefüggés: az akkori ellenzékiek, az akkori szellemi vezérek közül azok, akik továbbra is önmaguk maradtak, ma agyonhallgatottak, félreállítottak. Esetenként mint jó szándékú, túlhaladott eszmék képviselői kapnak olykor vállveregetést; mindenesetre folyamatoságuk megszakadt, hatásuk erőtlen. Míg a tömegek számára az anyagi birtoklás vágya, túlnöve önmagán, öncél lett, igazi öröm nélkül. „*Bármit meg lehet ten-*

ni, és semmit nem érdemes, de azért csak működünk” – jellemez tömören Kodolányi.

Ugyancsak érdekes a múlt meghatározó személyiségeiről (vagy éppen közelebbi-távolabbi családtagjainkról) ránk maradt ábrázolásokat boncolgató elmélkedés. Akadnak, akiket csak fiatalnak, másokat csak öregnek ismerünk, nem is akarjuk másnak képzelni őket. Kizárólag *ilyen* vagy *olyan* megörökítésüket érezzük hitelesnek, ehhez igazítva a *teljes* személyiséget. (Az olvasóban hirtelen felmerül a kérdés: vajon maga a szerző miként vélekedik a kötetén őt ábrázoló képről? Ilyennek látja-láttatná magát? És mikori énjét? Rajta van viszonya a világgal, leolvasható az arcáról, amit magáról közölni szeretne?) Mennyit árulhat el egyetlen kimerevített pillanat, amire aztán mindent építünk – saját habitusunknak megfelelően. Nem juthatunk-e közelebb, ha a(z) (élet)műhöz hozunk létre egy előtte sosem láttott, de önmagunknak kimunkált tekintetet? Nem csupán a készen kapott képek dermedhetnek időtlenné. Saját múltunk egy-egy kiragadott pillanatából magunk is szívesen létrehozzuk megkövült kivonatát – hitünk szerint – az *egésznek*.

Figyelemre méltó fejtegetéseket olvashatunk a nyelvi csapdákról, nyelvi divatokról; melyek gyakran szegényítik a nyelvet. (Egy eklatáns példa: a *kíván* érthetetlen eluralkodása az *akar* rovására, mindenféle szövegösszefü-

gésben. Pedig különösebb érzék nélkül is nyilvánvaló: más dolog akarni valamit, és megint más kívánni. E két kifejezés összemosása mindennapossá lett; függetlenül mondandótól, iskolázottságtól). Egyáltalán: a nyelv nélkül mi módon gondolkodhatnánk? Érzelmekkel. És azokat hogyan fejezhetnénk ki? Ösztönösen. A tudatosság rovására. Vagyis annak rovására, amitől ember az ember.

Kodolányi Gyula a rendszerváltozás egyik kulcsszereplője, Antall József munkatársa úgy véli: az előző rendszert nem kellett megdönteni; egyszerűen összeomlott. Más kérdés, hogy ki milyen részt vállalt a lehetőségekből. Az nehezen vitatható: leginkább a mások kárára történő magánakciók hoztak hatalmas sikereket az ügyeskedőknek, szégyenletes hordalékaikkal megdöbbsentve a mindenkor nehézkesen ocsúdó többségi társadalmat. Mert volt egy történelmi pillanat, amikor pusztán az érdem látszott fontosnak. *Az ember*, rang és pénz nélkül. A rövid időszak tovatűnt; ennek hangulatát hiányolja és kutatja Kodolányi: „*Nem hagyhatjuk, hogy e gondolat ismét a hanyagság vagy a szándékos felejtés süllyesztőjébe kerüljön. Azért sem, mert megrekedtünk – és csak a szabadság akkori ízének felidézésével tudunk továbblépni, világos gondolatok felé.*” Ideje volna: most ugyanis, kényszerből vagy önként, de – ellenkező irányba menetelünk.

Wutka Tamás

Hincz Gyula (1904–1986; tusrajz)

Keserű Mézes Mézes Gergely:
Miféle nyár
Parnasszus, Bp., 2005.

MH & FM Bán Olivér: Minden állomáson és megállóhelyen,
Parnasszus, Bp., 2006.

Nem szemtelenkednék a nevével, ha nem szerepeltetne hasonló című verset kötetében. Azt se ugratásból írom, hogy az 1800-as évek végén élt egy Édes Gergely nevű kiváló lelkész, nagy „mesterkedő”, és mint rokon-név óhatatlanul eszébe ötlük az olvasónak. Szerelmes verseket is írt, mint ahogy Mézes Gergely is gyakran ír.

Noha ebben a kötetben a szerelmes vers – szerelmes versnek van nevezve, aligha tudja közülünk valaki, mi-
ben áll immár a szerelmes vers szerelmes volta?

Távolról sem talányosak viszont a Mézes Gergely verseiben feltűnedező figurák, helyszínek, helyzetek és érzetek, ellenkezőleg, nagyon ismerősek. A kilencvenes évek végi masszában vagyunk, több tekintetben retrós fülzúgással, valamiféle elrendeződési lehetőség izgékony közegében. A „majdnem olyan” világban, ami valójában már évtizedek óta tart. A közbeszéd, mint a közvilág, mint a közérzet, bőgő mód átmeneti, ingatag, romló-bomló. És itt vannak ebben a vicces fiúk és a vicces lányok, a vicces szituációk, a törtető és kikészültek vicces kontrasztja.

A divat és áram azonban nem tréfa, nem jó, ha csupán gúny tárgya azért, amilyen. Mert nem lesz életképes, ami nem létező máris, nem hatol a zsigerekig. Amilyen hangon, és amiről Mézes Gergely beszél, az nem csak számára természetes, számunkra is az. Amennyiben viszont nem tud megnyitni valami számára is váratlant, nem tudottat, nem ellenőrzöttet, annyiban lehet bosszantó, de méltányolható is.

Hirtelen az egyik versben szóba kerül a lélek, mint szó és fogalom, amiről már régen hallottunk: „*Hol van hát a híres lélek, / amiről a régi regék mesélnek? / Hova bújhatott a locska kis lélek, / melyik ócska véredényben / lögybőlgeti el az estéket?*” – szökécske lányok kérdeznak ilyeneket. „*És szól a lelkem: vajon mit keresnek / ilyen szép lányok, egy ilyen helyen?*” Óh, Isten! – mondta Hamlet. De azért nem leszek igazságtalan: Mézes Gergely – és nem csak itt – legalább tudja, miről van szó: „*ha már elkoptunk összezsizólódás helyett / ne mondj semmit / nem kellene az érvek / hogy sokat basztunk így / nem jutott idő a szerelemre / csak csöndben figyelj / ne borítsd fel ezt a kényes egyensúlyt / ami jelenleg én vagyok*”. Említettem már egy átmenet-tudat kulcsszerepét. Aminek kulcsszava a: jelenleg. Ez cseppet sem szép, de tökéletesen kilúgozott jelentésű szó. És éppen ennek van fontossága, mert tökéletes kapcsot alkot a nemzedék tagjai között. Mivel mindenféle differenciáltság elvesztette tekintélyét, a „közös kincs” megbízható támasztéknak számít. Legalábbis egy időre. Amíg a keserűség át nem adja helyét egy mélyebb és bonyolultabb keserűségnek.

Bán Olivér új vizeken jár, legalábbis a Parnasszus pályakezdeket bemutató könyvsorozata szerint. Friss lírai termés, mi tagadás, életrevalóan eleven. Kissé fanyarkásra véve a figurát, mindjárt az első lapon köszönti is a Kedves Olvasót evégből, gyors firkaszerű rajzot készítve a „dolgok jelenlegi állásáról”. Nem mondhatom azonban, hogy e nyitó versben mindjárt megadja az alaphangot Bán Olivér, mert a háromciklusnyi terjedelem sok tekintetben próbautak hálója. Megannyi nyelvtétellel, vállrándítással, beintéssel szakaszolva az amúgy bizonytalan, néhol kétségbeejtőnek látszó terepet.

A kérdés most már az: milyenképpen kétségbeejtő ez a terep? Bán megpróbál választ fogalmazni, persze nem jut sem túlon túl messzire, sem mélyre. Mégse okoz csalódást pusztán ezért. „Valahogy nincsen semmi” – ezek nem az ő szavai –, ennyi mindenesetre árad a kötet egészéből, de az egyes darabokból úgyszintén. Nem először találkozom ilyen gondolkodásra készítő első fejezettel, amelyben a sorok szintjén alig mutatható meg a beszélni tudás kéje, a kötetnyi kompozíciótól viszont aligha tagadható meg az irodalom körébe tartozás joga. Másról van itt szó, mint az élmények feldolgozásának hiányáról, vagy az agyonszajkózott, s már eleve rémítő nyelvi sablonok beáradásáról a „költészet szent csarnokába”, nem is szólva az éretlenségek, érzelmi és nyelvi idétlenségek szövegbe-türemkedéséről. Hiszen ezek, bár semmiképp sem nagy írói erények, bocsánatosá válhatnak egy alkotói arányérzék fegyelmezésében.

Mivel, mint mondtam gyakori jelenségről van szó, ravaszbabul kell feltennem magamnak a kérdést: Vajon nem arról van szó, hogy a korábbi írói technikák, mint a leírás, jellemzés, ábrázolás, de még az újabb keletű beszédmód-választás helyén valami más jelenik meg? Valami, ami a posztmodernen túlra mutat. A közös sors, közös tapasztalat, közös nyelv, egyként birtokolható javak, egy sosem látott közösséget teremtenek, legalábbis elvben. Ezen belül igazán kár lenne valami határok között létező kultúráról beszélni. Nem is beszélnek róla. Félek azonban, hogy a felhőtlen békében mindezek ellenére, újabb elit kialakulásának leszünk majd tanúi. Ezúttal, a korábban kultúrának nevezett közeg ízlésformálóinak köréből kiváltan.

Ha nem tévedek, Bán Olivér valami nagyon hasonlót érzékel s mutat a maga módján. Pedig, mondhatnám, a költő még alig hagyta el az egyetemi padot. Nemzedékét mindenesetre kedvesen egybefonja az „annyira igen, amennyire nem” derűs filozófiája, s ez, egyelőre, szabad mozgást biztosít számukra a társadalomban.

Deák László

Regényrejtvény Nagy Koppány Zsolt:
Jozefát úr, avagy
a regénykedés
Alexandra, Pécs, 2006.

„nem rejtvény ez, kérem”

Nagy Koppány Zsoltnak ez az Irodalmi Jelen 2006-os regény pályázatán a II. díjjal kitüntetett dupla-regénye, a szerző második prózakötete igazi nagy dobásnak ígérkezik; az a típusú könyv, amelyhez később életpályát lehet alkotni, ahonnan az ismertséget lehet számítani. Ennek megfelelően a *Jozefát úr* mindent tud, amit egy modern (posztmodern?) regénytől elvárhat az olvasója, mégis – ahogy ez a mindenkinek írott szövegekkel lenni szokott – nehezen meghatározható, kihez kíván szólni. A két szövegből összerakott, a két Jozefát téblábolásait és regénykedését bemutató regény egyformán kínál olvasnivalót azoknak, akik a néhol ízléstelenül erotikus szövegekben lelik örömeiket, azoknak, akik az irodalmi rejtvények kedvelői, és szenvedélyesen nyomoznak eldugott idézetek után, és azoknak is, akik boldogan olvasnak komolytalan irodalomelméleti szövegeket. A *Jozefát úr* magasra teszi a mércét és olyan felkészültséget feltételez, amely kellő elszántsággal ruházza fel az olvasót, hogy a rendre megtorpanó és kitérőkkel teli szöveg ne vegye kedvét a folytatástól. A könyves „kommandósokat” (ahogy a szöveg nevezi olvasóit) becsben tartja Nagy Koppány Zsolt: a *Jozefát úr*-ban állandó tanácsokkal látja el, igyekszik fiktív világába lépten-nyomon bevonni őket, és számításba venni kalandéhségüket – és a kommandósok kintartásáért nem marad el a jutalom. A *Jozefát úr* fordított szerkezetében, ahol a második rész magyarázza az elsőt, az utolsó oldalak önként kínálják a választ korábban feltett kérdéseinkre.

A fülszöveg ajánlása szerint jó, ha olvasóként egyszerre tudunk „sírní, röhögni és töprengeni”, amennyiben a *Jozefát úr* olvasására szánjuk magunkat. A fülszöveg három feltételezése közül egy-egy azonban rendszeresen csorbát szenved. Leggyakrabban az utolsó, a töprengés. A *Jozefát úr téblábolásai* című első rész ugyanis szinte felkínálja magát, hogy ponyvaként, tartalmatlan szerelmi történetként olvassák sekélyes és semmitmondó cselekményét, olcsó love storyját, mely a második rész egyik szereplője, Tatar Illés receptúrája szerint nő, férfi, isten és ördög alaptörténetének variációja. Régiekből összegyűrt új őstörténet, más szerzők szavaival tűzdelt mese. A *Jozefát úr, avagy a regénykedés* című második részben háttérbe szorul a ponyva-jelleg, viszont gyakran próbára teszi a türelmet hosszadalmas kitérőivel, stílusjátékaival és Jozefát úr írói keserveinek plasztikus megjelenítésével. A körülményesség igazi

virtuóz regénykedéssel társul, így olyan játék kezdődik már az első oldalon, mely a regény(írás) velejét szívja ki, hogy esszenciális valójában mutassa fel a történetírás végső tanulságát: új történetet nem lehet írni, csak a régieket újraírni. Nincs új szó, mind elhasználódott már, írni is csak mások szavaival lehet. „A papíron hagyott toll magától ír” – zárul a Jozefáti regénykaland második része, a történet életre kel, a szerző pedig szögre akaszthatja hivatását. A profi írók kora lejárt, ahogy a regényhez fűződő elvárások is egyre bágyadtabbak – temethetnénk keserűen és sokadjára a regényírást, ha nem egy többszáz oldalas mű vége mondaná ki ezt az egyre inkább elcsépelte váló bölcsességet.

A *Jozefát úr* főszereplője a címmel ellentétben nem Jozefát úr, hanem Szerző úr. Minden oldal az övé, nem pedig kedves teremtményéé, minden oldalon ott ólálkodik, és egy percig sem hagyja elfeledni, ebben a szövegben ő a mindenható. A *Jozefát úr*nak tagadhatatlanul zseniális megoldása Jozefát fantáziájának felszabadítása az első rész 19. fejezetében, ahol Jozefát egész italozó társaságot gondol ki magának, majd visszatessékeli őket a képzeletébe: (Jozefát) „Jelzi az asztal körül ülőknek, hogy vissza lehet fáradni: azok szép sorban belépnek a fejébe”. Szerző úr mellett itt jelenik meg először a konkurencia – egy másik szereplő, aki teremteni és megsemmisíteni tud, hogy aztán a második rész Jozefátja mást se tegyen, mint írói kísérletekről ábrándozzék. Jozefát a kávéházi kompánia közepén adja annak tanújelét, hogy akarata és képzelete gazdag, és kiszolgáltatott bábu-léte dacára is képes némi önállóságra. Hiszen Jozefát egyes szám első személyű megszólaltatása az első rész 12. fejezetében még olyan meglepetés volt, amely a szerzői diktatúra újabb ármánykodására engedett következtetni. Különösen nő az olvasói rokonszenv az elnyomott Jozefát irányában, hogy úgy tűnik, ő az egyetlen, aki a szerző kényétől-kedvétől függ, a teremtett világ más szereplőire nincsenek hatással Szerző úr szándékai.

A második rész Jozefátja valamivel szerencsésebb az elsőnél: érdekes kísérleti alanynak bizonyul, akinek életét kívülről figyelni is izgalmas, nem csak beleavatkozni. A Jozefátok egymáshoz való viszonyát és azt a jó ideig nem világos tény, hogy a két Jozefát-szöveg miért került egy kötetbe, csattanósan világítja meg a regény utolsó fejezete, ahol – nem minden világirodalmi előzmény nélkül – a Jozefátok szerző-szereplő kapcsolatba kerülnek egymással. „Hát igazán felháborító, mennyire Jozefát úrnak és regényének a hatása alá került Jozefát úr regénye, dohognak Önök...!” – olvashatjuk a második részben.

A *Jozefát úr*-ban rendre megszólaló szerző regényalaként való szemlélése mellett szól egyrészt szokatlanul gyakori megszólalása, másrészt az a hajlandósága, hogy olvasóinak is tanácsokat, esetleg parancsokat osztogasson. Az olvasás mikéntjébe való beleavatkozás – ha nem

is olyan mértékű, mint a regényírás folyamatának bemutatása – éppoly határozottsággal történik. Szerző úr és Regény úr, a Jozefát-történetek mellékesnek álcázott, ám mellőzöttségükből folyton kilépő szereplői önállóságukra és szabad véleménykifejtésükre hallatlanul büszke teremtmények, akik úgy uralják Jozefát életét, mintha jelenlétük a lehető legtermészetesebb volna. És miért ne lehetne természetes? A regényalakká előlépett tudálékos Szerző úr és társa, a Regény úr szemszögéből bemutatott (szöveg)világ eseményei olyan izgalmakat kínálnak, melyek jelentősen eltérnek a Jozefát szerelmi és munkahelyi kalandjait taglaló regénysíktól. A megkerülhetetlen, állandóan locsogó és mindenhatóságával szüntelenül kérkedő Szerző úr jelenléte csupán akkor válik humorosságában is terhessé, amikor hatalmát öncélúan csillogtatja.

A szerző néven nevezett szereplőtől nem idegen az önirónia, akár az írói módszerekről, akár a kajánul vállalt közhelyekről van szó, ahogy egyértelműen megfogalmazza azokat a kritikai észrevételeket is, amelyek találóan világítják meg a *Jozefát úr* büszkén vállalt gyengéit. A regényírás kifigurázása és modellezése tehát egyszerre valósul meg a két történetben; Jozefát szerelmi történetét, majd a történet születését elbeszélő szövegek egyaránt működnek görbe tükörként és a valóság mélyére látni kívánó mikroszkópként. A talált szövegek, a rejtett idézetek, a sokszor olvasott toposzok szerepeltetése, megjelenésük módja nevetésre ingerlő: *Az angoltanár evangéliuma*, *A vizek partig érnek* és a *Nabok-ovi* önálló paródia. A regény a humor segítségével analizál, hiszen a kifigurázott alkotóelemek kiemelése egyben a regény darabokra szedése is. A második rész részletező, végletekig leterhelő okoskodása és vonatottsága éppúgy az ábrázolni kívánt tárgy, a regény megfoghatatlansága és definiálhatatlansága érdekében feszíti szét a szöveget, ahogy a szüntelen és „funkciójában meggyalázott” lábjegyzetelés is.

A *Jozefát úr* csapongásai, hirtelen nekirugaszkodásai, majd megtorpanásai ellenére matematikai pontossággal végiggondolt és megszerkesztett regény. Regényfüggvény, ahol a koordináták és a paraméterek a legkevésbé sem a véletlen művei. Az alkotóelemek finomra hangolt összerakása, a gondosan adagolt részletek a *Jozefát úr* nagy erénye, miközben spontaneitását és mesélőkedvét mindvégig képes megőrizni. „Nem rejtvény ez, kérem” – szól a második rész egyik lábjegyzete, miközben a terjenegős, minden részletre kitérő magyarázkodást, illetve a történettel párhuzamosan futó mellékszálakat és az újabb, szórakoztató események leírását kínáló lábjegyzetek létét indokolja. Pedig rejtvény, méghozzá a javából. Akár a két szöveg és Jozefátjaik közötti összefüggést illetően, akár a jelölt és jelöletlen idézetek kínálta játék kapcsán, rendre rejtvényes feladványokba ütközünk, amelyek megoldása,

ha nem is nélkülözhetetlen a regény megértéséhez, de mindenképp hozzájárul a mélyebb jelentésrétegek felderítéséhez. A *Jozefát úr* vaskos humora mellett létezik egy másik, intellektuális humorregiszter, mely a különböző idézetek abszurd helyzetben való alkalmazásából fakad. „Jer, Jozefát! Bújj vissza a köpönyegünkbe!” – szól Szerző úr az első rész végén, miközben visszatessékeli Jozefátot a fantáziájába, és happy enddel zárja kalandjait. A matematika filozófiájának jókedvű, szépirodalmi aktualizálása, hogy ebben a regényben minden igaz lehet, ahogy akár az ellenkezője is. Sőt a kettő felcserélhető egymással, tehát egyenlőségjel is tehető köztük. A fiktív matematika szabályai szerint A-ból B-be vezető legrövidebb út az az egyenes, melynek minden pontja külön, magyarázatra váró univerzum.

A *Jozefát úr* a változatok könyve. A fikcionalitás korlátlanságának megélt öröme a regény jelenet-változatainak és hirtelen megoldásainak eredője, így lesz az Antónia-kaland az első részben álomszerűvé, és ezáltal válik a második rész Jozefátjának előléptetése boldogtalan képzelődéssé. Sími, röhögni és töprengeni – így hangzott a *Jozefát úr*; *avagy a regénykedés* fülszövegében szereplő olvasási útmutató. A három infinitívusz egymás mellé rendelése a szöveg értelmezési módjait jelöli ki: a tragikus, a komikus és a filozofikus jegyek együttes érvényesülésének eredménye az a hol vidám, hol vérfagyasztó egyveleg, mely összevisszaságában képes szórakoztatni, tanítani, nevetetni és kétségbe ejteni. A *Jozefát úr* nyelvi regisztere segíti a hármas cél érvényesülését, az alpári köznyelvtől a klasszikus idézetek, illetve azok újrafogalmazásáig terjedő mozgalmas nyelvhasználat sok örömet okoz humorával és képtelenségeivel, hogy a második rész fejezeteiben mértéktelenül átvegye a hatalmat. Bár az ellaposodástól és az unalomtól, kiszámíthatóvá válástól tartó görcsös félelem a szöveg hirtelen fordulatait bosszantóan hebehurgyává és indokolatlanná teszi, a narratív okoskodás általában képes ezt a kellemetlenséget orvosolni, és méllázó jókedvre deríteni olvasóját.

Kocsis Lilla

A POLÍSZ MÁJUSI MEGLEPETÉSEI:

- Debreczeni Tibor naplója a Kuckó rendezvényeiről
- Handó Péter, Madarász Imre és Miklóssy Endre esszéi
- BuSzabó Dezső, Erdei Szabó István, Móricz Máttyás, Oláh András és Simek Valéria versei
- Ébert Tibor, Nyiri Péter, La Clézio és B. Clavel novellái
- Szász István Tas Vita Sándorra emlékezik
- Elmer István Turcsány Péter kötetéről
- Bágyoni Szabó István dr. Láng Gusztáv irodalomtörténeésszel beszélget az Erdélyi Helikon mai üzeneteiről
- Wass Albert 1964-es kanadai beszéde és halotti jelentése
- Barcsa Dániel: A táltos (élő emlékezet)
- Lukáts János kritikai írása Bálint Tibor Zokogó Majom című regényéről

**A párhuzamos
ösvények kertje** Tóth Krisztina:
Vonalkód
Magvető, Bp., 2006.

Adathalmaz, ami a leolvasó fej infravörös sugárnyalábjában nyílik meg; csíkjai nem, csak a közöttük lévő távolság hordoz információt – a papír fehérsége, a jel hiánya. A vonalkód a hozzárendelt tárgy, fogalom nélkül nem értelmezhető – ám léte nem csak termékre: sajátos alkotói technikára is utalhat.

Tóth Krisztina költő első novelláskötetében a szövegek közötti (s a szövegeket átható) hiány is energiával és jelentéssel bír. A *Vonalkód* tizenöt novellája, mint tizenöt pengevékony ösvény húzódik átjárhatatlanul egymás mellett; ahogy lemezen a mikrobarázdák, a történetársók is izoláltak, kapcsolatot közöttük egyedül az ösvények vándora, a magányos elbeszélő teremt. Tóth Krisztina a feldolgozandó élményanyagtól tisztes távolságot tart – pedáns, közönyös idegenvezetőként kalauzol át múlton és jelenen. Mondatai kiszámítottak, ironikusak és kemények: ez itt az út kezdőpontja, tájékoztat, a lakkfényű, barna cserépkályha; balra dohos családi nyaralónk következik és a nyomorúságos emlékü úttörőtábor, majd pár évvel odébb, ott, a vízparton, az első suta szexuális próbálkozás – nézzék csak: „fölköttem a csillagos ég, bennem pedig egy végtelenül lassan mozgó, hideg, riadt kamaszujj. Még, még. Fáj. Ugye sose hagysz el. Soha.”

Tűnődő csendességgel lép Tóth vonalról vonalra, haladásának irányát a novellák alcímében is jelölve (pl. *Életvonal Vervonal, Útvonal*). Prózájában a személyiség erősen tárgyiasul, az én éppolyan panel itt, mint az elbeszélések háttérét alkotó ipari táj, lakótelep vagy a japán bevásárlóközpont – szerepe bármilyen helyen és szituációban azonos marad. A tokiói utazásról szóló fejezetben (ami akár az *Elveszett jelentés* című film parafrázisa is lehetne) a hősnő egy régi kapcsolat tárgyi emlékeit próbálja felszámolni. Kísérletéhez az új környezetet használja eszközként, más és más helyszínen vesztve, rejtve el a régi szerelmes társasjátékból megmaradt levélkéket, kívánság-cetliket – a „Csókold végig a gerincemet” – cédula például a Villám szobrának lábához kerül, a „Beszélj a titkos vágyaidról” pedig egy malacperselyben landol. A tárgyak elhagyása elhagyottá, egyben szabaddá tesz. Ami marad, idegen térben idegen szavak. Ha megtalálja, se fogja érteni senki; ha érti is – mi változik attól.

Hogy ez a sivár tudás mitől evidens a *Vonalkód* történeteiben, arra – egy iskolai incidenssel kapcsolatban – *A tolltartó (Irányvonal)* című elbeszélés részlete ad-

hat választ. „Kimerevített pillanat volt (...) és közben nem éreztem semmit, hacsak azt nem, hogy vannak történetek és közben van sors, s hogy ennek a bizonyos sorsnak olykor semmi köze sincs magukhoz a történetekhez, hogy a sorsnak saját történetei vannak és saját ideje, s hogy ez az idő megállt”. Mondatok és mozdulatok, az előbb még teljesen egyértelmű eseménysor – hirtelen eltávolodik, jelentőségét veszti. A megfigyelő konstatál: ez nem az én hangom, nem az én testem, csak a látható, szavakkal még elmondható oldal. Felfeslik a szerelmek, múlt napok szövedéke – sorok között vibrál a hiány.

Tudatosság, nagyfokú kontroll érezhető a *Vonalkód* szerkesztésében; halálessettel indul és zárul a szimmetrikus felépítésű kötet, középtájt pedig – két, tablószerűen kidolgozott, részletgazdag novellában – a párhuzamosan futó szálak hálózattá szerveződnek. Tóth Krisztina leírásai élesek, legyen szó a gyermek- és kamaszévek belső vívódásairól vagy akár egy szimpla pecázásról – és önvalójában, a nosztalgia leghalványabb árnyalata nélkül jelenítik meg a Kádár-kor betonszürke égését, mindennapjait. Elbeszélésmódja viszont hiteltelenné válik, mikor elhagyja a saját köreit – vagyis, ha nem vállalja a személyes jelenlétet. A válogatás különben impulzív darabjai közül ezert is lóg ki a *Hangyaterkép* és a *Take five* című; előbbi leginkább a *Macskajaj* hangulatait idézi – van benne mágikus-realizmus és mesésen színezett (de érezhetően meg nem élt) nyomor; a másik mű vontatott, merev, a szerző túlzóan és feleslegesen él az eltávolítás eszközeivel. „– Szép vagy – mondta az idegen arcnak. – Merci bien – felelte az idegen női száj” – a várható szakítást azért lehetett volna ennél finomabban sejtetni. Egy bosszantó törés előfordul már korábban, az első oldalakon is; a *Lakatlan ember* megrázóan tiszta közelképei, az öreg kimondatlan részvétellel ábrázolt szenvedéstörténete mellett durva és modoros a közbevetett megjegyzés: „Nem megírni a pelenkás, kicsi alsótestet.” Tóth itt, mint a mesebeli okos leány, mutat is valamit, meg nem is – kiszólása, tekintve a kötet egészét, nem túl szerencsés. Ha „nem megírni”, akkor valóban legyen úgy, különben az egész szöveg hitelessége veszhet el egyetlen hatásosnak szánt mondat miatt. Szerencsére Tóth Krisztina máshol látja és be is tartja a szöveg szabta határokat. Könyvének erővonalai így nem hajlanak sem a színpadiasság, sem a túlzott hidegség irányába – rendszerré tömörülnek inkább, hogy aztán szertehullva bújjanak meg egy matekfűzet lapjain, a Nyugatról hozott sörösdobozok oldalán, kerítésrácsok között, vagy (bölcsen, rejtelmesen) a nyitott női tenyérben.

Koncz Tamás

Csak a kérdések maradtak Miklya Luzsányi Mónika:
Te csak táncolj szépen
Jelenkor, Pécs, 2006.

Az ember nyilván százféle módon írhat regényt, százféle technikával, százféle hangon szólaltathat meg költői nyelvezetet, kimért prózát. Különböző mélységű kútból merítve azonban mégis a merítő személye – azé tehát, aki vödért a mélyből felcsörlözve a vízben kincsekre is bukkan – határozza meg, hogyan is illeszti egymás mellé e „talált tárgyakat”: a múlt, a lehetetlen, az elképzelt mozaikszemeit.

Miklya Luzsányi Mónika legújabb kötetének (*Te csak táncolj szépen*) borítóján is ilyen mozaikszemeket pillant meg az olvasó – sárgult családi fotókat, régi okiratok töredékeit ábrázoló kirakós darabjait. A szerző is e „kirakós-technikával” dolgozik. Egy zsidó család történetét kísérli meg rekonstruálni egyrészt levelek, naplórészletek révén, másrészt – a kerettörténet által – beavatva olvasóját egy asszony és egy férfi egymástól függetlenül futó, majd egy ponton összefonódó sorsába.

Az asszony édesapja halála után annak vidéki házába utazik, s hátrahagyott holmijai között válogatva, keresgélve véletlenül bukkan egy „kis koszlott kockás füzetre”, mely a kamasz Löwy Gábor naplója, az 1930-as évek végéről. Ekkor még nem tudja: apja öccsének feljegyzéseit tartja kezében. Miközben kétségekkel teli nyomozásba kezd, hogy felfejtse családja homályba vesző múltját, s hogy hogyan lett Löwyből Lévai, a történet száalai egyre inkább összekuszálódnak az olvasóban éppúgy, mint a zaklatott regényhősben. „Már hetek óta vergődött, befejezi, nem keresget tovább, az egész, mint egy kirakójáték, olyan, de még az elemeket is neki kell kitalálnia, értelmetlen. Hiába olvasott, hiába kutatott, már napra pontosan ismerte a lépéseket, az események sorrendjét (...) csak a kérdései maradtak, amelyeket már nem volt kinek feltennie.”

E szerteágazó történetben a szerző több, egymástól markánsan elváló hangot megszólaltatva kíséri szereplői sorsát. A legsikerültebbek, legemberibbek mindközül talán a családi fészektől elszakadt gyermekeit egyre visszaváró Roza mama levelei, melyek háttérben egyfelől felsejlik egy naivitással megfogalmazott korkép, másfelől érzékeny jellemrajz a szeretteit nélkülözni kénytelen anyáról. „Most egy nagy levelet írok neked, mert úgy érzem, hogy nagyon egyedül vagy még nincs ösmerettség én most szépen megfogom a kezedet és vigyázok rád abba a borzasztó nagy városba ahol vagy és ahol ojan óriási a forgalom amitől én úgy féltelek és

kérem a jó Istent, hogy ő nagyon vigyázzon rád” – küldi összefolyó szóáradatát Roza mama külföldre szakadt Gyuri fiának. S míg fiát a távolból is féltő anyai gondoskodással veszi körül, könnyít egyben saját magányosságán is. Már-már úgy tűnik, elveszettebb ő gyermekei nélkül idehaza, mint idegenben új életet próbáló fiai.

Ahogy Roza mama szavai – aki mintha levegőt sem venne írás közben, úgy buzognak aggódó, féltő sorai – a történet is áramlik előre, s miközben ide-oda ugrálunk az időben és a szereplők között, töredékekből, filmkockaszerű jelenetekből kell összeállítanunk az egyes személyek karakterét, lelki beállítódását. A családja után nyomozó Lévai lányt jól jellemzi az a rövidre vágott jelenet, amikor monostári felderítő útja során a szegény-negyedbe tévedve visszaretten a szemérmetlenül szoknyája alá kukkoló kisfiútól: „A gyereket észre sem vette, ott lógatta magát az egyik híd korlátján fejfelé. (...) csak hintázott (...) de a szemét le nem vette róla, alulról fölfelé méregette, hogy belepirult, marhaság, alig múlt tízéves.”

Sok apró részlet, egyre gyarapodó történetyszálak kapcsolják be a nyomozásba az olvasót. Együtt keresünk, kutatunk a szereplőkkel, s olyan nyomokra is bukkanhatunk időnként, melyek a regényalakok előtt rejtve maradnak. Ilyen az elhunyt apa dolgai között megtalált cselédnapló, mellyel lánya nem tud mit kezdeni, az elbeszélő azonban – történet a történetben – aprólékos műgonddal rajzolja meg a Pestre szökött, zsidó nagypolgári családnál munkába álló cselédlány, Varga Orsolya történetét.

„A valóságot rekonstruálni képtelen, lassan pereg át ujjai között a múlt, csak a kvarcszilánkok hangtalan villanását érzékeli, a hullást nem is” – e szavakkal kezdődik Miklya Luzsányi Mónika regénye. S nem véletlenül idézem most, írásom vége felé közeledve e sorokat. Ami az olvasónak – aki talán reménykedett egyfajta „megoldásban”, a titokzatos családi történet bonyolult szálainak kibogozásában – csak az utolsó lapoknál derül ki, az a szerzőnek (minden bizonnyal szándéka szerint is) már a történet kezdetén világos. A szanaszét hányódó, hiányos kirakós darabjaiból nem lehet összeállítani a történetet: egy család múltjának, jelenének, hányattatásainak darabjai villannak fel csupán, kételyek sorát hagyva a szereplőkben és az olvasókban. Számos kútból merített az író, mikor e történet megírására vállalkozott. Mély merítések ezek, nem mondom. Csak talán a merítésből felszínre kerülő kincsek tárlatában gyönyörködve szükségünk van egy kalauzra (szerzőre), aki segít eligazodni a sok szép, fényes holmi jó érzékkel megkomponált világában.

Rózsássy Barbara

Író születik Sipos Lajos:
Tamási Áron
Elektra Kiadóház, Bp.,
2006.

Találós kérdés gyanánt is föltehetnénk, vajon melyik magyar író írta melyik magyar íróról a következőket: „Úgy tűnt föl nekem ezekben a percekben, mint egy hatalmas szép majom”. Tessék szerelmes esteken a Gellért-hegyen sétálni Szabó Dezső szobra körül, és hamarosan Farkaslakára vonatozni Tamási Áron sírjához: Tamási Áron írta Szabó Dezsőről, olvasható *Virasztás* című kötetében.

Mi itt és most azonban nem Tamásiról akarunk szólni, hanem élet- és pályarajzírójáról, Sipos Lajosról. Vagyis egy másik íróról. Jó volna hinni, hogy őt sem kell bemutatni az olvasónak, hiszen mindenki ismerheti őt, mint immár a sokadik generációt nevelő és oktató professzort, mint a Babits-kutatás megkerülhetetlen tekintélyét, a Babits-művek kritikai kiadásának szívet, lelkét és elméjét. Sipos azonban, nincsen jobb szavunk, nagy huncut – tudományszervezői, tudósi, oktatói tevékenysége mellett. Vagyis: írónak készül. Nyolc évvel ezelőtt adta közre a *Babits-olvasókönyv* két vaskos kötetét, amely egy látens új Babits-monográfia volt. Mégpedig igen eredeti módszerrel megírt monográfia: irodalmi szövegek, levelek, dokumentumok sorjázta, egyetlen szerkesztői (szerzői) összekötés nélkül – Sipos „csupán” a jegyzetekben lépett elő. És a két kötetet végigolvasva az olvasó komplett, valóban hiánytalan képet kapott Babitsról. Életrajzot, pályarajzot, de bizony még esztétikai fogódzókat is. Újszerű és – Sipos pályáján – előremutató, sikeres kísérlet volt ez a mű, melynek egyfajta folytatását érezzük a Tamási-biográfiában. Persze ne feledkezzünk meg, hogy 2003-ban jelentette Babits Mihály életrajzát is, mely ugyancsak előképe mostani könyvének. Ha az *Olvasókönyv* tudósi-szerkesztői trouvaille volt, a Babits-biográfia a több évtizedes kutatómunkán alapuló, remekül megírt írói életrajz példamutató reprezentánsa.

Hiszen voltaképpen ezt kívánjuk hangsúlyozni: Sipos a magyar irodalom egyik nagyszerű hagyományához látszik csatlakozni. Az írói életrajz műfajához, melynek tekintetében a magyar olvasó elkényeztetett, hiszen legkiválóbb íróink írtak legkiválóbb íróinkról – elég csak Gyulai Vörösmartyjára, Mikszáth Jókajára vagy Illyés Petőfijére gondolnunk. Szívünk szerint mégis leginkább azzal az életrajzzal rokonítanánk Sipos könyvét, melyet ugyancsak irodalomtörténész írt: Voinovich Géza nagy Arany-biográfiájával. Amint Voinovich *íróvá* lett e három kötet által, úgy, azt gondoljuk, Sipos Lajost sem

„csupán” kiváló irodalomtörténészként kell említenünk ezután. És milyen érdekes! Mintha íróvá válásának megvolna az a fajta belső logikája (miközben látszólag mindvégig megmarad irodalomtörténésznek), amit több kortárs par excellence szépírónál megfigyelhetünk: ha az *Olvasókönyv* egyfajta posztmodern aktus volt, úgy a Babits-életrajz a szikár „rövidpróza” könyve, a Tamási-biográfia pedig a regényé.

A regényé, amely komótosan, de friss tempóban követi hőse életét és pályáját. Miközben filológiai dokumentálható, hogy a szerző végigolvasta és -kutatta a föl-lelhető Tamási-hagyatékot (ideértve például a Petőfi Irodalmi Múzeumban található, egyelőre csak részben hozzáférhető anyagot), az olvasó egy kifejezetten jó, mindvégig izgalmas regény olvasásának élményével teszi le a könyvet. Sipos műve az életrajzi regények legjobb fajtájából való: pontos, szabatos, gördülékeny stílusú. És ami éppen Tamási Áron esetében különösen fontos: nem hatódik meg hősétől és tárgyától. Az „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne” Siposnál fejezetcím, nem pedig könyve egészét átható patetikus vezérmotívum. De ha akar, az író él a pátosz eszközével is: például könyve utolsó előtti fejezetében, Tamási temetésének elbeszélésekor – de akkor is rafináltan. „A Farkaslakára (románul: Lupeni) feladott koporsót szállító vagonat valahol, valakik vagy a vak véletlen az ország déli részébe, a Zsil-völgyi Lupénybe (románul Lupeni) irányították. Június 8-án Lupényből közölték, a vagon megjött. Június 9-én a holttestet szállító kocsit hozzákapsolták egy Segesvárra induló szerelvényhez. A segesvári vasutasok kiszabadították a vagonat, s a holttest még aznap este Székelyudvarhelyre érkezett.” Ez az idézett rész a fejezet elején áll, s gondoljunk bele: mi minden sorjázik ebben a pár sorban, asszociatív, csupán a hívószavak (Segesvár, Zsil-völgye) alapján, egyben micsoda pompásan elkeserítő, jellegzetesen közép-európai abszurd ez. És pátosz is, igen: eszünkbe juthat például az *Emberek a havason*, Szóts István filmremekének emlékezetes halott-szállító epizódja is. És a legnemesebb értelemben vett pátosz hatja át azt az egyszerű kijelentő mondatot, mely e fejezetet zárja: „A Havas azon részén, ahonnan az „Úrasztal kövé”-t elhozták, jó vizű forrás fakadt”. Az „Úrasztal köve”, mint megtudjuk, egy hatalmas kőtömb, melyet Tamási Áron síremlékéhez használtak fel (Sipos nem mulasztja el megemlíteni, hogy „csak három összekapcsolt erdei traktor tudta kimozdítani helyéből”). Ezeket a példákat azért említettük, hogy dicsérjük Siposnak nem csupán filológiai lelkiismeretességét és irodalomtörténeti erudícióját, hanem szépírói érényeit is: a stílári soksznínúséget, a biztos szerkesztést.

Pienták Attila

A filológusok titka Hubai Péter:
A Megváltó a keresztről.
Kopt apokrifek Núbiából.
Budapest, Szent István
Társulat, 2006.

Hubai Péter egyiptológus *A Megváltó a keresztről* című könyvének hátoldalán olvasható ajánló kisebbfajta szenzációt sejtet. Eszerint a könyvben publikált kopt nyelvű kódex, amelyet még 1965-ben találtak Egyiptom déli részén, majd a kairói Kopt Múzeumban porosodott, egy „számunkra teljesen ismeretlen Jézus-képet” őrzött meg. Ez a Jézus ugyanis táncol a kereszt körül, és himnuszokat énekel. Ami – mint a könyvből később kiderül – az afrikai törzsi kereszténység hasonló rituáléit, az amerikai shakereket és persze a haszidokat idézi, és nem véletlen, hogy a nagy keresztény egyházak mindig undergroundba szorították ezt a fajta áhítatot. (103 o.)

Az ajánlás vélhetőleg piaci szempontokat jelenít meg, s ilyen módon a National Geographic Júdás evangéliumának kétes sikerére apellál, s talán áttételesen arra a hisztériára is, ami Dan Brown spirituális horror-giccsét, a *Da Vinci kódot* kísérte. Pedig a kánonbeli Jézus-képtől eltérő „ismeretlen Jézusok” tucatszám jelennek meg az apokrif irodalomban, főként a gnosztikus iratokban. Ezek jó része még magyarul is olvasható, igaz rossz fordításban, de ez más lapra tartozik. A szűkkeblűen érdekességre és/vagy újdonságra vágyó olvasó szemszögéből azonban nem ez az igazi gond, hanem az, hogy maguk a szövegek nyúlfarknyiak, a több mint háromszáz oldalas könyvben mindössze tíz (!) oldalt tesznek ki, s ezt is csak a nagyobb betű és a verses forma miatt. És sajnálatosan a maradék háromszáz oldal sem az ősi keresztény irányzatokról, gnoszticizmusról, koptokról (stb.), vagyis a szöveg szellemi háttéréről szóló ismeretterjesztés. A kétnyelvű (kopt és magyar) szövegek közlés után az irat letlkörülményei, a kopt betűk, iniciálék, az írrok általi javítások, illusztrációk és nyelvi jellegzetességek tárgyalása következik. Ezután esik szó a két szöveg tulajdonképpeni tartalmáról. Csalódás éri azonban az idáig jutott megfáradt olvasót, ha azt hiszi, hogy végre föltáru előtte a hátlapon beharangozott titok. Ez csak a beavatottnak tárul föl. Komolyabb teológiai, vallástörténeti, sőt témaspecifikus (koptológiai) háttértudás híján nem sokat fog érteni az alkímista iratokhoz hasonlóan jobbára utaláshalmazokból álló rendkívül száraz és élvezhetetlen szakszövegből. Kinek mond például bármit is az olyan kitétel, hogy „Laodikeiai Apollinaris egyik követőjének álláspontja tükröződik itt, vagy még inkább egy markáns monofizita vélekedés megfogalma-

zásaként a Halikarnassosi Julianus apthartodokéta eleveinek irodalmi lecsapódását látjuk”? (98 o.) És ez a két fejezet még a könyv legolvasmányosabb része. Ezt követik a bibliai utalások, ill. azok változatainak listája, rövid értekezések az ókeresztény himnuszokról, a redakció kérdéséről, a kódex keletkezésének helyéről és koráról, majd a 168. oldalon kezdődik a filológiai kommentár. Az egészet a szövegek kopt és görög szavainak szótára, bibliai név- és helymutató, a szöveg német fordítása, és egy paleográfiai táblázat zárja, majd mellékletként a kódex lapjainak színes fotói.

Vagyis Hubai Péter könyve hamisítatlan exkluzív szakszöveg. Tartalmát tekintve a régi teológia és a modern filológia sajátos kereszteződése, formailag pedig olyasmi, amit disszertáció gyanánt szoktak beadni, s amit legfeljebb az opponensek olvasnak el. Ha valamit idegen szóval ki lehet fejezni, a szerző nem habozik, hogy így járjon el (citátum, faktum, scriptor, stb.), és általában a magyaros írásmódot is mellőzi (katechézis, theológia, eschatalogikus, stb.), ahogyan magyartalan a stílus is – mintha egy orvosi szakszöveget olvasnánk. Hiába, olyasfajta műveltség szégyenít meg bennünket, mellyel hitvány korunkban már csak néhány szellemi arisztokrata rendelkezik. *A Megváltó a keresztről* a téma iránt érdeklődő átlagos keresztény teológusnak vagy ókortörténésznek legalább annyira megfekszí majd a gyomrát, mint a művelt közönségnek. Maradnak a koptológusok, ill. a későantik világ és a korai kereszténység szakértői. Idehaza van belőlük úgy két tucatnyi (az egyetemi hallgatókkal együtt). Persze ha a mű angolul íródott volna, az ezret biztos elérné a potenciális vásárlók száma a földgolyón. De az is lehet, hogy az opus egyenesen Isten számára készült, mint a gótikus katedrálisok groteszk figurái, amelyeket nem emberi szem számára alkottak, minthogy távolról nem kivehetők, hozzájuk fölmászni viszont életveszélyes.

Mindennek dacára nem döntött rosszul a kiadó. Mert ha tartalmát tekintve nem is, de mint egy kulturális zárvány: az ezoterikus és elitista ókonzervatív bölcsészet *survivaljének* páratlan dokumentuma méltán tarthat számot a vallás- és eszmetörténészek, vallásszociológusok, de még inkább a kultúrantropológusok és az etnográfusok, azaz a „jelenkor régészei” érdeklődésére. A kései skolasztika mai megfelelőjével van dolgunk: amikor Európa már túl volt Brunón, Kepleren és Galilein, néhány kifinomult elme még mindig az angyalok tipológiai problémáiról értekezett, méghozzá rendkívül cizellált formában, a korábbi századok összes fölhalmozott „teológiai” irodalmát citálva, ékes latinsággal. Végső soron *A Megváltó a keresztről* olyan emlék, mint maga a kopt kódex.

Farkas Attila Márton

Antal Attila (1956, Sátoraljaújhely) költő, tanár. 1992-ben egyetemi doktori, 2002-ben Ph.D. címet szerzett. Jelenleg a Nyíregyházi Főiskola Irodalom Tanszékén dolgozik docensként. Eddig

négy önálló verseskötete jelent meg, legutóbbi: *Párhuzamos világok* (Szepessy Bélával közösen, 2005). Áprily Lajosról szóló könyve 2003-ban látott napvilágot Kolozsváron, a Kriterion Könyvkiadó gondozásában.

Blasszauer Róbert (1940, Pécs), 1966-ban elektrotechnikusként végzett, 1973-ban az ELTE magyar-történelem szakán szerzett diplomát, majd doktorált. Dolgozott vil-lanszerelőként, tanárként, lektorként. A XIX–XX. századi magyar irodalom történetével foglalkozik. Budapesten él. 1992-ben Batthyány-Strattmann László-díjat kapott. Munkáiból: *Pécs irodalmi élete a századfordulótól az első világháborúig* (Bp., 2000) *Kis-Svábtörökország* (Balaton Akadémia, 2006)

Bolemant László (1968, Ógyalla) költő. 1992-ben Pozsonyban gépészmérnöki diplomát szerzett. 1994-től egy éven át a pozsonyi Irodalmi Szemle szerkesztőjeként dolgozott, később posztgraduális ösztöndíjasként Angliában, ma Budapesten él, mérnök-ként dolgozik. Önálló verseskötetei: *Üvegszálak* (AB-Art Kiadó, Pozsony, 1996), *Időszobrok* (AB-Art Kiadó, Pozsony, 2001).

Danecki, Ryszard (1931, Poznan) szülővárosában élő lengyel költő, prózaíró, szerkesztőként, publicistaként és színikritikusként is dolgozik. A „Wierzbak” poznani irodalmi csoport társalapítója (1956).

Deák László (1946, Budapest) költő, az Orpheusz Kiadó vezetője. József Attila-díjas, *Fojtás* című verseskötete 2003-ban Év Könyve-díjat kapott. Legutóbbi kötete *Emlékkönyv* címmel 2006-ban jelent meg.

Dobai Péter (1944, Budapest) költő, író, filmrendező. A *Mephisto*, a *Redl ezredes* és a *Hanuszen* című Szabó István-filmek forgatókönyvírója. 1981-ben Cannes-ban elnyerte az Év Legjobb Forgatókönyve díjat. József Attila- (1976) és Babérkoszorú-díjas (2000). Legutóbbi kötete: „*Barth hadapród, becsületszavamra, visszatér a nyár!*” (versek, Nagyvilág, 2005)

Dobozi Eszter (1956, Cegléd): költő. A kecskeméti Kodály Zoltán Ének-zenei Általános Iskola, Gimnázium, Zeneiskola és Zeneművészeti Szakközépiskola igazgatója. 1989 óta a *Forrás* szerkesztőségi tagja. Kecskeméten él. Többek közt Pilinszky- (1992), Kölcsey- (2000) és Arany János-díjas (2004). Legutóbbi kötete: *Másolhatatlan* (versek, Ister Kiadó, 2005).

Drzewucki, Janusz (1958) lengyel költő és irodalomkritikus. Lengyelország északnyugati részében (Kruszwica) született, lengyel szakon végzett a krakkói Jagiello Egyetemen. Négy verseskötetet és három kritikagyűjteményt adott ki. A *Czytelnik* (*Olvasó*) varsói könyvkiadó főszerkesztője.

Erős Kinga (1977, Brassó) kritikus, a Magyar Napló szerkesztője, Budapesten él. Rendszeresen közöl többek között az Új Könyvpiac, Irodalmi Jelen, Szépirodalmi Figyelő, Kortárs és Hítel című folyóiratokban.

Faludi Ádám (1951, Tabánya): író. 1997-ig számos munkahelyen, legtovább tanárként dolgozott, ezt követően három évig újságíró, jelenleg szabadfoglalkozású. 1970-től az írás mellett más kifejezési formák is – happening, akció, vizuális költészet, rock – megjelennek alkotásaiban. Legutóbbi kötete: *Országúti firkláló* (novellák, Magyar Napló, 2004).

Farkas Attila Márton (1965, Budapest). Az ELTE-n szerzett egyiptológusi és kultúranropológusi diplomát, 2006-ban doktorált. Jelenleg a Tan Kapuja Buddhista Főiskolán okít kulturális antropológiát és buddhista filozófiát. Budapesten él. Legutóbbi könyvei: *Filozófia előtti filozófia. Szimbolikus gondolkodás az ókori Egyiptomban* (Typotex, 2003), *Arbori. A honi politikai közbeszéd természetrajza* (Liget, 2006).

Gergely Ágnes (1933, Endrőd) költő, író, műfordító. 1974-től a Szépirodalmi Kiadó, 1977 és 1988 között pedig a Nagyvilág munkatársa. József Attila- (1977, 1987), Kossuth- (2000) és Radnóti-díjas (2006). Legutóbbi kötete: *Útérintő* (összegyűjtött versek, Argumentum, 2006). Fényképét Fábian Nóra készítette.

Gömöri György (1934, Budapest) irodalomtörténész, költő, műfordító. 1956 novemberében elhagyta Magyarországot. 1969–2001 között Cambridge-ben tanított lengyel és magyar irodalmat. 1994-től a Bécsi Napló szerkesztőbizottságának tagja. Legutóbbi kötete: *Ez és nem más* (válogatott versek, Argumentum, 2007)

Grzeźczak, Marian (1934) lengyel költő, esszéista, műfordító, dramaturg. Lengyel és cseh bölcsészeti tanulmányait Poznanban fejezte be. A „Wierzbak” poznani irodalmi csoport társalapítója (1956). A kilencvenes évek közepén a Lengyel Írók Szövetségének volt az elnöke.

Kocsis Lilla (Szentes, 1977) a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán magyar–német szakon végzett 2000-ban, a szegedi Irodalomtudományi Doktori Iskolát 2005-ben fejezte be. Öt éven keresztül tanított középiskolában, 2005 óta a Szegedi Tudományegyetem Rektori Hivatalának munkatársa.

Koncz Tamás (1982, Marosvásárhely) jelenleg Erdén él, a Károli Gáspár Református Egyetem végzős, magyar szakos hallgatója. Öt éve publikál rendszeresen. Az Irodalmi Jelen, Napút, Új Könyvpiac és Bárka folyóiratokban jelennek meg kritikái, recenziói.

Ködöböcz Gábor (1959, Vásárosnamény) irodalomtörténész, 1983-ban végzett a KLTE magyar-történelem szakán, majd PhD fokozatot szerzett. Jelenleg az Eszterházy Károly Főiskola magyar irodalomtudományi tanszékének docense. Egerben él. Kutatási területe az 1945 utáni magyar irodalom. Művei: *Hagyomány és újítás Kányádi Sándor költészetében* (2002); *Értékvilág és formarend* (2003).

Miklya Luzsányi Mónika (1965, Békéscsaba): író, pedagógus. Férjével, Miklya Zsolttal közösen 1992-től munkatankönyveket, pedagógiai segédanyagokat ír, szerkeszt. Elsősorban gyermekíróként ismert. Felnevelteknek szóló novellái 2002-től jelennek meg irodalmi lapokban. Az *Édes Anyanyelvünk* pályázatán második helyezést (2004) kapott. Legutóbbi kötete: *Te csak táncolj szépen* (regény, 2006).

Monoszló Dezső (1923, Budapest) író, költő, műfordító. József Attila-díjas. Bécsben él. Legutóbbi kötete: *Gutaitöttek balladája* (vers, AB ART, 2002).

Móser Zoltán (1946, Szekszárd) fotóművész, tanár. Az ELTE magyar-történelem szakán végzett. Bicskén él. A PPKE Bölcsészettudományi Karán és a kolozsvári Sapientia Egyetemen tanít. Eddig közel kétszáz fotókiállítása volt és harminchat önálló könyve (albuma) jelent meg. Írásai a mai magyar irodalommal, a modern magyar művészettel, fotóesztétikával, a magyar középporral, a népköltéssel és a népzenevel foglalkoznak.

Nagyatádi Horváth Tamás (1974, Nagyatád) költő, író. Zámolyon él feleségével és két lányával. Verset, prózát, esszét ír, írásai különböző irodalmi folyóiratokban jelennek meg. Választott témáiban rendre a tradíció, a vallásosság és a hétköznapok egymásban élő és jelenlevő dolgai térnek vissza.

Pécsi Györgyi (1958, Zalaszentgrót) szerkesztő, kritikus, irodalomtörténész. Vált tanár, könyvtáros, könyvkiadói szerkesztő, jelenleg az Új Könyvpiac című könyvszakmai lap felelős szerkesztője, a Magyar Katolikus Rádió külsős munkatársa. Legutóbbi kötetei: Kányádi Sándor (kismonográfia, 2003), Olvasópróbák 2. (tanulmányok, kritikák, 2003). Díjak: Kölcsey-, Pro Literatura- és József Attila-díj.

A Péterfi-díjat a millennium évében alapította maga az író, Péterfi Vilmos. Célja a kortárs magyar irodalom olyan kiemelkedő alkotói életműveinek az elismerése, amelyek sokoldalúan kifejezik a magyarság és Európa történelmi értékrendjét.

A díjat az idén Kabdebó Tamásnak, az Írországban élő József Attila-díjas írónak ítélte oda a kuratórium. Kabdebó Tamás 1956-ban diákújság-íróként részt vett a forradalomban, amiért emigrálnia kellett. Egyetemi tanulmányai után tanárként

Pienták Attila (Budapest, 1973) az ELTE BTK magyar-esztétika szakán végzett, ugyanott irodalomtudományi PhD-fokozatot szerzett. Jelenleg Budapesten él, az ELTE-n dolgozik kutatóként. Legutóbbi kö-

tete: *Babits Mihály Arany Jánosról* (2003).

Rózsássy Barbara (1979, Budapest) költő. 2004-ben szerzett diplomát művelődésszervező szakon, jelenleg a Debreceni Egyetem néprajz szakán, illetve a Pázmány Péter Katolikus Egyetem olasz szakán tanul. Verseskötetek: *A suttogással telt szoba* (Stádium, 1998.) *Barlangnyi álom* (Stádium, 1999). Gérecz Attila-díj 1998.

Szakály Sándor (1955, Törökkoppány) hadtörténész, az MTA doktora. Előbb a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum főigazgatója, majd a Duna Televízió alelnöke, jelenleg a Semmelweis Egyetem tudományos szaktanácsadó. Kutatási területe az 1868 és 1945 közötti magyar hadtörténelem, társadalom-, illetve sporttörténet. Legfontosabb munkája *A magyar katonai elit 1938–1945* (Bp. 1987. Magvető), legutóbbi kötete *Múltunkról – kritikusan?* (Bp. 2005. Ister Kiadó). Megjelenés alatt: *Katonák, csendőrök, ellenállók (Tanulmányok)* (Kaposvár, 2007).

Tornai József (1927, Dunaharaszti) költő, író, műfordító. 1977-től 1997-ig a Kortárs munkatársa. 1992-től 1996-ig a Magyar Írószövetség elnöke. József Attila- (1975) és Babérkoszorú-díjas (2001). Legutóbbi kötete: *Villámstűjtotta kor* (esszék, 2003).

Kabdebó Tamás az új Péterfi-díjas

és vezető könyvtárosként dolgozott többek közt a londoni University College-ban, a georgetowni Guyanai Egyetemen, a londoni Westminster Egyetemen, a manchesteri Victoria Egyetemen, az írországi Maynooth Egyetemen, a dublini University College-ban. Az 1990 óta egyre népszerűbbé vált hazánkban is, az igazi áttörést *Damubius Damubia* (1998) című, nagyszabású regényfolyama hozta meg számára. A díj átadására 2007. április 12-én került sor a Magyar Írószövetségben.

Turczi István (1957, Tata) költő, író, műfordító. A Parnasszus költészeti folyóirat főszerkesztője. 2005-től a Magyar P.E.N. Club alelnöke. 2006-ban Bethlen József Attila-díjjal tüntették ki. Legutóbbi kötete: *A többi csak kaland volt* (három kis nagy regény, Ister, 2005).

Vári Fábrián László (1951, Tiszaújlak) költő, kritikus. 1967-től 1971-ig az ungvári Forrás Stúdió tagja. Kárpátalján, Mezőváriban él. 1998-ban Kemény Zsigmond-díjat, 2001-ben Bethlen Gábor-díjat, 2003-ban József Attila-díjat kapott. 2004-ben Balassi Bálint-emlékkarddal tüntették ki. Legutóbbi kötete: *33 év* (válogatott versek, Felsőmagyarország, 2003).

Vasy Géza (1942, Budapest) irodalomtörténész. Az idei évig az ELTE modern magyar irodalomtörténeti tanszékének docenseként tanított. Elsősorban az 1945 utáni magyar irodalommal foglalkozik, különös tekintettel Illyés Gyula, Kormos István, Juhász Ferenc, Nagy László, Csoóri Sándor, valamint saját nemzedékétársai munkásságával. Budapesten él. József Attila- és Arany János-díjas. Legutóbbi kötete: *Tíz kortárs költő* (Felsőmagyarország Kiadó–Szépirodalom Kiadó, Miskolc–Szolnok, 2007).

Wutka Tamás (1951, Budapest) esszéista. Budapesten él. Önálló kötetek: *Benedek István* (saját kiadás, Bp., 1990.) *Mindegy tudunk* (Balassi Kiadó, Bp., 1994.). Publikációk az utóbbi években: Lyukasóra, Új könyvpiac, Kortárs.

Zsille Gábor (1972, Budapest) költő, műfordító, publicista. 2000–2004-ig Krakkóban, jelenleg Budapesten él. 1999-től az Új Ember katolikus hetilap munkatársa. Legutóbbi kötetei: *Gondolj néha Zalalövőre* (versek, Parnasszus Kiadó, 2005), Bohdan Zadura: *Éles határok* (fordítások Kovács Istvánnal, Magyar Napló Kiadó, 2005), *Krakkói jegyzetek* (kültürcsevej, Napkút Kiadó, 2007).

A Magyar Napló májusi számának bemutatója a Téma Kávézóban (1126 Bp., Márvány u. 48. www.temakavezo.hu) 2007. május 9-én, szerdán este 6 órakor lesz.

A Magyar Napló regénypályázatának eredményhirdetése 2007. június 2-án, szombaton 19 órakor a Magyar Napló könyvheti hajóján lesz!

MAGYAR NAPLÓ ELŐFIZETÉSI AKCIÓ

Fizessen elő vagy újítsa meg régi előfizetését a Magyar Napló irodalmi folyóiratra most, és egy ajándékkönyvet küldünk Önnek!

Megrendelem a Magyar Napló havi folyóiratot példányban.

Név:

Kézbesítési cím:

Telefonszám:

E-mail cím:

Számlázási cím:

Adószám a számlázáshoz:

Előfizetés kezdete:

Kedvezményes előfizetői ár:

- fél évre 3864 Ft
- egy évre 7392 Ft
- negyed évre 1932 Ft

Aláírás:

Magyar Napló Kiadó Kft. 1062 Bp., Bajza u. 18.
Levelezési cím: 1450 Bp., Pf. 77.
Tel/fax: 342-8768 • E-mail: info@magyarnaplo.hu
Világháló: www.magyarnaplo.hu

Válassza ki az alábbi könyvek közül, melyiket küldjük el Önnek ajándékba!

Halász Péter:
Nem lehet nyugtunk (Írások a moldvai magyarokról)

Az év novellái 2005 (szerk. Bíró Gergely)

Az év műfordításai 2006 (szerk. Turczi István)

Az év versei 2005 (szerk. Szentmártoni János)

Rott József:
A pokol orma (válogatott és új novellák)

Az év esszéi 2005 (szerk. Molnár Krisztina)

2006. márciusi számunk rejtvényének megfejtése: „Tied vagyok, tied hazám! E szív, e lélek. (Petőfi Sándor: Honfidal) Nyertes: Bacskó Józsefné (Balassagyarmat)

HUNGARY CARD
Kedvezmények mindenkinék

1234 5678 HUNGARY CARD 2007

- 10-20% mintegy ezer szállás- és vendéglátóhelyen
- 50% vasúton, autópályán, autóbuszon
- Ingyenes múzeumbérlét hat megyében

További kedvezmények: www.hungarycard.hu oldalon!

Információ: Hozelife Kft., 306 Budapest, Váci utca 75-80.
Tel.: 264-334, 267-3896.

IGÉNYELT RÉGYSZÁM (NYKÁ-DÉNDŐ, 2.)	TÖ. NEMETŰL	HATÁROZOTT NÉVELŐ		RANGJELZŐ ELTAG	NYÚLT JUTTAT (ARABOS-LEÍRÓK) (STENOGR.)	KETTŐZVE COLETTÉ RÉGÉNY
		IDEGEN NŐ NÉV	HANGYER-GABONKA			
LATIN KETTŐS BETŰ		ROMBOL TOMBOL			BECÉZETT UBUL	
MERLE DELFINJE		ZAVARÓZ AZORSZÁG TAPASZOL MIBEREN DENDROKÉ		FELSŐ VÉGTAG ERME BANKÉGY		FATÖNK
		TENY VELEJE KÖNYÖRÖG				
IGÉNYTŐ DUPLAN ALONDON SZIMPONIKUS ZENÉKAPITULÉJE HELLMIVÉ			KÖRSZÁM ÖSZÜLŐ HAJ SZÉNE			URAN VÉL. BABA, JAPÁN FILM
			DECS-RENYK-LENYVÉ NYÉ		ACSONYI, LÁTHA, FÜRDŐ-BEN VAM	
RÁSZORIT	ALKOTÓ-RÉSZ	ALBERT FR. NOBEL-DIAS RÓ	KÉSZLET RAKTAR	BOKOR-DÉNDŐ, 2. ZÁRKA HÍTÁRAM		
HONAP-RÖVIDÍTÉS		MAG AMULT ÉDŐ EGYK JELE		LEVÉGI GÖRÖGÖL FORGÁCSOR	HÁRMAS TERCETT	
ATTÓL LEJEBB			ERESZ MARKOVÓ SPINYOL (S)	NULLA TETSI ÉMŐS		
PRE-FÓLBI			SZÉN-HIDROGEN FÜLSZÁG MAGAZON			
JAPAN VÁROS CENTRUM. R.		JEG-ZÁLLAS KÉZVÉGI				
	BEKÜLDÉNDŐ, 2					

A rejtvény besorozott főszóiban Petőfi Sándor egyik verséből idéztünk. Ezt köldje be a kivágyott pályázati szelvényvel együtt címünkre. A helyes megfejtést beküldők között egy nyertes könyvjutalomban részesül.

Magyar Napló Szerkesztősége
1450 Budapest, Postafiók 77.

Beküldési határidő: 2007. május 31.

PÁLYÁZATI SZELVÉNY
MAGYAR NAPLÓ
2007./MÁJUS